

Čís. 2112

76729

Ekonomický časopis
Journal of Economics

11.03.93
~~9/11~~
2 J-1-C

ISSN 0013-3035

12 ⁴⁰/₁₉₉₂

ÚSTAV EKONOMICKEJ TEÓRIE SAV
INSTITUTE OF ECONOMICS SAS

PROGNOSTICKÝ ÚSTAV SAV
INSTITUTE OF FORECASTING SAS

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS

HLAVNÁ REDAKTORKA

Zora Komínková

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Jana Černá

REDAKTORKA

Katarína Rybanská

TAJOMNÍČKA REDAKCIE

Marta Korcová

REDAKČNÁ RADA

Ladislav Andrášik

Jozef Dančo

Ján Ferienc

Rudolf Filkus

Vladislav Garaj

Egon Hlavatý

Pavel Hoffmann

Milan Horniaček

Felo Hutník

Ivan Jakúbek

František Jarušek

Pavol Kárász

Adam Laščiak

Jozef Markuš

Eduard Mikelka

Jaroslav Němec

Mikuláš Sedlák

Brigita Schmögnerová

Jozef Sojka

Milan Šíkula

Ladislav Unčovský

Viliam Vaškovič

Karol Vlachynský

POKYNY PRE AUTOROV

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, Meďená 10, 811 02 Bratislava. Články v slovenskom, českom alebo anglickom jazyku majú mať teoretický charakter zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. K článkom prosíme priložiť resumé v anglickom jazyku (resp. k anglickému textu slovenské) v rozsahu najviac 15 riadkov. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je 20 strojom písaných strán, hodnotiacich recenzií (podľa rozsahu knihy) 4–7 strán, informatívnych recenzií 1–2 strany, správ 3–5 strán. Poznámky, ktoré patria pod čiaru, čísloujú sa poradovým číslom v texte a prikladajú sa súhrne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 – Bibliografické citácie. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska, bydliska, tituly a rodné číslo. Zo svojho príspevku autor dostane za úhradu vopred dohodnutý počet separátnych výtlačkov.

ADRESA REDAKCIE

Meďená 10, 811 02 Bratislava
telefón 490 341–3

Číslo bolo redakčne spracované
v decembri 1992.

OBSAH

State	
<i>Mikuláš SEDLÁK</i> : Economic Reform and Privatization in Czecho-Slovakia	883
<i>Juraj RENČKO</i> : Makroekonomické súvislosti zamestnanosti	893
<i>Jana ČERNÁ</i> : Európske dohody - medzník vo vývoji vzájomných vzťahov	905
Konzultácie	
<i>Nguyen Dinh HOA</i> : Tajomstvo hospodárskeho zázraku "štyroch drakov"	920
Prehľady	
<i>Silvia VACHANOVÁ</i> : Minulosť a súčasnosť vzťahov medzi východnou a západnou Európou ..	933
<i>Stanislav NEUMANN</i> : Finančné hospodárenie organizácií Slovenskej republiky v etape transformáčného procesu	944
Recenzie	
KING, A. - SCHNEIDER, B.: První globální revoluce - <i>J. Zeman</i>	950
Správy	
Budúcnosť s otáznikmi (<i>M. Majtán - J. Herich</i>)	953
Obsah 40. ročníka Ekonomického časopisu	955

CONTENTS

Articles

<i>Mikuláš SEDLÁK</i> : Economic Reform and Privatization in Czecho-Slovakia	883
<i>Juraj RENČKO</i> : Macroeconomic Connections of Employment	893
<i>Jana ČERNÁ</i> : European Agreements - Turning Point of the Mutual Relations Development .	905

Consultations

<i>Nguyen Dinh HOA</i> : The Secret of the "Four Dragons" Economic Miracle	920
--	-----

Reviews

<i>Silvia VACHANOVÁ</i> : The Past and the Present of Relations Between Eastern and Western Europe	933
<i>Stanislav NEUMANN</i> : Financial Regime of Enterprises in the Slovak Republic in Transition Period	944

Book Reviews

KING, A. - SCHNEIDER, B.: The First Global Revolution - <i>J. Zeman</i>	950
---	-----

Reports

Future with Question Marks (<i>M. Majtán - J. Herich</i>)	953
---	-----

Contents of the 40th Volume of <i>Ekonomický časopis</i>	955
--	-----

State

Economic Reform and Privatization in Czecho-Slovakia

Mikuláš SEDLÁK*

1. The necessity of transformation of economy and principal approaches to the economic reform

In the period between the two world wars Czecho-Slovakia had a prosperous market economy. According to the OECD Czecho-Slovakia in the 30's was one of the 15 most developed countries in the world and was at the same level as Austria. After the World War II, 40 years of *centralized planning system led to its relative decline* in comparison with the advanced countries. In 1989 the GNP per capita in the OECD countries was 15 563 USD, in Austria 13 407 USD, while in Czecho-Slovakia it was estimated between 7 800 - 11 000 USD. Thus Czecho-Slovakia stepped down to the fourth and fifth tens of the world ladder and slipped to the level of Greece, Portugal and Spain.

After the November Revolution 1989 central planning of national economy broke down, but the new, market economy methods have not started to work yet. As a result of this, the economy started to decline in 1990 and these trends still continue.

The inseparable part of the transformation of our society towards the society based on democratic principles *is the transformation of the economy*, which means the transition towards the modern market conditions.

This transformation process has been referred to as the "economic reform" within the framework of which a number, a sequence of strategic, mutually interdependent steps has to be taken.

It is a non-standard and a very demanding process which was not studied scientifically in the past and this is why we have a shortage of well prepared economists-professionals as well as "recepies" how to do it. Not even abroad have such "instructions" for such a transformation were worked out.

In the course of preparation of the economic reform in the first half of 1990 two basic concepts crystalized, principally differing as for their basic ideas and their rate of speed. Thus there are *two concepts of the economic reform*, i. e. a gradualistic, gradual one and a radical one.

* prof. Ing. Mikuláš SEDLÁK, CSc., Ekonomická univerzita v Bratislave, Odbojárov 10, 832 20 Bratislava

A *gradualistic reform* was based on the idea that our economy was not in such a poor, catastrophic conditions as described by some, and therefore it needs a reasonable therapy and recovery from a long illness. According to this theory the reform must be directed mostly towards the people as producers and not as consumers affected by price increases, depreciation of currency, inflation and unemployment. The authors recommended the economic equilibrium and the solution of the structural changes in the economy to be accomplished by means of state interference. They suggested continual privatization and continual creation of conditions for entrepreneurial activities.

The opponents of this concept justifiably objected to the excessive state control, i. e. according to them the state does not have enough objective information and abilities for effective decision making concerning such important economic tasks. They also pointed out that this type of transformation would mean a very long process.

The *radical economic reform*, referred to as "*shock therapy*", is based on such changes in national economy that enable very fast introduction of market economy mechanism. The basic idea behind it is that if the economic reform is not carried out very fast, as a radical cut, then the implementation of it as a continual process will be connected with more suffering.

"The shock therapy" had a lot of opponents and was considered to be risky and not sufficiently worked out. There were worries mostly because of social consequences.

2. The concept and process of the radical economic reform

The radical economic reform prepared by the Federal Government and accepted by the Federal Assembly in the 1990 has become the starting point of the transformation of economy.

The basic concept of this scenario was drafted by several government economists and politicians, professionals from scientific institutions and universities as well as from economic area did not participate in its preparation. When preparing the scenario the critical and opposing voices were not taken into consideration.

The program of *the economic transformation* consists of a complex of reform measures divided *into two basic parts*:

- Creation of the macro economic framework of the reform, the most important part of which is a stabilizing budget and currency policy (including new concept of external economic relations).

- Taking the microeconomic reform measures, concerning especially price liberalization, internal convertibility of currency, promotion of the private sector (privatization).

The stabilizing policy has become the basic task of the macroeconomic regulatory policy. It should have prepared such an economic environment, which would have prevented the reflection of the inevitable shocks in microsphere accompanied by price changes in growing global disequilibrium, in fast inflation or in disproportionate growth of foreign indebtedness. Blocking the inflation process has become the macroeconomic priority. This is the basic principle of the adopted restrictive monetary and financial policy. It was the application of the "expensive money" policy, limited access of companies to credits, high interest rate and the policy of surplus or balanced of state budget.

The critics of this reform step claimed that this policy would have negative consequences for production, recession of the economy and employment. This is why they advocated the development, expansion based economic policy in the transformation process.

In the past our price system was strongly deformed as prices did not reflect the situation on the market place. They were set administratively. Prices set in this way in closed economy could not provide the economic subjects with the necessary information about the relation between the demand and supply etc.

This is why *price liberalization* started on January 1, 1991 was applied as one of the basic reform steps. A considerable amount of wholesale prices with direct impact on retail prices were released. Within the framework of the wholesale prices a new principle was adopted, i. e. the principle of the continual introduction of agreed upon prices.

Certain price regulation was envisaged for the transition period.

There were not objections to the idea of liberalization, there were objections to its speed extend and scope. In this connection it was assumed that price liberalization should start only after creating an competitive environment.

The distribution system for foreign currencies used before the economic reform in our country was incompatible with the market mechanism and it resulted in deformed value relationships. On top of this there were two foreign exchange rates.

This was the reason for introducing *internal convertibility* of Czecho-Slovak currency on January 1, 1991. This enabled Czecho-Slovak economic subjects free access to foreign currencies. The final, ultimate goal is the full convertibility of the Czecho-Slovak currency.

When introducing the internal convertibility it was necessary to determine the starting level of the exchange rate of the Czecho-Slovak currency in relation to the freely convertible currencies.

As the foreign currency demand, based on 1990 exchange rate, was considerably higher then supply, the point levelling the supply and demand was determined to be the starting point. It ment the increase of the valid exchange rate from 17 CSK to 28 CSK to the USD.

This exchange rate was determined by the shortage of hard currency in our

country and this is why it is not realistic and it does not reflect the actual purchasing power. It makes it advantageous for our exporters, but it discriminates to a considerable extent the importers and especially the private citizens. Devaluation meant rapid increase of all import prices and increase of home price level by more than 50 %. This is why this exchange rate became the source of constant controversies.

3. The way and process of ownership changes

The transformation of economy is inevitably connected with the principal changes of ownership closed with the development of private ownership. *The share of private ownership is to be established in two ways:*

- entry of new private entrepreneurs into economy and the increase of their number,
- privatization, i. e. the transformation of state owned enterprises to private enterprises.

New private firms, mostly small ones, are being established according to the Act on Entrepreneurial Activities of Individuals and the Commercial Code, adopted in November 1991.

The process of privatization, which is in our conditions a basic prerequisite of transforming our economy into a market economy, is being carried out by means of: restitution, small privatization, large privatization.

The restitution means returning the property to the original owners or their direct heirs according to the Restitution Act. The property being the subject of restitution is being excluded from the small as well as from the large privatization.

The small privatization started in February 1991. It has been named small as it refers to smaller businesses, stores, restaurants or small producers. In the course of small privatization the property is being offered to domestic physical persons in public auctions.

By mid-June of 1992 9 416 businesses were sold off in auctions in Slovakia. In Bohemia approximately 20 000 units were sold off.

The small privatization contributes to breaking the state monopoly of ownership and the creation of competitive conditions, but it does not solve the given problem.

In *large privatization* the problem of the transition of large state-owned enterprises into private ones is being solved, which may have different legal forms. The most common one is the joint stock company (corporation).

When preparing the economic reform there was no group of economists refusing the privatization of state-owned enterprises. The privatization was considered to be inevitable. Discussions and controversies started concerning its

scope, its speed and especially the way of transition from the state-owned to private property. Different views of this process resulted from the fact that this is the task, solved nowhere in the world under such conditions so far.

We have not faced a traditional or classical problem and way of privatization, used for example in dozens of countries in the 80's when only several dozens of state owned enterprises were privatized. Their number was small, for example in Great Britain were privatized 2 - 3 enterprises a year. As we have had almost 100 per cent state owned property, hundreds of state-owned enterprises are to be privatized.

Besides we have had a shortage of domestic capital needed for transition of state-owned enterprises to private hands and there was an effort to privatize very quickly. As there were not sufficient savings, the idea of mass sale of state-owned property in auctions was not realistic. The value of capital fund exceeded 3 trillion crowns, the total saving amounted to 300 - 330 billion CSK, i. e. approximately 10 per cent of the property to be privatized. Only one third of this amount was functionally unbound, free, i. e. committed to the satisfaction of long-term needs.

At the same time it was impossible for the banks to provide the citizens with the credits for purchase of state-owned property at large, because of shortage of funds.

In this situation the sale of the state-owned enterprises to foreign subjects has been considered. Those opposing the high proportion of foreign capital did not recommend to accelerate this solution. They claimed we did not know the actual price of our enterprises.

As the standard privatization methods could not be used, as the only possible way how to *privatize quickly was adopting a non-standard procedure*. It assumes large participation of citizens of Czecho-Slovakia. They will be offered property "below cost", at a symbolical price. A new, so called investment coupons technology, has been worked out. By means of these *investment coupons* the shares of enterprises can be purchased. This choice has been justified by the fact that the state property was created by the citizens and this is the way of returning them what they were deprived of in the past.

The coupon method is to bring back almost 40 per cent of overall national property into private hands.

The privatization by means of investment coupons has opened nation-wide discussion and has brought principal objections of many professionals who do not consider this method of privatization to be effective and suitable.

The main idea behind these objections is that by this means of privatization the national wealth is given out distributed free of charge instead selling the shares, which is the usual way of raising further capital.

The next objection is the fact that a person, who gets securities, (stock) free of charge, has no proprietary relationship to it, he does not respect it.

Thus no conditions for real entrepreneurial activities arise. In this situation the share holders are very dispersed, scattered and consequently they cannot influence the management.

According to the December 1991 opinion polls, carried out at the Institute of Sociology of the Czechoslovak Academy of Sciences in Prague, 45 % respondents did not understand too much of the sense of coupon privatization. At the end of December 46 % considered the coupon privatization to be the correct form of passing on the state property to individuals. In the Czech Republic 55 % and in the Slovak Republic 29 % agreed to this.

Coupon privatization is an experiment, or as Mr. Jezek, former Minister of national property and privatization of the Czech Republic put it, it is an improvisation, when no one can determine out in advance what can happen as there are no previous experiences with it.

According to the scenario of the economic reform alongside with this non-standard method, additional different standard methods should have been used, including selling off the property shares or the whole assets of privatized corporations to foreign investors.

The large privatization has been divided into two waves, or stages. Approving the first wave privatization projects has already been completed and thus the transformation of the state-owned property into private ownership has already begun with the majority of the state-owned enterprises. At present the preparation is being carried out for the second wave of privatization, which should begin at the beginning of 1993.

Within the previous stage of large privatization there were 8,53 billions of investment points (8,53 million investment coupon holders multiplied by 1000 investment coupons). 72 % of these investment points were passed to 428 Investment Privatization Funds, while 28 % were in the hands of the investment coupons holders (owners).

4. The Economic and Social Consequences of the Transformation of the Economy

Before the first reform steps were taken a 5 % production decline was estimated for 1991. *The actual decline of production and GNP was considerably deeper.* In 1991 the GNP in Czecho-Slovakia dropped in comparison to 1990 by 15,9 % whereas in Slovakia its decline was still more.

Overall industrial production including small enterprises and private sector declined in 1991 compared to 1990 by 21,2 % and in case of enterprises with more than 100 employees by 24,7 %. The decline in the construction industry was even deeper - 30,5 %.

The decline of production and GNP was caused by:

- the disintegration of markets in the former socialist countries, especially those in the former Soviet Union,
 - a rapid decline of the demand for consumer goods and investment resulting from the price liberalization, "overdosing" of the restrictive policy and from the pre-privatization climate in state-owned enterprises,
 - the decline of production with a high material requirements which led to a decrease of the domestic demand for some raw materials and semi-finished products.
- An important factor in the industrial production decline, especially in Slovakia, was the conversion of the military industry.*

The largest boom of the military production in the post war period in Czecho-Slovakia was in 1987. The overall production represented in this year 29 billion CSK and its share of the overall industrial production was almost 3 %. More than 100 large enterprises and some 73 000 workers participated in military production directly and some 50 000 - 60 000 persons indirectly. Slovakia produced 60 % of the CSFR's military production.

In a relatively short time an extensive conversion was enforced, according to which the military production in 1992 should have been lowered in comparison to 1987 in Slovakia by 90 %. This resulted in considerable economic losses.

The economic situation of enterprises worsened which was manifested by a rapid growth of their indebtedness.

In comparison with December 1990 (a month before price liberalization) consumer prices in December 1991 increased by 53,6 %, whereas in Slovakia by 58,3 %. The nominal incomes grew slower (by 14,5 %) for the most part of the year in comparison to the consumer prices and the real incomes dropped by 26 %. This slow income growth caused a decline of retail sales by 39,2 %.

According to the June's 1991 opinion carried out 6 months after the price liberalization, people were apparently disillusioned by the real price development which was manifested by the fact that some 65 % of them said that prices had risen more than they had originally expected: 60 % Czechs and 72 % of Slovaks were unpleasantly surprised by the price development.

The way of carrying out the price liberalization did not get a favourable response. Only 5 % of the Czech respondents were of the opinion that this was the right way, whereas in Slovakia only 2 %. More than a quarter of them would welcome more state interference in price policy, which was supported more in Slovakia than in Bohemia. By December 1991 the number of those supporting renewal of price regulation grew to one third.

Production decline and organizational changes led in 1991 to the growth of unemployment. By the end of 1991 there were 523 700 unemployed in CSFR, which was a 6,8 % unemployment rate. In Slovakia it was about 12 %, i. e. three times higher than in Bohemia, with 4 %.

In the first half of 1992 some unfavourable trends in the economy of Czecho-Slovakia were moderated, but in comparison to prior year the production efficiency, consumption and investment activity were considerably lower.

In course of a transition from the centrally planned system to a market system the national economy of Czecho-Slovakia got into a deeper recession than it was originally expected and this *decline did not impact both republics in the same way*.

Due to certain specific features of the economic base of Slovakia the so called non-reform factors, especially the reduction of the foreign trade with the former Comecon countries, price increases of goods imported from these countries (raw materials and energy) and conversion of the military industry as well as the so called reform factors, especially the devaluation, impacted the economy of Slovakia in a more harmful way than that of Bohemia. Therefore the economy of Slovakia needs such economic policy that would lead to a revival of economy as soon as possible.

5. The Necessity of Correcting the method of Transformation of Economy and of the Economic Reform in Slovakia

The transformation of the Slovak economy to a market economy is the inevitable prerequisite for its development. That is why the transition based on economic reform is inevitable.

There are several variations of a market economy coming out of different historical roots. The basis of our economic system should be *social market economy* putting together (the relative) economic freedom, social security and justice. Social market economy is based on spiritual traditions of Europe and it corresponds with that of our nation.

Our economy is now in a transitional period, or it is at the beginning of its transformation. Therefore the State and its authorities cannot get rid of their responsibilities for the status and the development of the economy. It means that in the transitional period *the Government must play an important role* and it must facilitate this process.

The State or the Government will have to develop the concept of the economic reform, especially the method of privatization, design the development strategy of the economy for the next period, formulate the economic policy using the economic tools for promoting entrepreneurial activities.

The adopted starting points of the economic reform represented by the four known steps were and are inevitable for transforming the economy.

The fact that these basic steps were not worked out in detail and were not specific enough, nor properly coordinated, created the necessity to solve some major questions "on the go", in course of the process of privatization.

In connection with the shortcomings in its preparation the question of the methods, the extent and its procedure has become justifiably debatable, especially in Slovakia.

It was a further mistake that the results of individual reform steps were not analyzed and evaluated in time and due to these facts no measures were taken concerning their intensity and the way of their implementation. For example the introducing of a global price liberalization without creating domestic competition etc.

The economic reform must not be regarded as a goal, it is a tool of transition. Thus it must not be carried out at a cost what it may (as someone's wish) to such an extent that the economy breaks down and that the majority of population is pauperized. This is what we must keep in mind and it must be approached from this point of view and if necessary it must be adapted.

We cannot give up of the economic reform, it would be a big mistake and it would mean a step back, but we must make partial corrections in some steps.

The main task of the present or of the nearest future is to adopt measures enabling to stop the production decline and further destruction of economy, i. e. to stabilize the economy and to create conditions for its revival. It requires pushing a *development oriented macroeconomic policy*.

Continued privatization is the key problem of our economy and it is at the same time the prerequisite of its future dynamic growth but first it will be necessary to solve some questions, such as *the extend and methods of privatization*.

Other countries' experiences confirm that sudden and total privatization is not correct. The approach must differ according to the character and significance of the enterprises.

As far as the methods of privatization are concerned, the non-conventional methods, such as investment coupons, should be combined with additional methods, such as employee and management stock option, direct sale, stronger inflow of foreign capital, etc.

The state authorities have to conceptualize and finalize the privatization rules and using individual privatization methods.

For the privatized corporations to function effectively it is necessary to create a challenging economic environment. One of the decisive prerequisites for their efficient existence is the *functioning system of economic competition*.

Due to the previously deformed size and structure of the state owned enterprises our economy is still strongly monopolized. In order to establish domestic competition the large privatization must be used for dismantling many irrational large enterprises and transforming them into smaller private enterprises as well as to promote small and medium sized enterprises.

Restructuring and development of our privatized corporations require the

creation of proper internal conditions enabling them to take control of the external "challenge" and to make use of it.

The corporations should *adopt modern management* and this should become an internal motivation. The key element of this change, which will lead to better level of corporations' managing, are the managers, especially top executives. In this area we have a considerable deficit. Therefore substantial changes will have to be made in the structure of managers, i. e. the capable ones will have to be selected and provided with an appropriate development and training program. This is a task that the enterprises cannot be completed by themselves. They can do it only with the Government assistance and in cooperation with foreign institutions.

Došlo 23. 9. 1992

EKONOMICKÁ REFORMA A PRIVATIZÁCIA V ČESKO-SLOVENSKU

Mikuláš SEDLÁK

V prvej časti článku sa zdôvodňuje nevyhnutnosť transformácie hospodárstva z centrálné plánovaného na trhové a charakterizuje sa podstata dvoch navrhovaných koncepcií ekonomickej reformy, t. j. gradualistickej a radikálnej.

Druhá a tretia časť rozoberá hlavné kroky radikálnej ekonomickej reformy, t. j. stabilizačnú politiku založenú na reštriktívnej politike, cenovú liberalizáciu, zavedenie vnútornej konvertibility a privatizačný proces. Zároveň sa uvádzajú niektoré námietky oponentov proti prijatým krokom, aj ako aj problémy vyskytujúce sa pri ich realizácii.

Štvrtá časť pojednáva o ekonomických a sociálnych dôsledkoch transformácie hospodárstva, ukazuje príčiny výrazného poklesu výroby a hrubého domáceho produktu a poukazuje na osobitne vážne dôsledky ekonomickej reformy pre Slovensko.

V piatej časti sa zdôrazňuje nevyhnutnosť pokračovania v transformácii hospodárstva na Slovensku s tým, že niektoré kroky ekonomickej reformy treba korigovať. Budúci ekonomický systém na Slovensku by mal predstavovať sociálne trhové hospodárstvo.

Makroekonomické súvislosti zamestnanosti

Juraj RENČKO*

Úvodné poznámky

Je všeobecne známe, že miera nezamestnanosti v trhových ekonomikách neoscituje okolo nuly, ale okolo tzv. prirodzenej miery nezamestnanosti. Túto mieru možno definovať rôznym spôsobom. Napríklad z kapacitného hľadiska ide o takú mieru nezamestnanosti, ktorá sa s prírastkom agregátneho dopytu už ďalej neznižuje [17]. Definície vychádzajúce zo vzťahu miery nezamestnanosti a miery inflácie za prirodzenú považujú mieru nezamestnanosti neurýchľujúcu infláciu (non-accelerating inflation rate of unemployment - NAIRU, napr. [12; 14] atď.). Najvšeobecnejšou je však pravdepodobne definícia vychádzajúca z walrasovského systému globálnej rovnováhy [3], ktorá za prirodzenú považuje mieru nezamestnanosti zodpovedajúcu rovnovážnemu stavu.

Celkovú nezamestnanosť je z tohto pohľadu možné rozčleniť na rovnovážnu a nerovnovážnu. Zatiaľ čo *rovnovážna nezamestnanosť* je spôsobovaná predovšetkým mikroekonomickými a mimoekonomickými príčinami (frikčná nezamestnanosť, štruktúrna nezamestnanosť, vyhľadávacia aktivita na trhu práce a pod.), *nerovnovážna nezamestnanosť* je podmienená v prvom rade makroekonomickou nerovnováhou, t. j. nerovnováhou na niektorom z trhov (resp. na niektorých trhoch) a mechanizmami prenosu nerovnováhy v rámci ekonomického systému.

Predkladaný článok prezentuje teoretický rámec na vyjadrenie pôsobenia makroekonomických faktorov determinujúcich úroveň a dynamiku nezamestnanosti v krátkodobom časovom horizonte. Vychádza z konceptu všeobecnej walrasovskej rovnováhy, prekračuje však rámec klasickej, resp. neoklasickej teórie doplnením o koncept kvantitatívne obmedzených¹ trhov. V logike použitého teoretického konceptu analyzuje reformný vývoj v česko-slovenskej ekonomike a hľadá obrysy možného tvaru hospodárskej politiky pre najbližšie obdobie.

1. Walrasovská rovnováha - základný koncept

Základná, východisková schéma je založená na nasledovných predpokladoch.

(1) Ekonomika je homogénna, čo znamená, že:

- domácnosti majú rovnaké spotrebné preferencie,

* Ing. Juraj RENČKO, CSc., Prognostický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava

¹ Ako sa pojem "quantity - rationing" obvykle prekladá, napr. [18].

- firmy, podnikateľské subjekty reagujú rovnako na ekonomické prostredie, resp. na jeho zmeny,
- ide o jednoduktoú ekonomiku.

(2) Dochádza k tzv. dokonalej konkurencii, bez trhových imperfekcií, keď pre všetky podnikateľské subjekty je cena exogénna. Tieto subjekty fungujú podľa kritéria maximálneho zisku a majú rovnaký prístup k informáciám.

(3) Akumulácia do investícií nemá kapacitotvorný efekt, iba efekt dopytový.

(4) Abstrahujeme od úlohy štátu v ekonomike (okrem kontroly množstva peňazí v obehú, pričom berieme do úvahy neutrálny vývoj ponuky peňazí, t. j. akomodatívnu monetárnu politiku).

(5) Abstrahujeme od existencie vonkajšieho sektora.

(6) Ceny aj mzdy sú plne flexibilné.

Podmienka (1) vyjadruje ohraničenie analýzy na súhrnnú, národohospodársku rovinu, bez zohľadnenia vnútornej štruktúry ponuky a dopytu na jednotlivých trhoch. Vytvára tým predpoklad na vyjadrenie pôsobenia makroekonomických faktorov.

Podmienka (2) vyjadruje predpoklad "čistého" konkurenčného prostredia, t. j. prostredia bez trhových imperfekcií. Pri hľadaní teoretického rámca je akceptovateľná.

Podmienka (3) vyjadruje zotrvanie v rámci statických, resp. krátkodobých súvislostí a adaptačných procesov.

Podmienky (4) a (5) umožňujú hľadať súvislosti medzi trhom práce a trhom tovarov v ich čistej podobe.

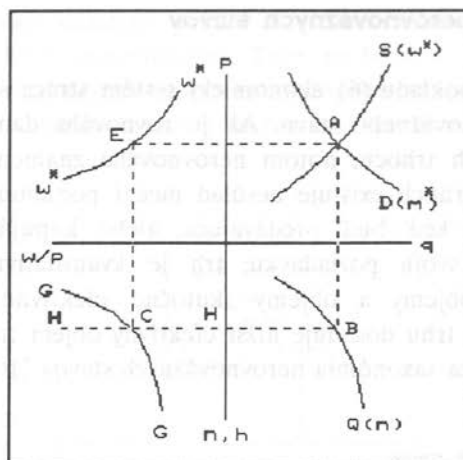
Podmienka (6) napokon završuje klasický koncept v jeho čistej podobe.

Stav globálnej (walrasovskej) rovnováhy za podmienok (1) až (6) vyjadruje obdĺžnik *ABCE* (obr.1).

Pravý dolný kvadrant zobrazuje produkčnú funkciu prepájajúcu trh komodít a trh práce *Q*. Pretože analyzujeme krátkodobé prispôsobovacie procesy, predpokladáme, že zásoba kapitálu je konštantná a ďalšie faktory (energia, suroviny) nie sú limitujúce. Celkový produkt potom závisí len od variabilného vstupu - práce, t. j. $Q=Q(n)$. Tvar a sklon produkčnej funkcie vyjadruje princíp klesajúcich výnosov.

Lavý dolný kvadrant zobrazuje trh práce. Dopyt po práci (krivka *GG*) vyplýva z podmienky (2), t. j. z kritéria maximalizácie zisku. Ak $Q(n)$ je jednofaktorová produkčná funkcia, kde n vyjadruje prácu, potom zisk možno vyjadriť ako $\pi = p \cdot Q(n) - w \cdot n$, kde p označuje cenu (resp. cenovú úroveň) a w nominálnu mzdu. Podmienka maxima má tvar $pQ' - w = 0$, resp. $Q' = w/p$. Reálna mzda sa musí rovnať hraničnému produktu práce.

Ponuka práce (krivka *HH*) je z krátkodobého hľadiska nezávislá od úrovne reálnej mzdy, preto je zobrazená vodorovnou priamkou.

Obr. 1

Ľavý horný kvadrant zobrazuje priemernú nominálnu mzdu. Karteziánske súradnice každého bodu hyperboly W predstavujú súčin $(w/P) \cdot P = W$, čo znamená, že každý bod na danej hyperbole predstavuje tú istú výšku nominálnej mzdy, pričom w^* označuje rovnovážnu hodnotu nominálnej mzdy.

A napokon pravý horný kvadrant zobrazuje trh tovarov, pričom krivka $D(m^*)$ vyjadruje dopyt a krivka $S(w^*)$ vyjadruje ponuku tovarov. Dopyt po tovaroch je funkciou ponuky peňazí (m , resp. m^* v rovnovážnom stave), presnejšie, ponuky "reálnych" peňazí.² Ponuka tovarov je determinovaná tým istým kritériom maximalizácie zisku ako funkcia dopytu po práci. Je preto závislá, pri danej úrovni nominálnej mzdy, od cenovej úrovne, a v konečnom dôsledku teda od reálnej mzdy.

Takto definovaný stav rovnováhy je dosiahnutý vtedy, keď sú v rovnováhe všetky trhy, a je dosiahnuteľný iba náhodne a okamihovo. Za predpokladov (1) až (6) má ekonomika tendenciu samovoľného návratu do rovnovážneho stavu, pričom prispôbovací mechanizmus pôsobí prostredníctvom pohybu cien aj miezd (ide o "klasický" prispôbovací mechanizmus). Ako sa všeobecne akceptuje, tento typ prispôbovacieho mechanizmu bol prevládajúci do začiatku veľkej hospodárskej krízy v 30. rokoch. Jeho dnešná nereálnosť je daná v prvom rade silným predpokladom plnej flexibilitnosti cien a miezd.³

² To znamená M_s/P , kde M_s predstavuje ponuku peňazí nominálnu (resp. množstvo peňazí v obeh) a P cenovú úroveň. Toto konštatovanie nezávisí od toho, či akceptujeme peňažný prevodový mechanizmus keynesovského alebo monetaristického (neoklasického) typu.

³ Neplatnosť tohto predpokladu klasického modelu bola impulzom k prehodnoteniu tohto modelu Keynesom.

2. Charakteristika nerovnovážnych stavov

Pri porušení predpokladu (6) ekonomický systém stráca schopnosť návratu do (walrasovského) rovnovážneho stavu. Ak je rovnováha daná rovnosťou ponuky a dopytu na všetkých trhoch, potom nerovnováha znamená, že na niektorých (príp. na všetkých) trhoch existuje nesúlad medzi ponukou a dopytom. Dochádza teda k situácii, keď buď predávajúca, alebo kupujúca strana môže len čiastočne uspokojiť svoju požiadavku; trh je kvantitatívne segmentovaný na zamýšľané, želané objemy a objemy skutočné, efektívne. Podľa toho, ktorý subjekt a na ktorom trhu dosahuje nižší efektívny objem transakcie, než zamýšľala, obvykle sa zavádza taxonómia nerovnovážnych stavov [16] (pozri tab. 1).

T a b u l k a 1

Taxonómia nerovnovážnych stavov

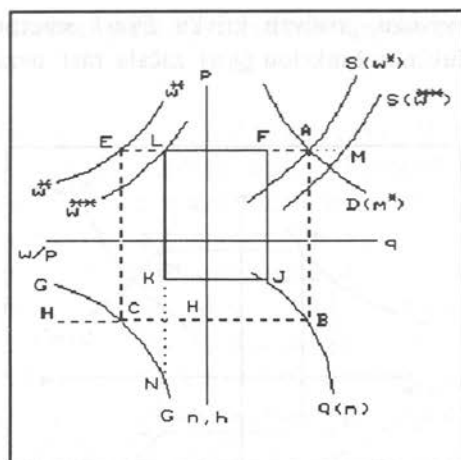
Trh, na ktorom sú obmedzené:	p o d n i k y			
		na žiadnom trhu	na trhu tovarov	na trhu práce
domácnosti	na žiadnom trhu	<i>WE</i>		
	na trhu tovarov			<i>RI</i>
	na trhu práce		<i>KU</i>	
	na oboch trhoch	<i>CU</i>		

kde: *WE* - walrasovská rovnováha,
CU - klasická nezamestnanosť,
KU - keynesovská nezamestnanosť,
RI - potlačená inflácia.

2.1 Keynesovská nezamestnanosť (*KU*)

Pre keynesovskú nezamestnanosť je charakteristická prevaha ponuky nad dopytom na trhu tovarov aj na trhu práce. Najjednoduchší spôsob, ako sa dostať zo stavu *WE* do stavu *KU*, je zvýšiť cenovú hladinu za inak nezmenených podmienok.⁴ Prebieha pritom nasledovný proces: zvýšenie marginálneho

⁴ Režim *KU* môže vzniknúť v dôsledku exogénneho nárastu cenovej hladiny, napr. v dôsledku devalvácie meny.

Obr. 4

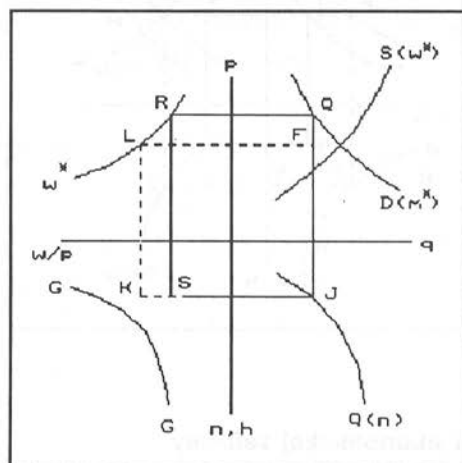
3. Doterajší priebeh ekonomickej reformy

V období pred začiatkom ekonomickej reformy v ČSFR, t. j. pred 1. 1. 1991, bola pre trh práce charakteristická prevaha dopytu po práci nad ponukou, a zároveň existovala prevaha dopytu aj na trhu tovarov. V logike načrtnutého rovnovážneho konceptu išlo teda o *režim potlačenej inflácie*. Ponuka na trhu tovarov nebola limitovaná úrovňou reálnej mzdy (formou prejavu tejto skutočnosti bolo známe Kornaiovo "mäkké" rozpočtové obmedzenie [9], ekonomika sa pohybovala na úrovni "plnej" zamestnanosti), ale ponukou práce. Toto ohraničenie sa prostredníctvom produkčnej funkcie prenášalo na trh tovarov. Ponuka na trhu tovarov sa nachádzala v bode *F* (obr. 5), pričom bola pod svojou potenciálnou úrovňou (známe nevyužívanie výrobných kapacít, nízka smennosť atď.).

V existujúcom ekonomickom prostredí a pri danom východiskovom stave spôsobila liberalizácia cien rýchly nárast cenovej hladiny. Pokiaľ by nárast cien bol spôsobený výlučne prevahou dopytu nad ponukou na trhu tovarov, mal by sa zastaviť nárazom na dopytovú bariéru v bode *Q*, pri súčasnom poklese reálnej mzdy z bodu *K* do bodu *S*. V bode *Q* došlo k prepnutiu režimu potlačenej inflácie do režimu otvorenej nezamestnanosti keynesovského typu, s prevahou ponuky na trhu tovarov a prevahou ponuky aj na trhu práce. Proces rastu cien však pokračoval ďalej, pretože bol vyvolaný aj ďalšími faktormi. Najvýznamnejšími bola devalvácia meny⁷ a monopolné správanie výrobcov a obchodu. Dôsledkom bol pokles dopytu po krivke *D(m)* za bod *Q*. Zároveň monetárna

⁷ Treba poznamenať, že primárny cieľ devalvácie, ktorým bolo udržanie rovnováhy platobnej bilancie po liberalizácii dovozu, má z hľadiska uvažovaného systému exogénny charakter a nesúvisí s prevahou dopytu na vnútornom trhu.

reštrikcia⁸ a pokles vývozu posúvali krivku $D(m)$ smerom dovnútra a dole. Sprostredkované produkčnou funkciou $Q(n)$ začala rásť nezamestnanosť.

Obr. 5

Otázny je priebeh a tvar krivky dopytu po práci GG . Odstránením, resp. znížením znovurozdeľovania prostredníctvom štátneho rozpočtu dostala táto krivka tvar blízky podmienke rovnosti marginálneho produktu práce a reálnej mzdy a jej umiestnenie závisí od umiestnenia krivky produkčnej funkcie $Q(n)$. Je však zrejmé, že pri poklese reálnej mzdy sa jej úroveň nemôže stať faktorom ohraničujúcim dopyt na trhu práce.

Priebeh produkčnej funkcie $Q(n)$ je pritom špecifický. Proces "odbúvania" prezamestnanosti by sa mal prejavíť posunom tejto krivky nahor (ide v určitom zmysle o technický pokrok) a je teda ďalším faktorom generujúcim nezamestnanosť. V porovnaní s prvým faktorom - poklesom dopytu na trhu tovarov - je však doposiaľ málo významný. Súvisí totiž s adaptáciou vnútro podnikových štruktúr na trhové podmienky (pozri napr. [7]), ktorú možno vo väčšom rozsahu očakávať až v rastovej fáze, nie v súčasnej fáze útlmu. Naopak, neefektívna prezamestnanosť rastie.

Prvý polrok 1992 môžeme charakterizovať stabilizovaním dopytovej stránky systému (neutrálna monetárna politika, uvoľňovanie mzdovej regulácie, stabilizácia vývozu) pri pokračujúcich problémoch adaptácie ponukovej stránky a miernom náraste reálnej mzdy, ktorá však naďalej zostáva pod východiskovou úrovňou. V logike uvažovaného kontextu je možné konštatovať, že *ekonomika sa nachádza v režime keynesovskej nezamestnanosti*.

⁸ Ako ukazujú analýzy (napr. [8]), monetárna politika bola naozaj reštriktívna, nie neutrálna. Išlo teda o monetárny šok.

4. Možnosti hospodárskej politiky v režime keynesovskej nezamestnanosti

Nadalej predpokladajme situáciu, keď podmienka (6) neplatí, t. j. ceny, ani nominálne mzdy nie sú pružné smerom nadol. "Klasický" prispôsobovací proces, presadzujúci sa poklesom cien a miezd, nemôže fungovať. Návrat do rovnovážneho stavu sa môže uskutočniť len zmenou objemu dopytu a ponuky.

Akomodatívna (neutrálna) monetárna politika (podmienka (4)) znamená, že rast nominálnej ponuky peňazí kompenzuje nárast cenovej hladiny (to znamená $m^*/p^* = m^{**}/p^{**}$ a reálna ponuka peňazí zostáva nezmenená). Ak sa vrátíme ku grafickému zobrazeniu režimu keynesovskej nezamestnanosti na obrázku 2, dopytová krivka sa pri splnení tohto predpokladu posunie do bodu A' . Napriek tomu pretrváva nerovnováha (prevaha ponuky) na trhu tovarov v rozsahu $A'M$, pretože reálna mzda nebola uvedená na pôvodnú hladinu. Návrat do rovnovážneho stavu vyžaduje zvýšenie nominálnych miezd tak, aby sa úroveň reálnej mzdy dostala na pôvodnú úroveň (čím sa zároveň posunie krivka ponuky tovarov do novej rovnovážnej pozície v bode A').

Systém sa tak dostane do nového stavu rovnováhy, charakterizovaného pôvodným objemom reálnej produkcie, úrovňou reálnej mzdy a rozsahom zamestnanosti, no pri vyššej cenovej hladine a úrovni nominálnej mzdy, pričom prispôbovací proces (keynesovský) je založený na dopytovej expanzii a náprave nominálnych miezd (a samozrejme výraznej inherencii štátu).

Ak v režime keynesovskej nezamestnanosti dochádza k rastu reálnej mzdy bez stimulácie dopytu (napr. pri silnom tlaku odborov na rast miezd v podmienkach reštriktívnej politiky), situácia hrozí prechodom do stagflácie. Rast reálnych miezd spôsobí posun ponukovej krivky S smerom dovnútra, čo pri nezmenenej polohe dopytovej krivky (alebo pri jej nedostatočnom posune opačným smerom), spôsobí pokles produkcie (a zamestnanosti) pri rastúcej cenovej hladine.

Ak sa vrátíme ku vzťahu zamestnanosti a miezd, efekt expanzívnej dopytovej politiky (realizovanej či už nástrojmi fiškálnej, alebo monetárnej politiky) sa rozkladá na rast cenovej hladiny, infláciu (čo zároveň znamená pokles reálnej mzdy) a rast reálnej produkcie (a sprostredkovane cez produkčnú funkciu rast zamestnanosti).⁹ Z krátkodobého pohľadu, t. j. pri danom tvare a umiestnení produkčnej funkcie $Q(n)$ a z toho vyplývajúceho umiestnenia krivky dopytu po práci, sú teda rast reálnej mzdy a rast zamestnanosti protichodné ciele hospodárskej politiky.¹⁰

⁹ Ide o známy vzťah "substitúcie" medzi mierou inflácie a mierou nezamestnanosti, reprezentovaný obvykle Phillipsovou krivkou.

¹⁰ Dlhodobo tento problém rieši rast celkovej produktivity, ktorý sa prejavuje zmenou sklonu a umiestnenia produkčnej funkcie $Q(n)$, a teda rastom hraničného produktu práce.

Premena dopytového impulzu na reálny rast a tým zamestnanosť závisí od dvoch faktorov:

- od tvaru ponukovej krivky S , presnejšie, jej cenovej elasticity a
- od spôsobu indexácie miezd.

Pokiaľ ide o prvý faktor, čím je cenová elasticita ponukovej krivky vyššia (čím strmší je priebeh krivky S), tým viac sa prírastok nominálnych výdavkov premietne do rastu cien v porovnaní s rastom reálnej produkcie (a zamestnanosti).

Pokiaľ ide o druhý faktor, čím nižší je pokles reálnej mzdy, tým viac celkového prírastku výdavkov odčerpá cenový rast a menej reálny rast (a zamestnanosť).¹¹

Odlíšenie týchto dvoch faktorov, z ktorých prvý pôsobí na trhu tovarov a druhý na trhu práce, je dôležité pre formulovanie hospodárskej politiky. "Tvrdá" mzdová politika odborov môže znehodnotiť oživovacie impulzy vlády, na druhej strane oživovacia politika v situácii nedostatočnej citlivosti ponukovej stránky ekonomiky na rozvojové impulzy sa premietne len do rastu cien, bez dopadu na zníženie nezamestnanosti.

Záver

Ak sa vrátíme k súčasnej situácii slovenskej ekonomiky z pohľadu uvedených úvah, ukazuje sa, že kľúčovým problémom realizácie akejkoľvek krátkodobej oživovacej hospodárskej politiky založenej na monetárnej expanzii je tvar a sklon ponukovej krivky S , ktorý odráža nielen schopnosť podnikov reagovať na zmenu objemu dopytu, ale predovšetkým schopnosť reagovať na zmenu štruktúry dopytu. Objektívne informácie miery adaptácie mikrosféry sú nedostatočné. Ale ak vyjdeme z prevládajúceho názoru, že podniky doposiaľ nie sú dostatočne adaptované na potrebu samostatného konania v zmenených podmienkach, dá sa predpokladať priebeh ponukovej krivky blízky zvislému a iba malý priestor pre rastovú politiku založenú na expanzii tak fiškálnej, ako aj monetárnej.

Možné smery oživovacieho pôsobenia štátu sú potom dva. Môže ísť len o také pôsobenie na strane ponuky, ktoré:

- znižujú cenovú elasticitu ponukovej krivky a
- zvyšujú hraničný produkt práce, resp. celkovú produktivitu ekonomiky.

V prvom prípade ide o tie aktivity štátu, ktoré zvyšujú mieru adaptácie na trhové podmienky, pružnosť, prispôsobivosť podnikateľských subjektov, t. j.

¹¹ Ide o známy problém inflačného rastu miezd. Za inflačný je potrebné považovať taký rast miezd, ktorý sa prejaví vo vyššom indexe priemernej nominálnej mzdy (hodinovej) v porovnaní s indexom rastu cien. Administratívne stanovenie minimálnej mzdy je tiež faktorom zvyšujúcim priemernú úroveň reálnej mzdy, ale i faktorom, ktorý zvyšuje nezamestnanosť, zvlášť v situácii silne reštriktívnej politiky.

zvyšujú ich schopnosť prežiť a rozvíjať sa pri rastúcej náročnosti a neurčitosti okolia. Do tejto skupiny možno zaradiť privatizáciu a demonopolizáciu, ale aj podporu rozvoja malých a stredných podnikov, podporu rozvoja poradenských činností, budovanie podnikateľských inkubátorov a pod.

V druhom prípade ide o tie aktivity štátu, ktoré podporujú proinovačnú klímu a technický pokrok, teda o celý komplex vednej a technickej politiky štátu, podpory rastu kvalifikácie, ale možno sem zahrnúť napr. aj podporu rozvoja dopravnej a komunikačnej infraštruktúry.

Spoločným znakom oboch smerov je to, že sú spojené primárne s fungovaním reálnej ekonomiky a nie sú dosiahnuteľné monetárnou expanziou (realizovanou nástrojmi či už monetárnej, alebo fiškálnej politiky); zároveň sa však ich efekty nemôžu prejaviť v krátkodobom, ale v strednodobom až dlhodobom časovom horizonte.

Došlo 27. 10. 1992

Literatúra

- [1] DINWIDDY, C. L.: The Two-Sector General Equilibrium Model: A New Approach. New York, Inc. St. Martins's Press 1988.
- [2] EDWARDS, J. R.: Macroeconomics. Equilibrium and Disequilibrium Analysis. New York, Macmillan Publishing Company 1991.
- [3] FRIEDMAN, M.: The Role of Monetary Policy. The American Economic Review, 1968, zv. 58, č. 1.
- [4] GOWLAND, D. H.: Modern Economic Analysis. London, Butterworths 1982.
- [5] HALL, S.G. - HENRY, S. G. B.: Macroeconomic Modelling. Amsterdam, North-Holland 1988.
- [6] IZÁK, V.: Klasická makroekonomická teorie. Polit. Ekon., 38, 1990, č. 10.
- [7] KÁRÁSZ, P.: Postupná liberalizácia je nádejnejšia. Národná obroda, 1990, č. 70.
- [8] KÁRÁSZ, P.: An Econometric Analysis of Demands for Money Relationship in Czechoslovakia. Ekon. Čas., 40, 1992, č. 9.
- [9] KORNAI, J.: Cesta ke svobodné ekonomice. Praha, Academia 1990.
- [10] MUELLBAUER, J. - PORTES, R.: Macroeconomic Models with Quantity Rationing. The Economic Journal, december 1978, zv. 88, č. 352.
- [11] NEARY, J. P. - ROBERTS, K. W. S.: The Theory of Household Behaviour under Rationing. European Economic Review, 1980, zv. 13, č. 2.
- [12] PEHKONEN, J.: On Modelling the Aggregate Labor Market: a Study of Finland. [Reports from the Departement of Economics and Management, No. 11.] Jyväskylä, University of Jyväskylä 1988.
- [13] PETERSON, W. L.: Principles of Macroeconomics. Macro. Boston, Irwin, Inc. 1991.
- [14] PICHELMAN, K.: Unemployment Dynamics, Wage Flexibility and the NAIRU in Austria. [Research memorandum No.258.] Viedeň, Institute for Advanced Studies 1989.
- [15] RENČKO, J.: Niektoré súvislosti politiky zamestnanosti v súčasných ekonomických podmienkach. [Diskusný materiál, č. 1.] Bratislava, Prognostický ústav SAV 1991.
- [16] SINCLAIR, P.: Unemployment: Economic Theory and Evidence. New York, Basil Blackwell 1987.

- [17] TAYLOR, J.: The Unemployment Gap in Britain's Production Sector, 1953-73. In: WORSWICK, G. D. N.(ed.): The Concept and Measurement of Involuntary Unemployment. Londýn, Allen and Unwin 1976.
- [18] TRDLICOVÁ, K.: Čs. reforma a makroekonomická politika. Polit. Ekon. 38, 1990, č. 9.

MACROECONOMIC CONNECTIONS OF EMPLOYMENT

Juraj RENČKO

The main aim of the article is to identify macroeconomic connections determining the unemployment level and analyze them from the view of the recent situation of slovak economy.

The article opens with the explanation of the Walrasian equilibrium concept and possible disequilibrium situations. This concept is enlarged of "sticky" prices concept and then feasible adjustment processes under this condition are analyzed.

This theoretical background is employed as a bases for characterization of labor market situation development during the economic transition in Slovakia. Deep Keynesian unemployment regime is identified as distinctive for the recent situation in the economy.

The last part of the article is devoted to examination of the problems with application of standard policy measures which are usually utilized in the *KU* regime. The unknown but probably close to vertical shape of the supply curve is regard as an huge constraint for expansionary government policy.

Európske dohody - medzník vo vývoji vzájomných vzťahov

Jana Černá*

V zásade niet pochyb, že Európa budúcnosti by mala predstavovať jednotný hospodársky priestor, pričom rekonštrukcia ekonomík stredoeurópskych a východoeurópskych krajín sa považuje skôr za európsku záležitosť. Prognostické štúdie venované následkom včleňovania sa týchto krajín do západoeurópskeho priestoru sú však rozdielne. Optimistický variant vychádza z nepokrytého, neobladeného a neuspokojeného trhu ekonomík krajín strednej a východnej Európy. Pre západoeurópsky kapitál to predstavuje obrovskú príležitosť, možno aj rozhodujúcu možnosť na získanie prvenstva pred USA a Japonskom.

Na rozdiel od optimistického variantu, pesimistický variant vyjadruje obavu zo straty ťažko nadobudnutých svetových kritérií výkonnosti a konkurencieschopnosti. Tento variant je postavený na určitej analógii s protirečivými dôsledkami Marshallovho plánu, ktoré ovplyvnili nielen dynamiku povojnového vývoja ekonomiky USA, ale aj západoeurópskych krajín a Japonska. Ide o to, či finančná a technická pomoc západoeurópskych krajín stredoeurópskym krajinám nespomalí ich vlastný rozvoj, neohrozí jeho dynamiku.

Nové formovanie hospodárskych vzťahov v celoeurópskych dimenziách bude postupným a dlhodobým procesom, v ktorom sa jednotlivé aspekty pesimistického a optimistického scenára budú zrejme prelínať.

Očakáva sa, že liberalizácia obchodu medzi krajinami západnej a východnej Európy by sa mala prejavovať vysokou dynamikou rastu vzájomnej zahraničnoobchodnej výmeny, pričom pre ES sa v priebehu 90. rokov stane dôležitejšia než obchod so Severnou Amerikou.

1. Charakteristika Európskych dohôd

S iniciatívou uzatvoriť so stredoeurópskymi krajinami dohody o pridružení nového typu prišla Komisia ES už v januári 1990. Po jej odsúhlasení v Rade ES sa pripravil hrubý náčrt, ktorý predložila Rada a Európskemu parlamentu v auguste 1990. Rokovania s ČSFR prebiehali od novembra 1990. Po rekordných 11 mesiacoch ministri zahraničných vecí daných štátov podpísali 16. decembra 1991 v Bruseli dohody o pridružení k ES. Keďže z hľadiska ES ide o "zmiešanú" dohodu, ktorá pokrýva oblasti v kompetencii tak ES, ako aj členských štátov, musí ju ratifikovať Európsky parlament i parlamenty 12 člen-

* Ing. Jana ČERNÁ, CSc., Ústav ekonomickej teórie SAV, Medená 10, 811 02 Bratislava

ských štátov. Pôvodne sa predpokladalo, že do platnosti vstúpia od 1. januára 1993 po skončení príslušných schvaľovacích procedúr. Vzhľadom na vývoj štátoprávneho usporiadania v ČSFR text asociačnej dohody bude zrejme prevedený na Slovenskú republiku a Českú republiku. Komisia ES súhlasí s podpísaním dvoch nových dohôd so SR a s ČR. Prevedenie možno uskutočniť len za podmienky, že ani jedna z republík nespochybní súčasný text dohody. V opačnom prípade by obidve republiky museli o dohode znova rokovať s Komisiou ES. Neobchodnú a politickú časť by podpísali priamo vlády republík a obchodnú časť by podpísal orgán colnej únie s tým, že znovurozdelenie vývozných kvót sa bude realizovať vnútri colnej únie. V tom prípade by sa asociačná dohoda mohla podpísať do konca prvého štvrtroka 1993 a začal by sa jej ratifikačný proces v Európskom parlamente. Napriek zmenenej situácii by náskok Maďarska a Poľska bol možno len 2-3 mesačný. Časť o voľnom obchode však vstúpila do platnosti už od 1. marca 1992 na základe predbežnej dohody.

Dohody o pridružení sa na podnet podpredsedu ES F. Andriessena začali nazývať Európskymi dohodami. Možno ich označiť za *dohody druhej generácie*, na rozdiel od dohôd tzv. prvej generácie. *Dohody prvej generácie* zahŕňajú rozličné obchodné a kooperačné dohody, ktoré uzatvorilo ES v ostatnom období s jednotlivými stredoeurópskymi a východoeurópskymi krajinami. Tieto dohody prispeli k zníženiu dovozných kvót a iných kvantitatívnych reštrikcií, obmedzujúcich export týchto krajín na trhy ES. Neobsahujú však nijaké colné preferencie v prospech stredoeurópskych a východoeurópskych krajín, ani ustanovenie o finančnej pomoci. Napriek tomu sa však stali východiskovým predpokladom európskych dohôd úplne nového druhu.

Asociačné dohody, ako základ pre rozvoj ekonomických vzťahov medzi stredoeurópskymi a východoeurópskymi krajinami a ES, sú zamerané na štyri oblasti: voľný obchod; priemyselnú, technickú a vedeckú kooperáciu; viacročný program finančnej pomoci a sformovanie mechanizmu pre politický dialóg.

Cieľom prvej etapy je dosiahnuť voľný obchod s tovarom a po jeho úplnej realizácii sa pristúpi k etape postupného dosahovania voľného pohybu služieb, kapitálu a pracovných síl. Základom a začiatkom rozvoja vzájomných vzťahov sa má stať obchod s priemyselnými výrobkami. Postupne sa majú odstraňovať colné poplatky a dosiahnuť dvojstranný efekt.

Vzhľadom na zložitú hospodársku situáciu budú stredoeurópske a východoeurópske krajiny v prvom období zachovávať svoje dovozné pravidlá, resp. postupne ich uvoľňovať. Štáty ES budú uľahčovať prístup na svoj trh podstatne rýchlejšie. V ďalšom období by pridružujúce sa krajiny mali vytvárať podmienky pre lepší vzájomný prístup na trhy. Obojstranne voľný obchod sa bude realizovať až po úplnom završení obidvoch prípravných fáz.

Európske dohody o pridružení majú v porovnaní s asociačnými dohodami uzatvorenými s nečlenskými štátmi (napr. Gréckom, Tureckom, Maltou a Cyprusom) viaceré osobitosti:

Po prvé, výraz európske dohody sa používa na vyjadrenie novej kvality vzťahov medzi ES a stredoeurópskymi a východoeurópskymi krajinami, t. j. vyjadruje predovšetkým skutočnosť, že ide o kvalitatívne vyšší druh dohôd v porovnaní s asociačnými zmluvami, ktoré uzavrelo ES predtým.

Po druhé, sú oveľa komplexnejšie. Na rozdiel od ostatných asociačných dohôd obsahujú po prvýkrát ustanovenie o politickej a kultúrnej spolupráci. Práve politická, ale i kultúrna dimenzia je jedinečným momentom, ktorý vyúsťuje do pravidelného politického dialógu medzi zmluvnými stranami. Cieľom tohto dialógu je nielen konsolidácia demokratického politického systému v asociovaných krajinách, ale aj zblížovanie názorov a postojov k medzinárodným otázkam a problémom bezpečnosti.

Po tretie, sú oveľa cieľavedomejšie orientované na budúce členstvo stredoeurópskej "štvorky" v ES. Z uvedených štyroch štátov sa len Grécko po dvadsaťročnom asociačnom období stalo členom ES. Začiatočná koncepcia zo strany ES nebola jednoznačne orientovaná na budúce členstvo asociovaných krajín v ES. Avšak skutočnosť, že konečným cieľom je prijatie do ES, je priamo zakotvená v preambule Európskej dohody. Ich realizácia zo strany ES je podmienená pokrokom pri rozvíjaní demokratických zákonitostí v asociovaných krajinách, pri rešpektovaní ľudských práv, udržiavaní pluralistickej demokracie a rozvíjaní trhovej ekonomiky.

Po štvrté, z ekonomického hľadiska popri obvyklej kombinácii voľného obchodu a finančnej pomoci zabezpečujú navyše i voľnejší pohyb kapitálu a služieb, ako aj rozsiahlu ekonomickú spoluprácu. Tým vlastne v konečnom dôsledku umožňujú asociovaným krajinám podieľať sa na výhodách jednotného vnútorného trhu ES.

Po piate, novým prvkom je postupné zblížovanie právnych noriem pridruženého štátu s právom ES, čo predchádzajúce asociačné dohody neobsahovali. Európske dohody obsahujú harmonizáciu práva v hospodárskej oblasti, ktorá doteraz bola prísne záväzným spôsobom upravená len v rámci ES. Mimo ES sa tento proces realizoval iba na základe vlastných legislatívnych rozhodnutí jednotlivých štátov (najmä Rakúska a Švédska)¹ [4]. Preto už 5. septembra 1991 prijala Federálna vláda ČSFR uznesenie o zabezpečení kompatibility česko-slovenského právneho poriadku s právom ES.

Po šieste, v prípade ES voči pridružujúcim sa krajinám možno pozorovať nový fenomén. Prispôsobovanie sa stredoeurópskych a východoeurópskych krajín na ekonomické podmienky ES by sa malo uskutočňovať pred ich možným vstupom do ES, teda mimo jeho rámca. Na rozdiel od postupného prijímania

¹ Príkladom celoeurópskeho harmonizačného procesu je smernica Rady ES z roku 1985 o zodpovednosti za chybný výrobok. V súlade s ňou upravili svoje zákonodarstvo tak členské štáty ES, ako aj Rakúsko, Nórsko a Fínsko. Zmluvný záväzok harmonizovať právo obsahuje i dohoda o vytvorení Európskej ekonomickej oblasti.

nových členov, ktorému tiež predchádzali dlhotrvajúce rokovania s ES o vzájomnom zladovaní, niekoľkoročné prechodné obdobie sa začalo po prijatí partnerskej krajiny do ES. Tým vznikali mnohé problémy, ktoré narúšali ekonomický život v integračnom zoskupení. Preto v prípade stredoeurópskych a východoeurópskych krajín sa ich prispôsobovanie má uskutočňovať mimo rámca ES. Tým sa vylučujú možné komplikácie, ktoré by nastali, ak by sa prispôsobovanie realizovalo na pôde ES.

Asociačné, resp. Európske dohody však môžu efektívne fungovať len v prípade, ak asociované krajiny dôsledne zrealizujú ekonomické reformy, ktorými sa vytvorí reálny trhový systém so všetkými atribútmi, t. j. s trhovými mechanizmami a s takou štruktúrou výroby, ktorá ich postaví do úlohy zodpovedajúceho partnera.

Aj napriek snahe a ochote zúčastnených strán ide o náročný a zložitý proces, vzhľadom na to, že ekonomická situácia v asociovaných krajinách neumožňuje rýchlu integráciu do formujúceho sa ekonomického priestoru. Pri realizovaní tohto cieľa by mala napomôcť práve asociácia.

2. Asociačná dohoda so Slovenskou republikou a s Českou republikou

Asociačná dohoda je výsledkom 8 kôl oficiálnych rokovaní a mnohých rokovaní na úrovni expertov, ktoré boli zdĺhavé a náročné. Ich cieľom bolo vypracovať takú zmluvu, ktorá by sa stala základom reálnej hospodárskej spolupráce.

Slovenská a česká strana sa usilovali odstrániť nedostatky poslednej zmluvy² a prejsť na novú kvalitu hospodárskych vzťahov. Pritom museli dôsledne presadzovať záujmy vlastnej ekonomiky, ktorá dodnes nie je v plnej miere pripravená čeliť všetkým vonkajším vplyvom; taktiež presadiť asymetriu v zmluvných vzťahoch, predovšetkým v začiatočnom období platnosti zmluvy. Cieľom tiež

² Poslednou zakotvenou úpravou, bezprostredne predchádzajúcou Európskym dohodám, bola *Dohoda o obchodnej a hospodárskej spolupráci medzi Česko-Slovenskom a ES* (podpísaná 7. mája 1990). Podobné dohody boli podpísané i s Maďarskom, s Poľskom, so ZSSR, neskôr s Bulharskom a s Rumunskom i s bývalou NDR. Napriek spoločným znakom sa v jednotlivých dohodách prejavujú určité rozdielnosti, vyplývajúce zo špecifik jednotlivých krajín. V porovnaní s dohodami Maďarska a Poľska, ktoré majú uzatvorené len dohody s EHS, česko-slovenská dohoda bola uzatvorená nielen s EHS, ale aj s Euratomom. Ide o nepreferenčnú obchodnú a kooperačnú dohodu platnú na 10 rokov. Bola uzatvorená s podstatne širším záberom než predchádzajúce dohody. Popri obchodných otázkach pokrýva i hospodársku spoluprácu. Je rozdelená do troch častí venovaných obchodu, obchodnej a hospodárskej spolupráci. Vzťahuje sa na obchod so všetkými výrobkami pochádzajúcimi z ČSFR alebo z EHS, s výnimkami, ktoré patria do dohody o vytvorení EZVO a do sektorových dohôd medzi ČSFR a ES v oblasti textilu, hutníckych výrobkov a poľnohospodárstva. Platnosť tejto dohody je svojím spôsobom limitovaná do toho času, kým vstúpi do platnosti asociačné dohody so SR a ČR. Tie ju prekonajú oveľa širším spektrom zmluvných oblastí, hĺbkou vzájomnej spolupráce a komplexnosťou. Kooperačná dohoda bola doteraz najvýznamnejším obchodnopolitickým dokumentom, ktorý ČSFR uzatvorila vo vzťahoch so západoeurópskymi krajinami, hoci jej možno vyčítať predovšetkým prílišnú všeobecnosť.

bola aspoň čiastočná eliminácia dopadov vyplývajúcich z rýchleho otvárania vnútorného trhu. Zdôrazňoval sa aj selektívny prístup k jednotlivým odvetviam.

Zo strany ES sa snažili prihliadať na problémy súvisiace s ochranou slovenského a českého priemyslu, pričom umožnili určitú asymetriu. Zmluvné strany sa usilovali prostredníctvom dohody vytvoriť pevný a istý základ pre budúcu spoluprácu.

Dohodnutý text je výsledkom kompromisu. Pre slovenskú a českú stranu znamená možnosť postupného zapojenia sa do voľného pohybu tovarov, služieb a kapitálu. Čo sa týka voľného pohybu osôb, do úvahy pripadá až po prijatí do Európskych spoločenstiev.

Z formálneho hľadiska dohoda obsahuje 119 článkov, ktoré sú začlenené do 9 základných hláv:

- politický dialóg
- všeobecné zásady
- voľný pohyb tovaru
- pohyb pracovníkov, podnikanie, poskytovanie služieb
- platby, hospodárska súťaž a ostatné ekonomické ustanovenia, zblížovanie právnych noriem
- hospodárska spolupráca
- kultúrna spolupráca
- finančná spolupráca
- inštitucionálne, všeobecné a záverečné ustanovenia.

Navyše obsahuje viaceré prílohy vo forme tovarových príloh či špecifických protokolov, ktoré tvoria jej nerozlučnú súčasť.

2.1 Prvá oblasť asociačnej dohody

Na základe tejto časti asociačnej dohody sa medzi SR a ČR na jednej strane a ES na druhej strane postupne, do 10 rokov vytvorí oblasť voľného obchodu. Nejde len o voľný pohyb tovarov, ale aj kapitálu a služieb s tým, že plná liberalizácia pohybu pracovných síl by sa zrealizovala až po našom prijatí za člena ES.

Pri prerokúvaní obchodných otázok sa zmluvné strany sústredili na riešenie už úplne konkrétnych problémov:

- stanovenie colných sadzieb, vrátane odporúčania reštrukturalizácie colného sadzovníka;
- stanovenie položiek, úprava ktorých bude podliehať kvantitatívnym obmedzeniam vo forme kvót;
- vymedzenie všeobecných pravidiel, smerujúcich k liberalizácii obchodu.

Prvým predpokladom bola reštrukturalizácia colného sadzobníka.³ Dovtedajšia úroveň colnej ochrany v priemere okolo 5 % (vážený priemer) bola veľmi nízka, skutočne minimálna. V ES je napr. 5,9 %, v Poľsku 16 % a v Maďarsku 11-12 %. Vzhľadom na to, že clá sa stanú hlavným nástrojom regulovania zahraničnoobchodných vzťahov, pristúpilo Česko-Slovensko k celkovej reštrukturalizácii colného sadzobníka s cieľom zvýšiť colnú ochranu vybraných tovarov.

Nový sadzobník je spracovaný v kombinovanej nomenklatúre, ktorá je kompatibilná s nomenklatúrou spoločného colného sadzobníka ES. Jednotlivé položky nového colného sadzobníka boli rozdelené do troch základných skupín podľa ich citlivosti [7], pričom z pôvodných 5019 položiek bol rozšírený na takmer 10 000 položiek.

Colné sadzby boli zvýšené pri 14,7 % tovarov, znížené pri 7,7 % a nezmenené pri 77,6 % tovarov. Tým sa zvýšila colná ochrana trhu približne o 1 %. Treba rátať i so zmenami v štruktúre zahraničného obchodu, takže reálna ochrana bude ešte vyššia.

Jedným z preferenčných opatrení pre slovenskú a českú stranu je možnosť v odôvodnených prípadoch zvýšiť dovoznú clá - v prípade vytvárania priaznivých podmienok pre etablovanie nových priemyselných odvetví, obnovu či modernizáciu súčasných odvetví. Avšak tento prístup možno uplatniť iba v menšej časti dovozu z ES (stanovenej percentuálne z celkového objemu dovozu) a iba v obmedzenej časovej lehote. Tiež je možné používať vývoznú clá (do konca prvej polovice prechodného obdobia).

Obsahom tretieho okruhu boli všeobecné pravidlá. Obidve zmluvné strany sa zaviazali k dodržiavaniu pravidiel hospodárskej súťaže, neuplatňovaniu dumpingu a podobne.

Popri tom to boli niektoré samostatné ustanovenia, týkajúce sa napr. obchodu so Španielskom a s Portugalskom, ako aj riešenie prípadných ťažkostí v platobnej bilancii a príprava dovolených protiopatrení. Režimom preferujúcim slovenskú a českú stranu je upravený i prístup k verejným objednávkam.

Dňom vstupu platnosti dohody sa má zo strany ES liberalizovať približne 70 % dovozu, zo strany SR a ČR predstavuje tento podiel 20-25 %. Zostávajúca časť sa má liberalizovať zo strany ES v rozpätí 5-6 rokov v závislosti od konkrétnej komodity, pričom sa majú postupne odbúravať všetky tarifné i netarifné bariéry (najmä kvantitatívne obmedzenia). SR a ČR sa podarilo presadiť plnú liberalizáciu voči ES, predovšetkým pri najcitlivejších výrobkoch, v časovom harmonograme do 9 rokov.⁴

³ Pravidlá GATT-u pripúšťajú vytvorenie oblasti voľného obchodu za podmienky, že clá, ako aj netarifné prekážky zostanú voči tretím krajinám nezmenené. Preto bolo nevyhnutné reštrukturalizovať colný sadzobník s čo najväčším predstihom pred uzavretím Európskych dohôd. Aj tak - zároveň s notifikáciou GATT-u o chystaných zmenách - ČSFR požiadala o výnimku (tzv. waiver) z procedúry bilaterálnych negociácií s ostatnými zmluvnými stranami GATT-u, ktorá sa bude realizovať až následne - po prijatí nového colného sadzobníka.

⁴ Do zoznamu citlivých výrobkov boli zaradené poľnohospodárske a potravinárske výrobky, výrobky z dreva, papiera, nábytok a textilné výrobky.

Dovozné kvantitatívne obmedzenia na priemyselné výrobky (okrem ocele a textílií) budú zrušené v deň začatia platnosti dohody. Dovozné clá od momentu splatnosti maximálne do jedného roka pri 84 % vývozov priemyselných výrobkov do ES (s výnimkou ocele a textílií).

V druhom okruhu prerokovaných otázok narazila slovenská a česká strana na skutočne "tvrdý oriešok". Okrem oceliarskych výrobkov to boli poľnohospodárske produkty, textilné výrobky a uhlie. Najmä Španielsko, Portugalsko a Taliansko sa obávali konkurencie, pričom vykonávali nátlak na prísnu reguláciu. Slovenská a česká strana navrhovala určité zachovanie kvót na dovoz našej ocele do krajín Európskych spoločenstiev, Komisia ES to zamietla, takže v asociačnej dohode je obchod s ocelou plne liberalizovaný. Už v máji 1992 však Európske spoločenstvá vyslovili sťažnosť na enormný vzostup dovozu oceliarskych výrobkov, ktorá bola oprávnená - za prvých 5 mesiacov roku 1992 vývoz našich oceliarskych výrobkov dosiahol takmer úroveň za celý rok 1991. Komisia ES však v súlade s asociačnou dohodou nemohla použiť plošné obmedzenia na dovoz našej ocele. Navyše by to bolo príliš krátkozraké i z politického hľadiska. Preto zostávalo argumentovať ohrozením vlastného trhu⁵ a vyhlásiť dovozné limity pre jednotlivé štáty a na presne určené druhy výrobkov.⁶ Napokon Komisia ES schválila opatrenia dvojakého druhu: tzv. rozhodnutie a odporúčania Komisie ES. Odporúčania síce nie sú záväzné, ale oprávňujú príslušné úrady SRN, Francúzska a Talianska zaviesť dovozné licencie. Rozhodnutie Komisie ES vstúpilo do platnosti okamžite (august 1992) a obmedzuje vývoz našich oceliarskych produktov do SRN.⁷

Reakciu Komisie ES treba posudzovať z viacerých hľadísk. Jednak oceliarstvo v západnej Európe má za sebou dve desaťročia reštrukturalizácie, zameranej na znižovanie výrobných kapacít, modernizáciu, ekologizáciu a zníženie počtu pracovných síl. Jednak je to celková, ešte stále neuspokojivá hospodárska situácia v Európskych spoločenstvách a problémy s realizáciou Maastrichtských dohôd. Ako ďalší dôvod vystupuje strata zhruba 5 miliónového trhu v bývalom ZSSR, ako aj problémy s vývozom ocele do USA, kde je proti nim vedených takmer 50 antidumpingových konaní. Navyše, naša oceľ sa predávala o 20-30 % lacnejšie, než je bežná trhová cena v ES. Preto i napriek negatívnej reakcii v ČSFR by sme danú situáciu mali hodnotiť v prvom rade ako prejav konkurenčného boja na svetových trhoch, na ktorých budeme vystupovať čoraz častejšie úmerne rastu výkonnosti našej ekonomiky.

⁵ Za ohrozenie vnútorného trhu sa v rámci ES považuje zvýšenie dovozu určitej komodity o viac ako 15 %.

⁶ Hoci napr. Nemecko a Francúzsko požadovali, aby sa ochranná doložka zaviedla proti všetkému česko-slovenskému vývozu do ES.

⁷ Na rok 1992 boli stanovené nasledovné kvóty: dovoz bezšvových rúrok na 62 230 ton a zvarovacích rúrok na 23 650 ton.

Clá a dovozné kvóty na textilné výrobky sa budú odstraňovať postupne počas šiestich rokov. Po skončení desaťročného prechodného obdobia by mal voči SR a ČR skončiť akýkoľvek osobitný postup.

Zostávajúcich 16 % je rozvrhnutých na obdobie piatich rokov, pričom každý rok sa sadzba znižuje o 20 %. Pokiaľ ide o priemyselné výrobky, trh ES je v podstate liberalizovaný. Výnimky tvorili len dovozy z bývalých východných krajín so štátne riadeným obchodom.

Dovozné kvantitatívne obmedzenia na hutnícke a oceliarske výrobky tiež majú byť zrušené od dňa začatia platnosti zmluvy. V porovnaní s minulosťou⁸ ide o rozšírenie priestoru pre slovenský a český dovoz. Znižovať sa majú aj dovozné clá z pôvodných 3,5-10 %, v časovom harmonograme piatich rokov. Na začiatku šiesteho roka by mali byť dovozné clá nulové. Pozitívnym prvkom v porovnaní s doterajšou úpravou nášho vývozu do ES je subvencovanie oceliarskeho priemyslu. V minulosti nebola štátna pomoc prípustná. Terajšia úprava, avšak len za presne vymedzených podmienok pre reštrukturalizáciu oceliarskeho priemyslu, pripúšťa poskytovanie štátnej podpory minimálne na obdobie 5 rokov.

Čo sa týka hutníckych výrobkov, na ne sa zatiaľ nevzťahuje spoločná obchodná politika ES. Ide o zložitý problém, je však pravdepodobné, že bude dochádzať k liberalizácii a postupne dôjde k úplnému odstráneniu dovozných reštrikcií.

Komplikovaná je situácia v odstraňovaní dovozných kvantitatívnych obmedzení pre textilné a odevné výrobky. Ráta sa s dvoma etapami. V prvej etape (rok 1992) by mal platiť tzv. prechodný režim, v rámci ktorého by sa znížil počet dovozných kvót na textilné výrobky zo 43 na 25. V nasledujúcom roku (t. j. 1993) by však mali zostávajúce kvóty byť zvýšené v priemere o 70 %. Druhá etapa sa má začať od roku 1993. Jej dĺžka zatiaľ nie je presne stanovená (zhruba 10 rokov), čo je podmienené mnohostranným rokováním v rámci Uruguajského kola GATT. Predpokladá sa, že pre SR a ČR (ako aj Poľsko a Maďarsko) by sa obdobie odstránenia kvantitatívnych reštrikcií malo rovnať polovici obdobia, v rámci ktorého by sa mali zrušiť obmedzenia v medzinárodnom obchode s textilnými výrobkami. Aj tu sa ráta s asymetriou. Liberalizačné kroky zo strany SR a ČR by mali byť pomalšie, pričom väčšina textilných výrobkov by sa vo vzťahu k ES mala liberalizovať až v druhej polovici desaťročného obdobia.

Čo sa týka dovozných ciel na textilné a odevné výrobky, zo súčasných 8-14 % majú počas 6 rokov klesnúť na nulovú hodnotu. Od dňa platnosti zmluvy by sa dovozné clá mali znížiť na 5/7 základných sadzieb a v ročných intervaloch vždy o 1/7.

V rámci Európskych spoločenstiev sa uplatňujú pri textilných výrobkoch a konfekcii tzv. autolimitačné dohody (dohody o kvantitatívnych limitoch), ktoré teoreticky znižujú priestor pre vývoz do ES, a zároveň chránia vývozcov pred zahraničnou konkurenciou. Po ukončení platnosti autolimitačných dohôd by sa mal presadiť princíp konkurencie. Ide predovšetkým o štáty juhovýchodnej Ázie, ktoré ohrozujú všetkých ostatných exportérov na trhy ES. V súčasnosti ťažko odhadovať, ako budú túto dravú konkurenciu regulovať Európske spoločenstvá.⁹

⁸ Od roku 1978 boli po prvýkrát uplatňované zo strany ES voči Česko-Slovensku v tejto oblasti tzv. autolimitačné kvóty pre vývoz ČSFR do členských štátov ES.

⁹ USA im napr. odobrali všeobecné colné preferencie platné pre rozvojové krajiny.

Špecifickou oblasťou sú poľnohospodárske a potravinárske výroby. Vzhľadom na osobitný systém ochrany domáceho trhu, realizovaný spoločnou poľnohospodárskou politikou¹⁰ známou pod skratkou CAP (Common Agricultural Policy), rokovania boli skutočne náročné. Ich definitívna podoba je založená na *reciprocite*, teda nie na princípe asymetrie. Všetky citlivé položky (napr. hovädzie a bravčové mäso, mliečne výrobky, obilie, cukor) sú v dohode obsiahnuté na recipročnej báze a v kvantifikácii kvót vychádzajú z tzv. tradičných obchodných tokov, t. j. z doterajšieho objemu vývozu.

Po vytvorení zóny voľného obchodu medzi ES a štyrmi asociovanými krajinami, potom keď sa priblížia ekonomickej úrovni ES, by mali nasledovať rokovania, týkajúce sa obojstranného zavedenia voľného pohybu osôb, služieb a kapitálu. Do úvahy prichádza i postupná harmonizácia ekonomického zákonodarstva.

2.2 Ostatné oblasti asociačnej dohody

Cieľom druhej oblasti asociačných dohôd, t. j. *priemyselnej, technickej a vedeckej kooperácie*, je uľahčenie transferu techniky a technológií, stimulovanie štruktúrnych zmien v asociovaných krajinách a kooperácia vo viacerých oblastiach (odborné vzdelávanie, životné prostredie, modernizácia poľnohospodárstva, priemyselných štruktúr, veda, výskum, doprava, turistika, telekomunikácie, zdravotníctvo a pod.).

Výbor pre vedu, výskum a technológiu Európskeho parlamentu navrhol vo sfére rozvoja vedy a techniky tri základné programy: EAST (European Assistance for Science and Technology) stimulujúci výskum a budovanie výskumných zariadení; GREEN (Global Research on Environment for Eastern Nations) stimulujúci riešenie problémov životného prostredia, ktoré by mali trvať približne 8 rokov. Napokon tretí program LET'S GO EAST (Let European Technicians and Scientists Go East), v rámci ktorého sa vysielajú experti z ES na pomoc reformujúcim sa ekonomikám. Táto časť asociačnej dohody má skôr deklaratórny charakter. Vymedzuje množstvo cieľov a problémov, na ktoré sa má spolupráca zameriavať, chýbajú však prostriedky na zabezpečenie vytýčených cieľov, pričom sa konkrétne nešpecifikujú ani spôsoby vlastnej realizácie.

Treťou oblasťou asociačných dohôd je *finančná pomoc*. Pôjde predovšetkým o financovanie projektov stimulujúcich investovanie v súkromnom sektore, či už

¹⁰ Jej charakteristickou črtou je oddelenie trhu od konkurencie, a to preferovaním domácich výrobcov, ktorých výrobky sú lacnejšie než dovážané, pretože tie totiž podliehajú nielen clám, ale aj rozličným vyrovnávacím dávkam a prirážkam. Umelo udržiavaná cenová hladina súvisí i so systémom cien, za ktoré sa výrobky nakupujú a pre ktoré je stanovená spodná hranica založená napr. na tzv. základných cenách (floor prices) pri obilninách, mlieku a cukre; nákupných cenách (buying-in prices) pri bravčovom mäse a víne; odvolávacích cenách (withdrawal prices) pri ovocí a zelenine a pod. Celé poľnohospodárstvo je silne subvencované, čo je stálym zdrojom rozporov a kritiky ES v GATT-e. Tento problém patrí tiež medzi najdôležitejšie v prebiehajúcom Uruguajskom kole.

vo forme subsídií, pôžičiek, rizikového kapitálu atď. Do úvahy pripadajú i expertízne úvery a garancie na poistenie importu.

Asociačná dohoda obsahuje záväzok pokračovať v poskytovaní finančných darov v rámci programu PHARE do konca roka 1992¹¹ a potom buď vo forme "nového" PHARE, alebo iného viacročného finančného rámca vytýčeného na základe konzultácií. Na rozdiel od ostatných asociačných dohôd však chýba konkrétny časový harmonogram i výška pomoci. Do úvahy pripadajú i výhodné úvery z Európskej investičnej banky.

Požiadavka slovenskej a českej strany, aby v prípade potreby poskytli ES prechodnú makroekonomickú pomoc na ekonomickú reštrukturalizáciu a plnú konvertibilitu meny, nebola prijatá. Dohoda obsahuje len prísľub ES preskúmať možnosť takejto pomoci vo väzbe na predložený ekonomický program podporovaný MMF.

Poslednou oblasťou asociačných dohôd je *politický dialóg*, ktorý umožní výmenu názorov a zladovanie stanovísk pri riešení rôznych problémov, ako aj zabezpečenie pohybu informácií. Participácia ČSFR na niektorých návrhoch, konkrétne iniciatívy v smere konfederovanej Európy, ako aj účasti v existujúcich orgánoch (Rada Európy, Európsky parlament atď.) majú nesporný vplyv už teraz na prístupy a hodnotenia i v ekonomickej oblasti. Sú to najmä názory politikov, ktoré sa prihovárajú za urýchlenie postupov v ekonomickej oblasti, čím vytvárajú - v záujme stability a konsolidácie ekonomík krajín strednej a východnej Európy - podmienky na "tolerantnejší" prístup k ekonomickým realitám.

3. Niekoľko úvah o Európskych dohodách

Konečným cieľom transformujúcich sa stredoeurópskych a východoeurópskych ekonomík sa stalo riadne členstvo v ES. Na tejto ceste sa za prípravnú fázu pokladá pridruženie na základe Európskych dohôd.

Pre SR asociačná dohoda svojím politickým a ekonomickým významom predstavuje jednu z najdôležitejších dohôd, ktorá utvorí základ pre rozvíjanie novej kvality vzťahov s najsilnejším politickým a ekonomickým zoskupením v Európe.

Pri jej hodnotení sa môžeme stretnúť so širokou paletou názorov, a to tak v rámci SR a ČR, ako aj v rámci ES. Od jednoznačne pozitívneho, cez priemerné, a napokon i kritické. Možno počuť hlasy v tom zmysle, že asociačná dohoda nie je asymetrická v prospech SR a ČR, ale v prospech ES.

Pri ich podpisovaní predseda Komisie ES J. Delors uviedol: Európske dohody určite nie sú perfektné a nespĺňajú všetky očakávania. Domnievam sa však, že pri formovaní

¹¹ V rámci programu PHARE bolo pre ČSFR vyčlenených na rok 1990 35 mil. ECU a na rok 1991 100 mil. ECU.

novej európskej architektúry sme dosiahli dôležitú etapu. Výstižný je názor komentátora listu Internationale Herald Tribune G. Merrita, ktorý charakterizoval Európske dohody v tom zmysle, že ES poskytli SR a ČR, Poľsku a Maďarsku viac, než boli ochotné ponúkať na začiatku rokovania a SR, ČR, Poľsko a Maďarsko dosiahli v dohodách menej, než predpokladali.

Európske spoločenstvá majú dlhodobú tradíciu, ako aj skúsenosti v uzatváraní dohôd najrozličnejšieho typu. Od roku 1962 uzatvorili s mnohými európskymi i neeurópskymi krajinami rozličné preferenčné i nepreferenčné dohody, začínajúc od asociačných dohôd, cez dohody o voľnom obchode, obchodné a kooperačné dohody, až po obchodno-technické dohody (napr. spomínané autolimitačné dohody atď.). Z tohto pohľadu predstavujú Európske dohody v porovnaní s ostatnými dohodami *kvalitatívny rozdiel*. Patria medzi najrozsiahléjšie, najkomplexnejšie a najširšie koncipované dohody, ktoré vo svojej histórii uzatvorilo ES. Možno ich zaradiť medzi strešné dohody všetkých dohôd ES, podložené aj inštitucionálnou dimenziou.

Európske dohody možno pokladať za prvý zásadný krok dlhodobiejšieho procesu, po ktorom by mal nasledovať ďalší, t. j. plnoprávne členstvo v ES. V relatívne krátkom období by sa mali stať členskými štátmi ES niektoré členské štáty EZVO (Rakúsko, Švédsko, Fínsko, možno i Švajčiarsko a Nórsko). Možno predpokladať, že SR by mohla byť prijatá do ES v druhej vlne prijímania nových členov na prelome tohto storočia. Skúsenosti viacerých krajín by pre nás mali byť rozumným ponaučením o existenčnom význame dlhodobejšej systematickej prípravy na uskutočnenie tohto kroku, aby v konečnom dôsledku nad nevýhodami prevládli mnohostranné pozitívne efekty.

Význam Európskych dohôd sa ešte viac zvýraznil v súvislosti s Maastrichtskými dohodami (zo 7. februára 1992), o vytvorení Európskej únie ako symbióze hospodárskej, menovej a politickej únie. Spoločná mena, spoločná zahraničná a bezpečnostná politika a perspektívne i obrana, všetko sú závažné prvky pri budovaní novej európskej architektúry. Na jednej strane to potvrdzuje správnosť orientácie SR na ES, avšak na druhej strane robí jej cieľ - stať sa plnoprávnym členom ES - oveľa náročnejším. Už nepôjde o naše členstvo v ES, ale v integračnom zoskupení vyššieho stupňa - v Európskej únii.

V súčasnosti však už existujú v niektorých členských štátoch ES neoficiálne požiadavky na možnosť určitej revízie Európskych dohôd. Jacques Attali, prezident Európskej banky pre obnovu a rozvoj tvrdí, že ich účelom nie je prispievať k integrácii, ale obmedzovať prístup stredoeurópskych a východoeurópskych krajín na kľúčové západné trhy. Podľa jeho názoru sú to reštriktívne, a navyše dvojstranné dohody. Namiesto toho je potrebný mnohostranný zmluvný rámec, ktorý by spájal tak strednú a východnú Európu so západnou Európou, ako aj ich samých medzi sebou navzájom.

Skutočnosťou je, a to si treba uvedomiť, že ekonomický obsah asociačnej dohody plne nezodpovedá pôvodným ambíciám.

Prvým dôvodom je dĺžka prechodného obdobia stanovená na desať rokov. Vzhľadom na súčasnú ekonomickú situáciu a náročnosť úloh stojacich pred SR v rámci jej rekonštrukcie je to relatívne krátke obdobie. Význam primeranej dĺžky prechodného obdobia možno dokumentovať napr. na Grécku, ktoré svoje dovozné clá z ES malo odstrániť pri niektorých priemyselných výrobkoch do 12 rokov, pri niektorých však až do 22 rokov.

Druhým dôvodom je postupné vytvorenie oblasti voľného obchodu. Oblasť voľného obchodu na rozdiel od colnej únie nezavádza spoločné clá voči nečlenským štátom. Hoci táto časť Európskych dohôd patrí medzi najprepracovanejšie a najkonkrétnejšie, v porovnaní s ostatnými dohodami o pridružení, ktorých cieľom bolo vytvorenie colnej únie, je špecifická. Usporiadanie vo forme colnej únie by našej strane prinajmenšom ušetrilo komplikovanú reštrukturalizáciu colného sadzovníka. Vzniká otázka, či by pre SR nebolo vhodnejšie namiesto postupného zriadenia oblasti voľného obchodu zabezpečovať postupné formovanie colnej únie. Táto forma by bola možno výhodnejšia, a zároveň perspektívnejšia.

Tretím dôvodom je nedostatočná asymetria v prospech SR. ES pri tzv. citlivých výrobkoch presadzovali snád' až príliš opatrný prístup. Textilné a poľnohospodárske výrobky podliehajú špecifickému režimu, a najmä pri poľnohospodárskych produktoch sa presadil princíp reciprocity. Treba však prihliadať na skutočnosť, že práve tieto výrobky majú dosť veľký podiel na vývoze do ES, pričom sú aj relatívne konkurencieschopné. Práve v tejto časti mohli ES vystupovať veľkorysejšie.

Štvrtým dôvodom je formulovanie tej časti, ktorá sa zaoberá finančnou pomocou. Chýbajú konkrétne formy pomoci, napr. vo forme darov, úverov, opierajúce sa o dlhodobú základňu. Európske spoločenstvá sa síce zavazujú podporovať SR, či už v novom programe PHARE, alebo inej forme, avšak na rozdiel od ostatných dohôd chýba jasné časové vymedzenie a konkrétne formy pomoci.

Piatym dôvodom sú ustanovenia o pohybe pracovníkov. Rozhodovanie o pohybe našich pracovníkov sa naďalej ponecháva v kompetencii jednotlivých členských štátov, ktoré buď ponechajú v platnosti existujúce bilaterálne dohody, alebo ich zdokonalia. Tie členské štáty, ktoré nemajú uzatvorené podobné dohody, majú zväziť možnosť ich uzatvorenia. Avšak až v druhej polovici prechodného obdobia z hľadiska zamestnanosti v ES má Rada pre pridruženie posúdiť ďalšie možnosti pohybu pracovníkov.

Pri hodnotení Európskych dohôd nemožno obísť ešte jednu, podľa nášho názoru, závažnú skutočnosť. Pri rokovaníach sa totiž jasne ukazoval diferencovaný prístup jednotlivých členských štátov ES (odlišný bol prístup nemeckej strany, iný bol prístup francúzskej či španielskej strany). Napokon sa presadilo *kompromisné riešenie*. Či však ide o optimálny kompromis, je otázne. Zatiaľ prístup ES nemožno označiť za veľkorysý. V porovnaní s rokom 1947, keď

USA ponúkli západnej Európe veľkorysý projekt vo forme Marshallovho plánu, ES voči strednej a východnej Európe nemajú vypracovanú takú veľkorysú obchodnú politiku. Ekonomický a politický vývoj v strednej a východnej Európe vo veľkej miere závisí od vyspelých západných ekonomík. Ak sa stredná a východná Európa orientuje na ES, ES napriek vlastným vnútorným problémom by tento fakt nemali ignorovať. Stredná a východná Európa teraz potrebuje to, čo západná Európa získala po druhej svetovej vojne - integráciu prostredníctvom mnohostranného obchodu. Doteraz sa však ES zamerali len na obmedzenú finančnú pomoc a postupné otváranie trhov.

Napriek uvedeným problémovým oblastiam je uzatvorenie Európskych dohôd pre SR veľmi dôležité. Už len z dôvodu, že sa zabráni ďalšiemu zhoršovaniu vývozných možností do ES, pričom sa vytvoria lepšie podmienky na ich rozšírenie. V rámci dohody sa odstraňujú nielen tarifné prekážky obchodu, ale aj tzv. neviditeľné prekážky, a to zblížovaním právnych noriem, technických noriem a predpisov daňového systému atď.

Asociačná dohoda je výsledkom kompromisu záujmov, v ktorom zmluvné strany niečo získali a v niečom boli nútené ustúpiť. Nemožno vidieť len krátkodobý aspekt, ale predovšetkým sa zamerať na dlhodobé hľadisko, v ktorom sa naplno rozvinú všetky ekonomické súvislosti a dôsledky.

Pri realistickom hodnotení situácie treba vidieť, že nijaká zmluvná úprava ani finančná pomoc (ktorá koniec-koncov môže mať vždy len obmedzený rozsah) nevyrieši hlavný problém, ktorým je a bude adaptácia našej ekonomiky na podmienky vyššieho stupňa v integračnom vývoji nielen v ES, ale i v celej západnej Európe. Nová situácia bude mať globálny charakter, pričom voči jednotlivým krajinám a ekonomickým zoskupeniam sa bude prejavovať odlišne, a to v závislosti od mnohých objektívnych a subjektívnych činiteľov. Ide najmä o charakter ekonomík (priemyselne vyspelé štáty, bývalé socialistické štáty, rozvojové krajiny); konkurenčné vzťahy (USA, Japonsko, NIC); zmluvné vzťahy (rôzne typy preferenčných a nepreferenčných dohôd a z toho vyplývajúci obchodnopolitický režim); štruktúra obchodnej výmeny (či ide o citlivé výrobky, čo smeruje k obchodnopolitickému ochranárstvu) atď.

Od asociačnej dohody možno teda očakávať, že postupne zlepši podmienky vstupu našich výrobcov na západoeurópske trhy. Nemožno však od nej očakávať automatické zvyšovanie exportu. Výrobcovia budú vystavení obrovskému tlaku konkurencie v ES, pričom závisí len od nich, ako budú schopní využiť priestor, ktorý sa im dohodou vytvoril. V prvom období otváranie stredoeurópskych a východoeurópskych ekonomík ako nedostatočne konkurencieschopných voči silnejším partnerom v ES môže zhoršiť obchodnú bilanciu, celkovú ekonomickú situáciu, môže vyvolať úpadok domácich podnikov, a tým aj sociálne napätie, hoci z dlhodobého pohľadu bude mať ozdravujúce účinky. Skúsenosti ostatných krajín jednoznačne potvrdzujú negatívne dôsledky vyplývajúce z príliš rýchleho otvárania sa ekonomík. Dĺžka prvého obdobia závisí od schopnosti transformá-

cie našej ekonomiky, od schopnosti adaptovať sa na nové podmienky. Preto treba dôsledne využiť etapu pridruženia k ES, ktorá ponecháva možnosť sledovať vlastnú rozvojovú stratégiu, zodpovedajúcu potrebám pridruženej krajiny, a čo najlepšie sa pripraviť na oveľa náročnejšie riadne členstvo v ES.

Rokovania o prijatí do ES sú však zložité a zdĺhavé. Napríklad Veľkej Británii, Dánsku, Írsku a Grécku to trvalo zhruba päť a pol roka, Portugalsku a Španielsku dokonca osem a pol roka. Vzhľadom na to, že ES rátajú s prijatím nových členov najskôr od roku 1995, ako aj na to, že pôjde o vyspelé štáty, perspektíva vstupu do ES v roku 2000 sa zdá neuveriteľne krátka, a preto nie dosť pravdepodobná.

SR bude musieť riešiť mnohé problémy. Pôjde o ekonomické, inštitucionálne, právne, technické, psychologické a pod. predpoklady na adaptáciu na náročnejšie podmienky hospodárskeho života vo vyspelých ekonomikách. Hoci je to nepríjemné, treba si priznať, že v súčasnom období stojíme pred bránami ES v podobnom postavení ako najmenej rozvinuté krajiny Európy (Írsko, Grécko, Portugalsko).

V porovnaní s nimi máme síce vyššiu úroveň, najmä vo všeobecnej vzdelanosti obyvateľstva či v priemernej životnej úrovni, čo sa však týka systémových predpokladov, naše východiskové predpoklady sú horšie.

Došlo 22. 4. 1992

Literatúra

- [1] Európska dohoda. [Materiál na interné použitie.] Bratislava, ÚET SAV 1992.
- [2] Európske spoločenstvá - základné princípy a možnosti pre ČSFR. [Medzinárodná konferencia.] Žilina, 12. máj 1992.
- [3] Communication of the Community's Relations with the Countries of Central and Eastern Europe. The Role of Telecommunications. Brusel, EC Commision 1990.
- [4] Community, Central Europe Start to Move Towards Association. East - West, č. 488, 24. 9. 1990.
- [5] ČERNÁ, J.: Formovanie jednotného vnútorného trhu Európskych spoločenstiev z hľadiska postupu voči nečlenským štátom. Ekon. Čas., 40, 1992, č. 7/8.
- [6] ČERNÁ, J.: Niekoľko úvah o Európskych dohodách a ich význam pre SR. [Referát na konferencii: Priebeh a perspektívy transformácie SR a stredoeurópsky región.] Stará Lesná, 21.-24. 10. 1992.
- [7] HANSCH, K.: Pevnosť alebo země zaslíbená? Mezinárodní politika, 1991, č. 4.
- [8] KOMÁRKOVÁ, E. - KREJČÍ, L.: ES - Podmínky a předpoklady vytváření celní unie a jejího rozšiřování. [Interné materiály.] Praha, ÚÚNV 1991.
- [9] Smerovanie Česko-slovenského hospodárstva k Európskym spoločenstvám. [Medzinárodná konferencia.] Bratislava, 18.-20. mája 1992.
- [10] STEVENS, G.: The 1992 Technology Challenge: Enter East Europe. Research: Technology Managment. Paríž, OECD, september - október 1990.
- [11] The Community and its Eastern Neighbours. Brusel, EC Commission 1991.
- [12] Zásady čs. přístupu k asociaci s Evropskými společenstvími. Praha, FMH, júl 1991.

EUROPEAN AGREEMENTS - TURNING POINT OF THE MUTUAL RELATIONS DEVELOPMENT

Jana ČERNÁ

The creating of new economic relationships in dimensions of the whole Europe will be a successive and longterm process. European agreements have been the first significant step, which should be following by membership in European Communities (EC). At the beginning of the article the author analyses the distinguishing features of European agreements in comparison with the Association agreements closed with some non-member countries.

In the second part there are analysed the Association agreements of the EC with Slovak Republic and Czech Republic. Stress is laid upon creating of the free market zone. The third part deals with a sense of the European agreements, their positive as well as problematic sides.

For the Slovak Republic the Association agreement with its political and economic meaning represents one of the most important agreements, which creates the basis for a new development of relations with the most powerful European configuration.

In must be said that the economic contents of the Agreement differs from its original ambitions. So there is a question, if the accepted compromisive solution is also the best.

The economic and political development in the Central and Eastern Europe is in large extent dependent on highly developed Western economies. In spite of own internal difficulties, yet the European Communities countries should not ignore the fact that the Central and Eastern Europe is orienting to them. At the present time these countries need an assistance similar to the US' after-war Marshall plan for the Europe, e.g. a liberal integration project on the basis of multilateral trade. But the EC countries still cannot offer such liberal type of the trade policy to the Central and Eastern European countries.

In spite of several problematic points of the European agreements, their closing has been certainly very important for the Slovak Republic. Both sides of these agreements have something wont and something last in the obtained compromise. Finally it cannot be taken into consideration just a short-term aspect, because only a long-term point of view will make possible to see all economic consequences of the Agreements.

K o n z u l t á c i e

Tajomstvo hospodárskeho zázraku "štyroch drakov"

*Nguyen Dinh HOA**

Úvod

Ekonomiky rozvojových krajín ázijsko-tichomorského regiónu sa odlišujú úrovňou, etapou rozvoja, veľkosťou ekonomiky i domáceho trhu, vybavenosťou prírodnými zdrojmi, odvetvovou štruktúrou ekonomiky, politickým a administratívnym štatútom, a napokon aj rozdielnou schopnosťou premietnuť ekonomickú aktivitu do priemyselného rastu. Tieto odlišnosti vplyvajú na formovanie a výber industrializačnej stratégie každej krajiny. V posledných 25 rokoch sa neobyčajne dynamický rast niektorých krajín tohto regiónu stal vo svete predmetom búrlivej diskusie a rozsiahleho výskumu v odbornej verejnosti. Tichomorská oblasť má dôležitú geografickú polohu, a súčasne disponuje veľkým surovinovým bohatstvom, hojnosťou lacných a vysokokvalifikovaných pracovných síl. Preto priťahuje kapitál, modernú techniku i technológie. Odbyt na trhoch Ázie predstavuje 3000 mld USD ročne, pričom sa zväčšuje o 3 mld USD za týždeň [7]. Nie náhodou prognostici predvídajú, že 21. storočie patrí ázijsko-tichomorskej oblasti, kde sa presunie ťažisko svetovej ekonomiky. "Stredozemné more je oceán minulosti. Atlantický oceán je oceán súčasnosti a Tichý oceán je oceán budúcnosti" [7].

V tomto kontexte sa Tajvan, Singapur, Hongkong a Kórejská republika označujú ako "štyria draci". Predložený článok je stručným príspevkom k analýze "hospodárskeho zázraku", pričom obsahuje nielen okolnosti tohto zložitého rozvoja, ale predovšetkým konkrétne spôsoby adaptácie vývojovej stratégie "štyroch drakov" na meniace sa podmienky na svetových trhoch. Konkrétne budeme analyzovať len ekonomiky Singapuru a Kórejskej republiky.

Singapur, Kórejská republika, Hongkong, Tajvan patria k novoindustrializovaným krajinám (Newly Industrializing Countries - NIC). Tajomstvo ich úspechu spočíva v širokej škále faktorov. Je to prísna organizácia práce, prílev zahraničného kapitálu, prísun novej techniky a technológií a s tým spojená vysoká produktivita práce, dôraz na prípravu kvalifikovaných kádrov, zavádzanie moderných metód riadenia výroby, silný tlak na reštrukturalizáciu ekonomík vzhľadom na meniace sa vonkajšie podmienky, vznik nových výrobných a vývozných štruktúr, poskytovanie doložky najvyšších výhod pre ich tovary zo strany priemyselne

* Ing. Nguyen Dinh HOA, Prognostický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava

vyspelých krajín atď. Vďaka úzkym stykom s nadnárodnými spoločnosťami "štyria draci" si zabezpečili priaznivé podmienky vo výrobe, v odbyte, vo výstavbe infraštruktúry aj v kvalifikácii pracovných síl.

I. Základná charakteristika ekonomík "štyroch drakov"

Kórejská republika a Singapur majú viacero spoločných znakov, ale i odlišností. Singapur s priľahlými ostrovmi, podobne ako Tajvan (obidve krajiny sú "národným mestom" - Nation town), má obmedzený vnútorný trh. Poľnohospodárstvo tu nemá až taký veľký význam. Singapur je stredisko pre "reexport priemyslu", financií, služieb. Ekonomika Singapuru, Hongkongu a Kórejskej republiky je spojená so záujmami čínskych podnikateľov v celej Ázii, v Európe, v Amerike aj v Austrálii. Ďalší rozdiel spočíva v tom, že hoci obidve krajiny sú orientované na vývoz a získanie kapitálu, techniky a technológií zo zahraničia, Singapur sa orientoval na priame investície zahraničného kapitálu, kým Kórejská republika sa opiera o pôžičky na rozvoj. Podiel priamych investícií zahraničného kapitálu na celkovej sume prílevu kapitálu zo zahraničia do Singapuru je 59,2 %. V Kórejskej republike je to len 4,5 %. V tom sa Singapur podobá Hongkongu, kde priame investície tvoria 52 % z celkovej sumy zahraničného kapitálu [8]. Obidva spôsoby prílevu zahraničného kapitálu vedú k rôznym výsledkom: Singapur má nízku úroveň zahraničného dlhu, kým zahraničná zadlženosť Kórejskej republiky bola pomerne vysoká. Výškou dlhu (41,5 mld USD) sa v roku 1986 zaradila hneď za Brazíliu, Mexiko a Argentínu [8].

Vo všetkých "štyroch drakoch" má veľký podiel na HDP zahraničný obchod, čo vidieť v tabuľke 1 [9].

T a b u ľ k a 1

Podiel zahraničného obchodu (ZO) na HDP v roku 1985

Krajina	HDP (mld USD)	Export (mil. USD)	Import (mil. USD)	Podiel ZO na HDP
Hongkong	28,2	21 954	24 122	163,6
Kórejská republika	75,3	24 445	26 192	84,4
Singapur	16,3	21 837	28 152	356,4
Tajvan	49,9	25 122	25 287	101,0

Rok 1990 bol skúškou economickej sily "štyroch drakov". Najväčším problémom v Hongkongu je inflácia, ktorá by sa mala udržať na úrovni pod 10 %. S tempom rastu 2 % HDP v roku 1990 a ešte menším v roku 1991 sa ocitol v najhoršom položení medzi "drakmi". Prečo? Inflácia sa môže pripísať na konto vlády, ktorá sa domnieva, že treba vychádzať z obchodnej dôvery manažmentu (business confidence management), založenom na lokálnej verzii keyne-

sovského dopytového manažmentu. Ten smeruje k investorom až živočíšne sa usilujúcim dosiahnuť injekcie do ekonomiky, ktoré povedú k rastu reálnej mzdy, a zároveň umožnia masívne infraštruktúrne projekty. To je zrejme nereálne, pretože tlačí na vysokú infláciu, ktorá spätne pôsobí proti týmto cieľom. Zlyhanie starého britského projektu ako všeobecnej schémy pre Hongkong a nemožnosť získať pomoc iných krajín vedie v súčasnosti k rastu nezamestnanosti cca 65 000 ľudí ročne, ktorí sú kvalifikovaní, zdraví a musia odísť zo zamestnania. Tento počet bude rásť do roku 1997, keď Čína prevezme Hongkong pod svoju správu. Spolu s tým odteká aj kapitál a toho sa oprávnene obáva aj Hongkong Shanghai Bank. Hongkongska ekonomika závisí podstatne od toho, ako sa bude správať Čína v duchu svojej ohlásenej politiky - otvárania sa svetu. Niektoré z týchto projektov, napr. Hongkong - Čína, projekty na ktorých bol založený boom v 80. rokoch, majú byť predĺžené na 90. roky.

V *Tajvane* bol rast HDP v roku 1990 o niečo nižší ako 5 %, čo zodpovedá štátnemu plánu. Pokles oproti minulosti bol spôsobený aj vlastným trhom, a to vo väčšom rozsahu ako u ostatných "drakov". Tajvan je exportne závislý. Obchodná bilancia pre viac ako polovicu HDP silne ovplyvnila 400 % valorizácia nového tajvanského dolára. Tajvanské firmy boli menej schopné reagovať na túto skutočnosť než japonské alebo juhokórejské. S obmedzenou finančnou dereguláciou a neadekvátnym investovaním do špičkových technológií je nejasná dlhodobá súťaživosť Tajvanu.

Na *Singapure* v súčasnosti silne pôsobí vlna pohybu ľudí i kapitálu z Hongkongu. Okrem toho sa sem presúva aj úloha finančného kapitálu z juhovýchodnej Ázie, ktorá sa postupne v Hongkongu stráca. Napokon dostáva väčší impulz aj od USA, a to nielen v dôsledku presunu 7. flotily z Filipín do Singapuru, ale aj bilaterálnymi obchodmi s USA, súvisiacimi s týmto pobytom. Za umiestnenie armády treba poskytnúť aj ekonomické výhody. Tým Singapur ešte viac získa ako vstupná brána do celej juhovýchodnej Ázie.

Kórejská republika sa v roku 1990 dostala na čelné miesto v tabuľke rastu HDP medzi ázijskými drakmi. To ovplyvnili predovšetkým tri okolnosti:

- Rast mzdových nákladov sa konečne dostal do závislosti od rastu produktivity práce. Hoci mzdy podstatne rastú, zostávajú najnižšie spomedzi všetkých "drakov" a tvoria iba malé percento z miezd v Japonsku. To je dané hlavne úrovňou HDP na obyvateľa v roku 1990: Kórejská republika 5850 USD, Tajvan 9200 USD, Hongkong 13 500 USD a Singapur 14 300 USD.

- Kórejská republika neudržiava naďalej bilaterálne a globálne podpory exportu, ktoré "klali oči" Američanom a Európanom. Prechádza na stredné sadzby tejto podpory. Export silnejšie smeruje do Japonska a import na domáce trhy; Kórea nechce už opakovať politiku tvrdého stláčania vnútorného trhu.

- Kórejská republika riadi svoje obdobie tranzitu lepšie než ostatní "draci" rastom domácej spotreby, a to v rozsahu, ako je to obvyklé v Japonsku. Keď začiatkom 80. rokov americká ekonomika ochladla, hrozil Kórejskej republike

kolaps. Dnes je Kórejská republika druhou technicky najpokročilejšou krajinou a chystá sa vstúpiť do spoločenstva hospodársky vyspelých štátov OECD. Výsledky, ktoré "štyria draci" dosiahli v roku 1990, dokumentuje tabuľka 2 [15].

T a b u ľ k a 2

Krajina	Tempo rastu HDP (v %)	HDP na obyvateľa (v USD)	Počet obyvateľov (v mil.)	Miera inflácie (v %)
Kórejská republika	7,1	5 850	43,2	5,0
Tajvan	6,5	9 200	20,6	4,0
Singapur	5,3	14 300	2,8	4,3
Hongkong	3,8	13 500	5,9	9,0

II. Proces rozvoja ekonomiky Singapuru a Kórejskej republiky a ich schopnosti štruktúrnej adaptácie

1. Singapur

Ako sme už uviedli, Singapur je dnes "národné mesto" s rozlohou 597 km². Počet obyvateľov je približne 2,8 mil. Zloženie obyvateľstva je takéto: 77 % Číňanov, 15 % Malajcov, 6 % Indov a ostatní sú Európania. Prírodné bohatstvo nie je veľké, aj sladkú vodu treba dovážať z Malajzie. Poľnohospodárska výroba je zanedbateľná. Pred rokom 1965 Singapur patril do federatívnej Malajzie, ktorá je členským štátom britského spoločenstva. V roku 1965 sa Singapur separoval od Malajzie a stal sa samostatnou malou krajinou, kde je výhodná doprava a ľahšie sa zjednocuje politika a stratégia budovania krajiny. Dnes je Singapur významným prístavom. Ide predovšetkým o tranzitný reexport (ako ohromný sklad spotrebného tovaru západnej Európy). Spracúva sa tu malajský cín, sú tu lodenice, petrochemický priemysel, spracovanie kaučuku i textilný priemysel.

Stratégia ekonomického rozvoja Singapuru sa opiera najmä o prednostné rozvíjanie priemyslu orientovaného na export, podporu súkromného podnikania, rozvoj finančného trhu a úzku spoluprácu s nadnárodnými spoločnosťami.

Singapur považuje zahraničný kapitál za významný i dôležitý faktor svojho rozvoja. Potrebným exportu podriadiť aj štruktúrne zmeny. Úzke spojenie a spolupráca s nadnárodnými spoločnosťami mu umožnili získať finančné prostriedky aj techniku a technológie zo zahraničia, uskutočniť skok v priemyselnom rozvoji a rýchlo zmeniť štruktúru ekonomiky. Okrem toho toto spojenie trvalejšie viaže záujem nadnárodných spoločností na jeho ekonomickom raste. Singapur sa takto stal strediskom obchodu, priemyslu, financií a služieb východnej Ázie.

Od roku 1965 môžeme rozdeliť proces rozvoja "vývozného orientácie" Singapuru na dve obdobia: roky 1965-1980 a od roku 1980 po dnešok.

- V rokoch 1965-1980 došlo k rozvoju predovšetkým týchto prioritných odvet-

ví: petrochemický priemysel, výroba vrtných zariadení na ťažbu ropy, elektronika, polovodiče, traktory, lode, odevy, kožiarsky priemysel, stavebníctvo, montáže áut a iných zariadení. Boli to odvetvia, ktoré umožnili zamestnať veľa pracovných síl, dosiahnuť vysoké tempo rastu objemu priemyselnej produkcie.

- Obdobie od roku 1980 po dnešok v Singapure znamená tzv. druhú priemyselnú revolúciu. V tomto období sa rozvinuli priemyselné odvetvia, ktoré majú charakter špičky a Singapur sa dostal medzi najvyspelejšie krajiny sveta (elektronika, telekomunikačné zariadenia, polovodiče atď.). Vyspelý systém dopravných a priemyselných komunikácií a jeho zdokonaľovanie úzko súvisí s úlohou Singapuru ako jedného z najrozľahlejších a najväčších stredísk poskytovania bankových, dopravných, sprostredkovateľských, turistických a kultúrnych služieb vo svete. Terciárny sektor má tradične vysoký podiel na vytváraní HDP a je prítlačivý i pre zahraničný kapitál.

Dnes má Singapur nízku úroveň inflácie, dostatok pracovných príležitostí, aktívnu bilanciu zahraničného obchodu, veľké rezervy. Hrubý domáci produkt na jedného obyvateľa v roku 1988 dosahoval 8772 USD [5] a v roku 1990 už 14 300 USD [15]. Japonskí odborníci z ústavu NOMURA charakterizujú Singapur ako najvyspelejšiu a najperspektívnejšiu NIC.

Štát a plánovanie

Ako ostatné krajiny ASEAN-u i východnej Ázie, Singapur a Hongkong sa rozvíjajú na princípoch najslobodnejšej trhovej ekonomiky. Singapur však uplatňuje aj štátnu reguláciu ekonomiky. Štát (Development Planning Committes aj Economic Development Broad) určuje stratégiu industrializácie, ktorú podriaďuje "vývoznjej orientácii", i strednodobé plány na obdobie 4-5 rokov. Štát podporil aj vybudovanie potrebnej infraštruktúry, služieb, rozvinul nástroje a mechanizmus umožňujúci plné fungovanie trhových síl. Štvorročné a päťročné plány sú v Singapure dôležitým nástrojom, ktorým štát plní svoje funkcie.

Development Planning Committes a Economic Development Broad skúmajú a pripravujú nové priemyselné projekty. V súlade s projektmi stimulujú alebo usmerňujú priemyselné odvetvia, budovanie infraštruktúry, poskytujú podnikom finančné prostriedky, poradenské služby, daňové úľavy a pod. Prijaté plány majú význam nielen pre štátny, ale aj súkromný sektor a zahraničný kapitál, lebo ukazujú príjmové problémy sektora stojaceho mimo štátneho sektora.

Medzi významné politické opatrenia v Singapure patrí:

- politika mobilizácie kapitálu, ktorá sa opiera o priame investície zo zahraničia; od roku 1977 do roku 1982 dosahovali 59,2 % z celkovej sumy investícií zo zahraničia [8];
- pozornosť výchove a podpora vzdelávaniu pracovníkov pre potreby národného hospodárstva; v roku 1973 bol založený *Industrial Training Broad*, ktorý spolu s nadnárodnými spoločnosťami založil vzdelávacie strediská - ich náklady hradí štát a nadnárodné spoločnosti; časť absolventov týchto stredísk zamestnávajú nadnárodné spoločnosti;

- vytvorenie "voľného colného pásma" Jurong (Jurong Town Corporation) pre investorov do výroby určenej na export; investorov v tomto pásme podporuje štát (dotácie, úver a iné privilégia); štát buduje infraštruktúru, čím šetrí investorom čas i kapitál;
- vytváranie kompletného systému finančných trhov cenných papierov, investícií aj úverov a tým vhodného finančného prostredia pre zahraničných investorov.

2. Kórejská republika

Východiskový stav a podmienky vývoja Kórejskej republiky charakterizovali vtedy veľmi nepriaznivé skutočnosti: agrárna krajina (orná pôda tvorí len 25 % z rozlohy krajiny), nedostatok potravín a malovýrobná štruktúra. Počet obyvateľov v roku 1990 dosahoval 43,2 mil. Avšak v období japonského kolonializmu ekonomika Kórey závisela od japonskej ekonomiky. Vývoj priemyslu začal od roku 1930 pre potreby vojenskej expanzie Japonska. Kapitál, zariadenie, stroje aj technika boli dovezené z Japonska.

V troch desaťročiach rozvoja Kórejskej republiky je potrebné upozorniť na dve okolnosti:

Po prvé, Kórejská republika má strategickú polohu, a to z hľadiska vojenskej i ekonomickej angažovanosti USA a Japonska vo východnej Ázii, ale i v celej Ázii. Z toho vychádzala mnohostranná podpora zo strany USA, Japonska i ďalších priemyselne vyspelých krajín. Kórejská republika získala bezplatnú kapitálovú, technickú i technologickú pomoc.

Po druhé, proces rozvoja Kórejskej republiky prebiehal v priaznivých medzinárodných podmienkach (1960-1980). Bolo to obdobie, v ktorom svetový obchod mal vysoké tempo rastu, protekcionizmus nebol taký silný ako v období 80. rokov a existovali priaznivé podmienky pre poskytovanie pôžičiek.

Tempo rozvoja juhokórejskej ekonomiky bolo obdivuhodné. V rokoch 1980-1985 predstavoval priemerný ročný rast: HDP 10 %, priemyselnej výroby 17 %, exportu 36 %.

Všeobecný ekonomický rast bol v roku 1986 (11,4 %) a v roku 1987 (12 %) najvyšší na svete. V roku 1987 dosiahol export 46,10 mld USD, import 38,53 mld USD; v roku 1988 predstavoval už export 59,7 mld USD (z toho do USA 40 %) pri aktívnej bilancii nad 9 mld USD [5]. V roku 1990 rast HDP prekročoval 7,1 % [15]. Od roku 1961 do roku 1981 sa zväčšil 27-násobne (z 2,3 mld USD v roku 1960 na 60 mld USD v roku 1982). Od roku 1965 sa priemyselná výroba zväčšila 50-násobne [11]. Dnes je päť kórejských spoločností v dvadsiatke najväčších spoločností sveta. Kórejská republika je najväčším exportérom obuvi a televízorov, po Japonsku druhým najväčším výrobcom textilu a mohli by sme uviesť mnoho iných podobných úspechov.

V podstate sa juhokórejská ekonomika vyvíjala podľa päťročných ekonomických a sociálnych rozvojových plánov (pozri tab. 3).

V prvej päťročnici sa Kórejská republika orientovala na industrializáciu nahradzujúcu import. Vybuďovala kľúčové odvetvia, ako petrochémiu, výrobu cementu, hnojív, elektrickej energie a veľký dôraz kládla na vybudovanie in-

fraštruktúry. Tempo rastu HDP v tejto päťročnici dosiahlo 66 %, čo však nemohlo podstatne zmeniť ekonomiku, ani vytvoriť dosť pracovných príležitostí a zvýšiť kúpnu silu domáceho trhu. Investície, surovinové zdroje a technika zostali na nízkej úrovni. Mobilizácia investičných zdrojov na industrializáciu viedla k hlbkej nerovnováhe. To si v druhej päťročnici vynútilo zmenu stratégie rozvoja. Hospodárska politika sa orientovala na podporu priemyslu určeného na vývoz. Ale až v tretej päťročnici sa "vývozná orientácia" stala práve hybnou silou rozvoja ekonomiky a export dosiahol vysoké tempo rastu.

T a b u ľ k a 3

Tempo rastu HDP Kórejskej republiky

Päťročnica	Tempo rastu HDP (v %)
1961-1966	66,0
1966-1971	133,0
1971-1976	209,0
1976-1981	135,0
1981-1986	141,0
1987	12,0
1990	7,1
1991	5,0

Prameň: [11; 5; 15].

Stratégia "vývozejnej orientácie" od roku 1966 po dnešok mala tiež dve krátke etapy. Prvá zabrala druhú a tretiu päťročnicu; druhá začínala od 4. päťročnice (1976-1981) až do súčasnosti.

V prvej etape sa rozvíjal spracovateľský priemysel, ktorý potreboval veľa pracovných síl. V druhej sa urýchlili investície do ťažkého priemyslu, s vysokým uplatnením vedy, modernej techniky a technológií, schopných konkurencie na svetovom trhu. Vývozný priemysel sa stal skutočným pilierom rozvoja národného hospodárstva. Z makroekonomického hľadiska to bol veľký úspech štruktúrnej adaptácie dosiahnutý pružným reagovaním vlády pri regulácii ekonomiky.

Pozoruhodné boli zmeny vo vzťahu medzi rastom a akumuláciou i vo vzťahu medzi spotrebou a akumuláciou. Za 20 rokov sa akumulácia kapitálu zväčšila 65-krát, podiel akumulácie na HDP, ktorý v roku 1961 predstavoval 11,7 %, zvýšil sa v roku 1987 na 32,5 % [6; 12].

Spotreba štátu i domácností sa za 20 rokov zväčšila 21-krát, a to z 1,0 mld USD v roku 1961 na 41,4 mld USD v roku 1981. To znamená, že tempo rastu spotreby bolo pomalšie ako tempo rastu investícií. Štruktúrne zmeny v národnom hospodárstve viedli k zmene zamestnanosti v jednotlivých sektoroch v prospech sekundárneho a terciárneho sektora.

V roku 1980 tvorila chémia, stavebníctvo, textilný a odevný priemysel 58 % produkcie priemyslu. Rast textilného a odevného priemyslu, ako aj stavebníctva sa však začal

spomaľovať. Zrýchľil sa ale rast priemyslu elektronického, elektrotechnického, strojárskoho, oceľarskeho, výroba dopravných zariadení, priemyselných automatizovaných systémov a niektorých ďalších.

Výrazný pokrok nastal v spotrebnej elektronike, v automobilovom priemysle. Od roku 1979 sa Kórejská republika stala po Japonsku druhým najväčším svetovým staviteľom lodí. V roku 1986 dostala 14 % všetkých nových objednávok lodí. Úspešne konkuruje Japonsku a USA v elektronike a v automobilovom priemysle.

Za posledných 25 rokov zahraničný obchod Kórejskej republiky patrí k najvýznamnejším vo svete. Všimnime si tri pozoruhodné charakteristiky:

Hodnota exportu i tempo rastu boli najvyššie zo všetkých NIC. V roku 1988 export dosiahol 59,7 mld USD, z toho 40 % do USA. Boli to predovšetkým autá Hyndai, Computers Daewo a video Samsung [5].

Na hodnote exportu mal veľký podiel aj ťažký priemysel, ktorý sa tiež radí k špičkovým odvetviam. Hoci export a import závisia viac-menej od trhov v USA a v Japonsku, zahraničný obchod Kórejskej republiky má schopnosť prenikať na ďalšie trhy sveta. V roku 1987 Kórejská republika vyvážala do 159 krajín sveta. Z toho do 34 krajín Ázie, 25 krajín Európy, 38 krajín Ameriky, 52 krajín Afriky, Austrálie a 12 krajín Oceánie. Vývoz do USA predstavoval 26,7 %, do Ázie 39,3 %, do Japonska 16,5 %, do Európy 15,8 %, do Afriky 6 % a do Latinskej Ameriky 3,71 %. Dovoz z Ázie dosahoval 54 % (prítom z Japonska 24 %), z USA 23,2 %, z Európy 9,4 % [6; 7].

Štátne plánovanie v Kórejskej republike

Veľký význam v procese rozvoja pripisuje Kórejská republika centrálnemu plánovaniu. Juhokórejská ekonomika sa vyvíja podľa päťročných sociálno-ekonomických rozvojových plánov, ktoré sú spracované v *Economic Planning Board* a v *Planning and Management Office*. Plánovanie sa opiera o input-output bilancie a ich články (Linkages). To vyžaduje spoluúčasť centra a ostatných ekonomických subjektov pri formovaní horizontálnych a vertikálnych vzťahov. V procese plánovania štát berie do úvahy nástroje, opatrenia na plnenie plánov a predvída aj možné ťažkosti v procese plnenia plánov i spôsoby ich prekonávaní. Vytyčujú sa prioritné smery rozvoja. Plány sú iba orientačné, nemajú záväzný charakter. Štát sa síce riadi plánmi, ale plánovanie je pružné. Plány sa každoročne overujú, upravujú a dopĺňajú, zohľadňujú sa zmeny vnútorných i vonkajších podmienok (vo svetovej ekonomike). Napríklad pri ropnom šoku v rokoch 1973-1974 štát včas zasahoval do ropného priemyslu, reguloval ceny produkcie ropy, znížil v tejto výrobe dane a pod.

Okrem plánovacej činnosti štát uskutočňuje širokú kontrolu väčšiny ekonomických činností a pôsobí na ne prostredníctvom cien, úroku a poskytovaním krátkodobých úverov (cez štátnu banku). Štát v komerčných bankách kontroluje celú bankovú sústavu, väčšinu účastní a zasahuje aj do činností súkromných a zahraničných bánk. Na makroúrovni je aj zmena foriem štátnej regulácie ekonomických aktivít, ktorá zahŕňa presmerovanie daňových a úverových preferencií od odvetvových priorit na oblasť vedy, výskumu a vývoja.

Účasť štátu na rozvoji dokresľuje značný podiel štátneho sektora v ekonomike. Štát investuje jednak do dôležitých odvetví, kde súkromní podnikatelia neinvestujú pre nedostatok zdrojov alebo nezaujímajú, ako aj tam, kde sú investície spojené s veľkým rizikom. Štát má najväčší podiel predovšetkým na investovaní do infraštruktúry a informatiky a investuje aj do priemyselných odvetví substituujúcich import.

Z ďalších ekonomických opatrení štátu treba spomenúť ešte tri oblasti.

a) *Politika mobilizácie zdrojov*

Pri mobilizácii zdrojov Kórejskej republiky zohrali dôležitú úlohu USA a Japonsko. Umožnili prístup na svoj trh, podieľali sa kapitálom na investíciách Kórejskej republiky a podporovali ju v medzinárodných finančných organizáciách (MMF a svetová banka). Kórejská republika úspešne využila bezplatnú americkú povojnovú pomoc a neskôr aj japonské reparácie. Ekonomická pomoc USA zohrala rozhodujúcu úlohu najmä v období rekonštrukcie juhokórejskej ekonomiky (1950-1960). Pomoc zo zahraničia v rokoch 1953-1962 predstavovala 8,1 % HDP ročne, v roku 1956 to bolo 14 % a v roku 1957 už 16 %. Pomoc USA, Japonska a úvery medzinárodných finančných spoločností v roku 1960 tvorili 50 % celkových investícií do národného hospodárstva [1]. To bol najdôležitejší zdroj, ktorý umožnil Kórejskej republike pripraviť začiatkové podmienky pre rýchly rozvoj ("Fly") v 70. rokoch i neskôr.

Podiel investícií na HDP Singapuru a Kórejskej republiky patril k najvyšším na svete (Singapur 40 % a Kórejská republika 30 % v roku 1980). Väčšina zdrojov bola Kórejskej republike poskytnutá formou úverov. Tu sa vnucuje otázka: prečo juhokórejskej ekonomike aj pri vysokom zadlžení nehrozil krach ako Mexiku alebo Brazílii v 80. rokoch? Ako vieme, príjmy z exportu Kórejskej republiky rástli rýchlym tempom na základe rozvoja priemyslu určeného na vývoz, ktorý sa ukázal na svetovom trhu ako konkurencieschopný. Významná bola aj štruktúra dlhov. Na celkovej výške úveru mali veľký podiel dlhodobé úvery, ktoré Kórejská republika využívala na rozvoj výroby určenej na export. Tak si vytvárala predpoklady na splácanie dlhov. Zároveň štát účinne mobilizoval voľné finančné zdroje stimulovaním úspor obyvateľstva. Značným prínosom pre Kórejskú republiku boli aj príjmy devíz z exportu pracovných síl do krajín Blízkeho Východu a veľké kapitálové zdroje úspor kórejskej obce v Japonsku.

b) *Politika podpory zahraničných investícií*

Podiel priamych zahraničných investícií na celkových investíciách do juhokórejskej ekonomiky bol zo začiatku pomerne malý. V 70. rokoch sa zahraničné investície rýchlo zvýšili, a to najmä z Japonska. V roku 1980 už predstavoval podiel Japonska na celkových zahraničných investíciách 56 %. Od roku 1962 do roku 1979 Japonsko investovalo do Kórejskej republiky 1 mld USD, čo tvorilo 60 % priamych investícií zo zahraničia. Zvyšovanie japonských investícií do

Kórejskej republiky je výsledkom tzv. *adaptačnej stratégie a technologickej aj štruktúrnej prestavby* Japonska, s ktorou bol spojený aj predaj relatívne zastaranej techniky a technológií do susednej krajiny. Lacnejšia pracovná sila v Kórejskej republike umožňovala Japonsku efektívnejšie využitie tejto techniky a urýchlenie rozvoja výroby určenej na Západ. Zahraničné investície do Kórejskej republiky sa uskutočnili formou spoločného podnikania (joint ventures). V rokoch 1962-1974 malo 51 firiem zo 734 firiem 100 % zdrojov zo zahraničia [7]. V roku 1979 to bolo už iba 15,8 % [8].

V roku 1966 vláda schválila zákon o zahraničných investíciách (Foreign Capital Investment Law) a v decembri 1973 sa zákon novelizoval a doplnil. V januári 1970 Kórejská republika schválila zákon o *voľnom colnom pásme*.

Hlavné zámery investičných zákonov môžeme charakterizovať takto:

- Stimulovať investície do priemyselných odvetví, kde je potrebný veľký kapitál, moderná technika a technológie, napr. petrochémia, lodníctvo, strojárstvo, hutníctvo, elektronika, energetický priemysel, výroba hnojív. Týkalo sa to najmä zahraničných investičných spoločností (Foreign Investment Company).
- Firmám, ktoré investujú do vývozných odvetví, poskytnúť výhody a podporu štátu.
- Stimulovať formy joint ventures medzi juhokórejským štátom a zahraničnými firmami, ako aj medzi zahraničnými a tuzemskými firmami.
- Zahraničným firmám poskytnúť záruky proti znárodneniu, umožniť im presun zdrojov či zisku späť do svojich krajín, v prvých piatich rokoch oslobodiť od daní, alebo im odložiť splácanie daní podľa Green Taxpayer.
- Vytváraním voľných colných pásiem (ako v Singapure) prilákať investorov zo zahraničia do vývozných odvetví podľa cieľov päťročnice.

c) *Politika domácich podnikateľov*

Na rozdiel od Singapuru, kde domáci podnikatelia majú v národnom hospodárstve vedľajšie postavenie, v Kórejskej republike domáci podnikatelia nadohľadli v ekonomickom raste i v exporte dominantné postavenie. Súčasne s politikou regulácie i kontroly zahraničných investícií, v súlade s plánmi rozvoja národného hospodárstva sa venovala veľká pozornosť kórejským súkromným podnikom, ktoré získali hlavné postavenie v ekonomike. V súkromnom sektore súbežne existujú dve hlavné formy podnikania.

- Malé firmy, ktoré sú tesne spojené s veľkými korporáciami prostredníctvom zdrojov techniky, technológie a odbytu či zásobovania surovinami, alebo len zodpovedajú za spracovanie a montáž.

- Superfirmy, konglomeráty, súčasne superobchodné spoločnosti General Trading Company na spôsob "shogo shoska" v Japonsku. Tieto konglomeráty (v kórejčine "Chaebol") sú tuzemskými spoločnosťami, ktoré sú motorom, a zároveň brzdou ekonomického rozvoja. Úzko spolupracujú s vládou, preto majú privilégia a podporu štátu a pracujú v rôznych odvetviach. Napríklad konglomerát Samsung má aktívne postavenie v textile, lodiarstve, obchode, v podnikaní s nehnuteľnosťami, vrátane služieb v hoteloch, nemocni-

ciach, súkromných školách. Desať najväčších Cheabol sú aj monopolnými spoločnosťami vo svetovom meradle, nielen v exporte, ale aj v investovaní do zahraničia.

Dosiahnuté pozitívne výsledky by azda mohli viesť k domnienke, že cesta rozvoja Kórejskej republiky bola bez problémov, ťažkostí či komplikácií. Vôbec to tak nie je. Vo svete neexistujú bezproblémové ekonomiky. V rokoch 1972-1979 sa v Kórejskej republike uskutočnila industrializácia založená na rozvoji ťažkého priemyslu. Nadmerné investície do ťažkého priemyslu, nedostatočný rozvoj ľahkého priemyslu i poľnohospodárstva prinášali zvýšenú štruktúrnú nerovnováhu. Vo viacerých odvetviach došlo k nadmernému rastu kapacít aj k rýchlemu rastu miezd. Prebytok peňazí v ekonomike posilnil inflačné procesy. Konkurencieschopnosť juhokórejského exportu klesala. Zahraničné vývozné trhy sa rozvíjali pomalšie, ako sa očakávalo, tempo rastu exportu klesalo. Tieto problémy si začiatkom 80. rokov vynútili zmenu orientácie hospodárskej politiky. Vláda už nepokračovala v projektoch v ťažkom priemysle a úverové prostriedky orientovala do ľahkého priemyslu. Prijala opatrenia na oslabenie monopolistických spoločností, liberalizovala dovoz, daňové pravidlá regulácie financií a meny.

Záver

V súčasnosti "štyria draci" stoja pred náročnou úlohou adaptovať sa na postupnú stratu komparatívnej výhody, ktorá sa doteraz zakladala na nízkych mzdových nákladoch. Majú predpoklady túto úlohu úspešne zvládnuť. Opierajú sa o systémovú otvorenosť ekonomiky, ekonomickú politiku umožňujúcu adaptáciu mikroekonomických jednotiek na zmeny vo svetovej ekonomike, informácie, kapitál a infraštruktúru. Na základe doterajších poznatkov z rozvoja sledovaných ázijských krajín možno urobiť tieto hlavné závery:

- Krajiny NIC sa zapojili do medzinárodnej delby práce. Výroba bola zameraná na vývoz, predovšetkým na rýchly rast vývozu priemyselných výrobkov. Stratégia "vývoznnej orientácie" nie je nič iné ako cesta "otvorenosti ekonomiky svetu", ktorá priťahuje a mobilizuje kapitál, techniku a technológiu monopolistických nadnárodných spoločností, aby efektívne využívali potenciál krajiny, prírodné bohatstvo a početnú pracovnú silu.

- Treba, aby štát ešte istý čas zasahoval do ekonomiky. Nemôže sa absolútne riadiť filozofiou "laissez faire", ale princípom "tol'ko trhu ako je len možné, tol'ko štátnych zásahov ako treba". Moderný trh by mal byť vnútorne prepojený s plánovacou aktivitou všetkých subjektov (vrátane centra). Moderné plánovanie musí byť takisto vnútorne prepojené s trhovými procesmi a so spoločensko-ekonomicky overenými informáciami ex post. Plán rozvoja má mať orientačný, nie záväzný charakter a bude účinný len vtedy, keď bude operovať s ekonomickými nástrojmi, ovplyvňujúcimi vnútorný trh v súlade so smermi rozvoja národného hospodárstva.

- Každá krajina by sa mala za každú cenu usilovať využívať komparatívne výhody, prenikať na zahraničné trhy produkcie s vysokou technikou a technológiou, v ktorej sa stelesní vysoký intelekt a je konkurencieschopná.

- Skúsenosti NIC nám ukazujú, že národný ekonomický manažment má byť schopný i pružný, aby vyvážené pomáhal súkromnému sektoru, ako aj zahraničným podnikateľom na jednej strane zabezpečiť efektívne využitie obmedzených vnútorných zdrojov, a na druhej strane vytvoriť atraktívne investičné prostredie na prilákanie kapitálu zo zahraničia, ktorý sa stal dôležitým zdrojom rozvoja.

- Proces štruktúrnych zmien a systém distribúcie bol najdôležitejším faktorom vo vzájomnej interakcii medzi technikou, technológiou a štruktúrou a viedol k rozvoju NIC. Štruktúrne zmeny a ekonomický rast sú v interdependentnom vzťahu.

- Novoundustrializované krajiny nám ukazujú, že aj malá krajina, chudobná na prírodné bohatstvá, môže sa rozvíjať a bohatnúť, ak dostatočne investuje do ľudí a ich kvalifikácie, lebo človek je jediný činiteľ spoločenského rozvoja, ktorý je schopný sebaapremeny. Ani účinnosť mechanizmu nebude väčšia, ak nebude väčšia účinnosť ľudí, ktorí riadia tento mechanizmus. Ekonomická základňa menšieho štátu je adaptabilnejšia a pružnejšia než ekonomiky veľkých štátnych útvarov. Podstatné je okolie a prostredie, v ktorom sa ekonomická politika realizuje. Podceňovanie alebo nedostatočná starostlivosť o vzdelávanie a výchovu vedie k nenahraditeľnej strate krajiny v budúcnosti.

- Hostiteľská krajina musí vybudovať infraštruktúru, najmä informačnú komunikáciu, vytvoriť ekonomické, právne a politické predpoklady pre činnosť zahraničných firiem a pre zahraničné investície na území svojej krajiny, a tak odstraňovať ekonomickú zaostalosť. Treba však pripomenúť, že prvoradým cieľom zahraničného kapitálu nie je pomoc, ani podpora. Zahraničný kapitál má záujem o zisk a jeho prílev možno očakávať len v krajine, kde sú výhodné predpoklady profitu.

- Je potrebné vytvoriť politické a právne predpoklady na medzinárodný pohyb informácií, kapitálu a osôb a umožniť prechod výrobcov z jedného odboru či odvetvia do iného odboru či odvetvia.

- Treba liberalizovať zahraničný obchod, dosiahnuť konvertibilitu meny a budovať finančné trhy; trhovú ekonomiku bez finančných trhov, bez možnosti regulovať peňažnú sféru, nemôže optimálne fungovať.

Vývoj NIC je síce do značnej miery neopakovateľný a nemožno ho mechanicky kopírovať, ale je poučný. Dokazuje, že aj nové - hoci pomerne malé - hospodárske jednotky vstupujúce na svetový trh sa na ňom môžu úspešne uplatniť, ak adaptujú svoje vnútorné podmienky potrebám svetovej ekonomiky. Viaceré faktory štruktúrnej adaptácie v NIC môžu byť inšpirujúce pre rozvojové krajiny, ako aj pre krajiny bývalého východného bloku vrátane ČSFR a SR.

Literatúra

- [1] BUSS, C. A.: The US and Republic of Korea Background for Policy. Kalifornia, Hoover Institution Press 1982.
- [2] DICKEN, P. A.: Tale of two NIC: Hongkong and Singapur at the Grossroads. Geoforum, 18. 12. 1987.
- [3] DORNBUSCH, R. - PARK, Y. C.: Korean Growth Policy. Brookings Papers on Economic Activity, 1987, č. 2.
- [4] LIEMT, G. van: What Lessons from NIC. TLD, 1985, č. 12.
- [5] OSHIMA, H. I.: Economic Growth in Monsoon Asia a Comparative Survey. Tokio, University of Tokio Press 1987.
- [6] JAMES, W. E. - NAYA, S. - MEIER, G. M.: Asian Development, Economic Success and Policy Lessons. Kalifornia, International Center for Economic Growth 1989.
- [7] NAISBITT, J. - ABURDENE, P.: Ten New Directions for the 1990's. Megatrends 2000. New York, William Morrow and Company, Inc. 1990.
- [8] PHUC LE HONG - DINH DO DUC: Modely industrializácie Singapuru, Južnej Kórey, Indie. Hanoj, Ústav svetovej ekonomiky 1988.
- [9] Asia 1981 a 1985 Yearbook. Far Eastern Economic Review.
- [10] Asian Development Book. Key Edicator of Developing Member Countries of ODB, vol. XXII/1986 and National Succes.
- [11] World Bank a Finance and Development, marec 1989.
- [12] International Trade Unter. GATT. In: Export Performance of Report of Korea 1961-1982. Ženeva 1984.
- [13] Bangkok post, 10. 2. 1988.
- [14] Korean Statistical Yearbook 1986.
- [15] The World in 1991. The Economist, 1992 (mimoriadne číslo).
- [16] When Dragons Stuinble. The Economist, 23. 12. 1991.

THE SECRET OF THE "FOUR DRAGONS" ECONOMIC MIRACLE

Nguyen Dinh HOA

In the article the author characterizes the economies of "four dragons", the process of the Singapore and Korean Republic economic development and their capabilities of structural adaptation. The author concludes, that the main advantage of these countries is their flexible adaptation to the fast changing internal and external conditions. The national economic management has been capable enough on the one hand to secure an effective allocation of scarce domestical resources, and on the other hand to create an attractive climate for foreign capital inflow, which has become a significant source of "four dragons" development. The author also analyses the role of government interventions and national planning in Singapore and Korean Republic, which could become an appropriate inspiration for developing countries and also for the Eastern European countries including Czecho-Slovakia, and especially Slovakia.

P r e h ľ a d y

Minulosť a súčasnosť vzťahov medzi východnou a západnou Európou

Silvia VACHANOVÁ*

Vzťahy medzi východnou a západnou časťou Európy neboli svojím charakterom vždy pozitívne a obe časti sa vyvíjali do značnej miery izolovane. Pre ich diferencovaný vývoj mal istú dôležitosť rok 1947, keď bol Sovietskym zväzom, Poľskom a po nátlaku aj Česko-Slovenskom odmietnutý Marshallov plán, ktorý možno označiť za prvotný impulz k integračným procesom v Európe. Týmto rozhodnutím sa "východné" krajiny vyčlenili z procesov charakteristických pre západnú Európu v uplynulých štyridsiatich rokoch a rozvíjali špecifickú podobu integrácie v rámci "svojho" regiónu. Dôsledkom takéhoto vývinu bolo neskôr vytvorenie troch európskych integračných zoskupení, a to v západnej časti Európskych spoločenstiev a Európskeho združenia voľného obchodu a vo východnej časti Rady vzájomnej hospodárskej pomoci.

V prípade RVHP už išlo o integráciu "druhej generácie", plne orientovanú na ekonomiku ZSSR ako jadro tohto procesu, keď koncepcie "prvej generácie" stroskotali. K nim patril projekt balkánskej federácie, ktorý mal prepojiť Bulharsko, Rumunsko, Grécko, Juhosláviu a Albánsko a projekt česko-slovensko-poľskej spolupráce, založený na spoločných investíciách a prepojení infraštruktúr.¹

V rámci tohto zoskupenia sa uplatňovala stratégia sebestačnosti a česko-slovenskú ekonomiku ako členský štát RVHP veľmi nepriaznivo poznamenala. Jej dôsledkom bola nerozvinutosť vzťahov medzi našou krajinou a oboma západoeurópskymi integračnými zoskupeniami, ktoré nezodpovedali tradičným úzkym väzbám, kultúrnej aj geografickej blízkosti. Vzájomný pohyb kapitálu a pracovných síl neexistoval a obchod so službami mal v rozpore s celosvetovým trendom okrajový význam. Ekonomické vzťahy sa rozvíjali len v oblasti obchodu s tovarom, avšak podiel Česko-Slovenska na zahraničnoobchodnom obrate ES bol zanedbateľný. Podobnú štruktúru vzťahov s krajinami západo-

* Ing. Silvia VACHANOVÁ, Výskumný ústav národohospodársky, Drieňová 34, 821 02 Bratislava

¹ Prvé takéto koncepcie boli rozvinuté vo východnej Európe pod vedením ľavicových síl a ich spoločným znakom bolo, že trvali len veľmi krátke obdobie a nezahŕňali ZSSR. Prvá vlna východo-európskych integrácií bola nesená predstavou o urýchlení povojnovnej obnovy, a zároveň bola v časovej zhode s koncepciou o obnovení plného zapojenia do svetového hospodárstva.

európskej integrácie ako Česko-Slovensko mali aj ostatné členské štáty RVHP. Obchodná oblasť, ako hlavná sféra vzťahov medzi nimi a ES, bola pôvodne upravená obchodnými dohodami, uzatváranými bilaterálne medzi jednotlivými štátmi RVHP a jednotlivými štátmi ES. Rozhodnutím Rady ES zo 16. decembra 1969 bolo uzákonené, že uzatváranie obchodných dohôd s tretími krajinami je záležitosťou Spoločenstiev. Platnosť uzavretých dlhodobých obchodných zmlúv sa skončila 31. decembra 1974 a Komisia ES pripravila návrh typovej obchodnej dohody, ktorá mala vstúpiť do platnosti rokom 1975 medzi Spoločenstvami ako celkom a jednotlivými "socialistickými" krajinami. Išlo o päť až desaťročné nepreferenčné obchodné dohody, ktoré však boli v RVHP odmietnuté. Východná Európa, ktorá presadzovala úpravu vzťahov prostredníctvom RVHP, prijala takýto prístup ES až v roku 1986. Dovtedy vládol vo vzťahoch ES - RVHP bezzmluvný stav, výnimku tvorilo len Rumunsko, ktoré podpísalo dohodu s ES v roku 1980.

Za priaznivejších medzinárodných podmienok, v procese uvoľňovania napätia medzi krajinami s odlišným spoločenským zriadením, sa nenormalizované vzťahy medzi oboma zoskupeniami prekonávali dohodami o kooperácii, ktoré sa stali špecifickou formou ekonomických vzťahov medzi ES a RVHP.

Najrozšírenejšie boli dohody týkajúce sa:

- spoločného podnikania (joint ventures), pri ktorom sa zakladala priemyselná alebo obchodná spoločnosť firmou krajiny RVHP a západnou firmou, vo väčšine prípadov vo vyspelej krajine, a jej činnosť podliehala zákonným ustanoveniam danej krajiny; prvým štátom, ktorý pristúpil k spoločnému podnikaniu, bolo Rumunsko, nasledovala ho Juhoaštória, neskôr Maďarsko a Poľsko;
- spoločnej výroby, ktorej podstatou je deľba práce; používala sa predovšetkým v strojárstve a v automobilovom priemysle; dohody o spoločnej výrobe nadobúdali rôznu formu; išlo napríklad o dodávky investičných celkov, za ktoré sa platilo nimi vyrábanými výrobkami, o koprodukcii formou špecializácie - najčastejšia forma kooperácie týkajúca sa spoločného výskumu, vývoja a produkcie a zadávanie čiastkových zákazok;
- výmeny licencií - väčšina licencií sa vymieňala v oblasti strojárstva, výroby železa a ocele a v oblasti chemickej výroby.

1. Nástroje obchodnej politiky uplatňované ES

V rámci formovania spoločnej obchodnej politiky bol v decembri 1969 nariadením Rady ES stanovený spoločný režim dovozu zo "socialistických" krajín. Obsahoval spoločný zoznam tovarov, ktorých dovoz bol oslobodený od kvantitatívnych obmedzení. Aj keď sa spoločné liberalizačné zoznamy voči "socialistickým" krajinám postupne rozširovali a vyrovnával sa aj pôvodne odlišný stupeň liberalizácie, platný pre jednotlivé "socialistické" krajiny, tvorili podstatne užší rámec v porovnaní s vyspelými krajinami, ktorých obchod s ES bol liberalizovaný predovšetkým v rámci OECD. Obchod medzi krajinami východnej Európy

a ES bol poznačený niektorými bariérami, ktoré uplatňovali ES voči ich vývozu, a teda aj voči vývozu z Česko-Slovenska. Išlo predovšetkým o antidumpingové opatrenia, licenčné konania, vydávanie dovozných povolení, zavedenie kontrolných opatrení a podobne.

Obchod s tzv. citlivými výrobkami upravovala autolimitácia, nástroj obchodnej politiky, ktorý nahrádzal klasické kvantitatívne obmedzenia, považované z hľadiska GATT-u za nelegálne. Vo vzťahu k ES mala ČSFR dojednané tri dohody, ktoré mali povahu obchodno-technických dokumentov, stanovujúcich podmienky prístupu česko-slovenských výrobkov na trhy ES. V rámci nich sme sa zaviazali, že pri vývoze neprekročíme dohodnutý limit, ES sa zase zaviazali, že umožnia naše dovozy v stanovenom limite a ten bol zvyčajne aj pre nás postačujúci. Autolimitácia sa týkala troch oblastí: vývoz hutníckych výrobkov, vývoj textilných výrobkov a vývoz baranieho mäsa.

Ďalšie špecifické reštriktívne opatrenia, kontrolujúce vývoz tovaru "strategického významu" boli uplatňované v rámci COCOM (Coordinating Committee on East-West Trade Policy).

2. Nová úroveň vzťahov

Za zásadnú zmenu vo vzťahoch ES a RVHP možno považovať prijatie spoločnej deklarácie o nadviazaní oficiálnych vzťahov 25. júna 1988 v Luxemburgu, ktorou sa normalizovali vzájomné vzťahy. Dokument mal skôr politický význam a jeho dôležitosť spočívala skôr v jeho existencii než v jeho obsahu, pretože otváral cestu pre diplomatické styky a umožňoval uzatváranie dvojstranných dohôd o obchode a spolupráci medzi ES a jednotlivými štátmi RVHP.

Medzi ČSFR a ES bola prvá univerzálna dohoda podpísaná koncom roka 1988. Týkala sa obchodu s priemyselnými výrobkami a v máji 1990 sa ju podarilo rozšíriť na celkovú dohodu o obchode, obchodnej a hospodárskej spolupráci medzi ČSFR, EHS a Euratomom. Išlo o nepreferenčnú rámcovú obchodnú a kooperačnú zmluvu, uzatvorenú na desať rokov (s možnosťou dohodnúť ďalšie zmluvy, ako aj ich zmeny), s cieľom zabezpečiť rozvoj, diverzifikáciu a harmonizáciu vzájomných obchodných a hospodárskych vzťahov. Dokument zaväzuje obidve strany navzájom si poskytovať doložku najvyšších výhod v súlade so Všeobecnou dohodou o clách a obchode. Dohoda bola rozšírená aj na oblasť oceliarskych výrobkov podpísaním Protokolu o obchode, obchodnej a hospodárskej spolupráci medzi ČSFR a EZVO. Dôležitú časť dohody predstavujú ustanovenia o vzniku, pôsobnosti a činnosti Spoločného výboru, zloženého zo zástupcov ČSFR a ES. Výbor sa má schádzať na každoročných zasadaniach v Prahe a v Bruseli. Platnosť dohody je limitovaná do obdobia, než vstúpi do účinnosti Dohoda o pridružení.

Česko-slovenská strana súčasne požiadala ES o autonómne zrušenie kvantitatívnych reštrikcií a o poskytnutie výhod plynúcich zo Všeobecného systému

colných preferencií (GSP), podobne ako Maďarsko a Poľsko. Kvantitatívne reštrikcie boli autonómne zrušené k prvému októbru 1990 a GSP bol Česko-Slovensku udelený od 1. januára 1991 a spolu s Bulharskom aj na rok 1992.

Všeobecný systém colných preferencií ako obchodnopolitický prostriedok existuje už od začiatku 70. rokov. Jeho podstatou je výnimka z doložky najvyšších výhod, ktorá umožňuje zmluvným stranám, aby poskytovali výhodnejší režim "menej rozvinutým" krajinám, najmä pokiaľ ide o preferenčné colné sadzby. Nižšia cena tovaru v dôsledku nižšieho, resp. nulového colného zaťaženia má v krajine dovozu zvýšiť záujem o daný tovar na základe nižšej ceny. Výhody pre vývozcov z jednotlivých krajín sú rôznorodé a závisia aj od stupňa rozvoja daného teritória. V súčasnosti GSP pokrýva veľmi rôznorodú skupinu krajín, ktoré sú jeho používateľmi. Niektoré krajiny, ktoré profitujú z GSP zo strany ES, poskytujú ho ďalším, menej vyvinutým krajinám. Príkladom toho je aj Česko-Slovensko. Bývalé socialistické štáty boli do GSP zahrnuté postupne podľa svojho ďalšieho vývoja.

V súvislosti s liberalizáciou a demonopolizáciou zahraničného obchodu vzniká nová situácia, ktorá poskytuje možnosť GSP aktívne využiť. Zmysel aplikácie colných preferencií by mal spočívať predovšetkým:

- vo vytváraní motivácie podnikov SR k nákupu polotovarov a hotových výrobkov v rozvojových krajinách a k vytváraniu konkurenčného prostredia na vnútornom trhu;
- vo formovaní vhodnej klímy pre vývoz slovenského tovaru a služieb.

Všeobecný systém colných preferencií by mohol byť jedným z prostriedkov, ako reagovať na novú realitu v Európe - jednotný vnútorný trh, a teda nezostať v izolácii, na druhej strane však jeho význam netreba preceňovať. Je totiž potrebné vziať do úvahy nevyhovujúcu štruktúru našej obchodnej výmeny s krajinami ES, v ktorej je náš vývoz zastúpený predovšetkým palivami, surovinami, hutníckymi výrobkami, výrobkami ťažkej chémie, tkaninami, teda produktmi s nízkym obsahom práce, a pre tieto tovary je na trhoch charakteristický trvalý pokles dopytu.

Širšiu základňu pre zlepšenie prístupu na západoeurópske trhy, ako aj priestor pre zapojenie sa do integračného procesu v Európe poskytuje asociačná dohoda (podrobnejšie pozri [4]). Asociačná dohoda však zostáva len obchodnopolitickým nástrojom, od ktorého možno síce očakávať, že zlepší podmienky pre vstup českých a slovenských výrobcov na západoeurópske trhy, ale nezaručuje automatické zvýšenie exportu. Naši producenti budú vystavení obrovskejmu tlaku konkurencie z krajín ES a je otáznne, či budú schopní v plnej miere využiť väčší priestor, ktorý sa im v týchto krajinách dohodou naskytol. Dá sa povedať, že existuje dokonca reálne nebezpečenstvo, že v prvom období postupné otváranie východných ekonomík môže zhoršiť ich obchodné bilancie v závislosti od toho, ako rýchlo dokážu rozširovať výrobu výrobkov schopných uplatniť sa na náročných trhoch ES a výrobu výrobkov schopných konkurovať dovozu.

Naše hospodárske a obchodné vzťahy s ES a ani ich perspektívu však nemožno posudzovať izolovane, pretože európsky vývoj je ovplyvňovaný aj krajinami EZVO, napriek rozhodujúcemu postaveniu ES v regióne.²

3. Vzťahy s EZVO

Postoj, ktorý zaujímalo toto spoločenstvo k otázke spolupráce s krajinami východnej Európy, začalo výraznejšie meniť v decembri 1989 na zasadnutí Rady v Ženeve, kde prijalo dokument *Vyhlasenie ministrov EZVO k vzťahom s krajinami východnej Európy*. Jadrom vyhlásenia bolo poverenie Rady EZVO, aby vstúpila do dialógu s jednotlivými krajinami východnej Európy a aby vypracovala čo najvhodnejšie a vzájomne výhodné formy spolupráce.

Prvé oficiálne kontakty ČSFR - EZVO sa však začínajú datovať už rokom 1986, potom boli postupne rozširované a stali sa východiskom pre kvalitatívne nové vzťahy, ktoré sa vyjadrili v Deklarácii EZVO - ČSFR, podpísanej 12. júna 1990 v Göteborgu. Deklarácia obsahovala zámer rozvíjať spoluprácu zvlášť v týchto oblastiach: obchod; výskum, veda a investície; životné prostredie; bankovníctvo, finančné služby, doprava, telekomunikácie, informatika, cestovný ruch.

Deklaráciou bol zriadený aj Spoločný výbor, ktorého prvé rokovanie sa uskutočnilo v novembri 1990 v Ženeve. Jeho výsledkom bolo zriadenie subkomisie, ktorá rokovala o uzavretí dohody o voľnom obchode medzi ČSFR a EZVO. Uzavretie tejto dohody bolo vlastne aj cieľom, ku ktorému mali vzťahy medzi ČSFR a EZVO dospieť. Stalo sa tak 20. marca 1992, keď bola dohoda podpísaná a predpokladaný termín jej vstupu do platnosti bol 1. júl 1992. Ten však dodržaný nebol z dôvodu neschválenia všetkými parlamentmi členských štátov.

Podľa dohody mala byť utvorená zóna voľného obchodu medzi oboma stranami v priebehu desiatich rokov. Dohoda sa vzťahuje na obchod s priemyselnými výrobkami, niektorými potravinárskymi výrobkami a morskými produktmi. Odstraňuje clá a iné obchodné bariéry a je v nej uplatnená zásada asymetrie v prospech ČSFR. Obsahuje okrem iného jednostrannú ochrannú klauzulu, ktorá umožňuje Česko-Slovensku zvýšiť vo výnimočných prípadoch clo v odvetviach, v ktorých by v priebehu reštrukturalizácie vznikli závažné ťažkosti alebo sociálne problémy; clo sa však nesmie zvýšiť nad 25 % a zvýšenie musí obsahovať preferenčný prvok pre členské štáty EZVO; nesmie sa však použiť pri väčšom rozsahu dovozu, než je 15 % hodnoty celkového dovozu priemyselného tovaru.

² Pre tieto dve integračné zoskupenia je charakteristický proces vzájomného zblížovania, ktorý sa začal v roku 1973 dohodou o voľnom obchode s priemyselnými výrobkami (realizovala sa v plnej miere roku 1977) a vyvrcholil utvorením Európskej hospodárskej oblasti, od roku 1993 rozširujúcej všetky štyri slobody uplatňované v ES (voľný pohyb tovaru, služieb, kapitálu a pracovnej sily) aj na krajiny EZVO.

Podľa dohody sa dovážané priemyselné výrobky rozdeľujú do štyroch skupín (tzv. listín). Listina *A* zahŕňa "nechránené" výrobky, ktoré budú hneď odo dňa vstupu dohody do platnosti úplne oslobodené od cla. Listina *B* obsahuje výrobky "mierne chránené", pri ktorých bude redukcia colných sadzieb prebiehať v troch etapách. Pri tzv. "citlivých" výrobkoch v listine *C* zostanú aj po vstupe dohody do platnosti colné sadzby bezo zmeny a k ich zníženiu dôjde neskôr. Zvláštny režim majú niektoré výrobky uvedené v listine *D*. Postup, ako budú zmluvné colné sadzby konkrétne znižované, zachytáva tabuľka 1.

T a b u ľ k a 1

Skupiny (listiny)	Odo dňa vstupu dohody do platnosti	Od 1. 1.			
		1995	1997	1999	2001
Listina <i>A</i>		bez cla			
Listina <i>B</i>	na 80 %	na 40 %	-	bez cla	bez cla
Listina <i>C</i>	-	na 80 %	na 60 %	na 40 %	bez cla
Listina <i>D</i>	na 80 %	na 60 %	na 40 %	na 20 %	bez cla

Prameň: Hospod. Nov., 23. 6. 1992, s. 8.

Tak so SR, ako aj s ČR by sa prípadne mohlo uvažovať ako s príjemcami pomoci fondu pre priemyselný rozvoj EZVO, ktorý EZVO poskytovalo napríklad Portugalsku a jeho poskytovanie neprerušilo ani po vstupe Portugalska do ES. Fond poskytuje veľmi výhodné úvery na konkrétne projekty, hlavne pre menšie a stredné podniky súkromného aj verejného sektora. O tento fond prejavilo záujem aj Maďarsko, Poľsko a Bulharsko. Aktuálna by mohla byť aj spolupráca pri výchove slovenských technických a riadiacich kádrov, buď v rámci samotného EZVO, alebo aj v rámci spolupráce ES - EZVO. Táto oblasť je pomerne nenáročná z hľadiska financovania, neprináša EZVO negatívne obchodnopolitické a ekonomické dopady a môže sa rýchlo realizovať. Európske združenie voľného obchodu by tak malo možnosť konkrétne dokázať proklamovanú ochotu užšej spolupráce s východnou Európou.

V porovnaní s dočasnou obchodnou dohodou ES, dohoda s EZVO nezahŕňa poľnohospodárske výrobky - obchod s nimi bude upravený bilaterálnymi dohodami. Inak sú rozdiely medzi oboma dohodami relatívne malé a mali by sa v pomerne krátkom čase vyrovnáť.

Aj keď nemožno podceňovať politický význam oboch uzavretých dohôd, ich ťažisko spočíva predovšetkým v oblasti ekonomickej. Zvýhodnený režim, ktorý vytvára priaznivé predpoklady pre rozšírenie obchodnej výmeny, však možno v plnom rozsahu využiť len v prípade, že produkcia obstojí na náročných trhoch západnej Európy.

4. Joint ventures

Jedno z riešení, ako sa pri dnešnom stave ekonomiky presadiť na trhoch v zahraničí, ako zlepšiť štruktúru hospodárstva a adaptovať sa na podmienky jednotného integrovaného trhu ES, poskytujú joint ventures. Je to forma spolupráce, ktorá bola známa a do istej miery uplatňovaná aj v predošlom období, ale v súčasných podmienkach sa zmenou legislatívy vytvorili lepšie podmienky pre jej rozvoj a stáva sa zvlášť aktuálnou.

Joint ventures sa do popredia dostávajú od roku 1988 a nahrádzajú predtým uzatvárané kooperačné a špecializačné dohody. Spoločné podniky môžu pôsobiť na zvyšovanie vývozu, zavádzanie nových výrobkov na domáce trhy, na aplikáciu vyspelých technológií a na vytváranie ďalších pracovných príležitostí. Hlavným partnerom krajín strednej a východnej Európy sú ES, ktorých kapitálová účasť tvorila 50 % všetkých zahraničných investícií v Poľsku, 48 % v ČR a SR, 34 % v ZSSR a 26 % v Maďarsku. EZVO investovalo najviac v Maďarsku - viac ako 30 %, v ČSFR to bolo 19 %. Prevažná časť zahraničného kapitálu je zameraná do priemyslu, druhou oblasťou je rozvoj obchodnej siete, hotelov a reštaurácií.

Pri pohľade na spoločné podniky v západnej Európe zistíme, že z hľadiska podpory národohospodárskych priorít ich možno rozdeliť do niekoľkých skupín.

V *prvej* skupine nachádzame členské štáty ES s vyspelou trhovou ekonomikou, napr. Belgicko, Holandsko, Luxembursko, Dánsko a SRN. Ich ekonomiky sa otvárajú spoločným podnikom zvlášť v odvetviach spracovateľského priemyslu a v sektore služieb, ale sú podriadené špeciálnemu povoločovému režimu. Joint ventures sa môžu orientovať na energetiku, rafinérie, bane, na zbrojársky priemysel a výrobu výbušnín. Obmedzenia sa vzťahujú aj na infraštruktúru, do ktorej je zahrnutá letecká, cestná a železničná doprava, telekomunikácie a pod.

Do *druhej* skupiny je možné zaradiť menej vyspelé členské štáty ES z južnej a juhovýchodnej Európy (Španielsko, Portugalsko a Grécko). Klasickým príkladom otvorenej ekonomiky, podnecujúcej priame zahraničné investície výhodnými daňami a mzdami, je Portugalsko. Pre zahraničné podnikanie preferuje odbory, pre ktoré je charakteristická výroba tovarov s vysokou pridanou hodnotou, účasť na modernizácii miestneho priemyslu. Zdôrazňuje sa nízka závislosť od domácich kapitálových zdrojov. Prednosť sa dáva využívaniu výrobkov a služieb domácej produkcie a v neposlednom rade vytváraniu nových pracovných príležitostí, spojených s vyškolením miestneho personálu.

Pre pridružený štát - Turecko je charakteristické nasmerovanie zahraničných investícií do oblastí, ktoré sú otvorené súkromným aktivitám. Pritom nové joint ventures nesmú viesť k vytvoreniu monopolov alebo k získaniu privilegovanej pozície na trhu.

Investície štátu v mikroekonomickej sfére, kde je prílev cudzieho kapitálu najžiadanejší a je snaha zmraziť prílev zahraničných investícií, predovšetkým

s cieľom zamedziť výpredaj národného bohatstva, sú najvýraznejšie v škandinávskych krajinách. V prípade Švédska je požadovaný majoritný podiel švédskych subjektov (60 % základného kapitálu spoločných firiem) a hlasovacieho práva (80 % v správnych radách). Silná miera štátnych zásahov sa vzťahuje na spoločné firmy, ktoré ťazia prírodné zdroje, alebo využívajú poľnohospodársku či lesnú pôdu.

Rímska zmluva platná od 1. januára 1958 neobsahuje špecifické ustanovenia, ktoré by sa vzťahovali na zakladanie a činnosť spoločných podnikov. Preto Komisia ES vydala smernice, ktorými upravila aplikáciu článkov 85-86 Rímskej zmluvy na určité typy joint ventures. Vymedzujú sa v nich typy zmlúv, pri ktorých nesmie byť súťaž obmedzená, zakazujú sa dohody odporujúce podmienkam trhového hospodárstva obmedzovaním predaja na určitých odbytištiach, a na druhej strane sa povoľujú dohody, ktoré nemajú za následok elimináciu súťaže a regulujú vzťahy účastníkov týkajúce sa vykonávania spoločných činností napr. vo výskume a vývoji.

Napriek tomu, že joint ventures sa za posledné roky v porovnaní so stavom z minulého obdobia v Česko-Slovensku rozšírili, táto forma podnikania nie je ani dnes dostatočne docenená a zostáva viac-menej okrajovou. Predpokladom toho, aby sa mohol počet spoločných podnikov zvyšovať, je rozširovanie priamych kontaktov medzi ekonomickými subjektmi. Asociačná dohoda, ale aj ostatné podpísané dohody sú len zmluvným rámcom, ktorý vytvára priestor pre zapojenie sa našej ekonomiky do širšieho systému vzťahov. Naplniť obsah týchto zmlúv už nie je úlohou centra, ale spočíva predovšetkým na aktivite v mikroekonomickej sfére.

Ďalšou formou oživenia záujmu zahraničných investorov o podnikanie a spoluprácu v rôznych oblastiach, spoločenské styky nevynímajúc, sú projekty spolupráce pohraničia so susednými štátmi. Takzvané euroregióny nadväzujú na dnes už dlhodobú existenciu viac než štyridsiatich hraničných regiónov v západnej Európe. Predpoklady pre takéto nové možnosti hospodárskej a spoločenskej aktivity vytvára nová slovenská zahraničná politika, bezvízový styk s ostatnými štátmi i nová atmosféra v Európe.

Ide o iniciatívy, ktoré zatiaľ prevažujú v Českej republike a korešpondujú s myšlienkou, že nová Európa bude Európou regiónov. Konkrétny projekt existuje už v severných Čechách, ide o euroregión Dreiländereck, resp. Nisa, ktorý má prepojiť oblastné hospodárstvo, dopravu, energetiku, cestovný ruch a takto riešiť základné otázky rozvoja severočeského, nemeckého a poľského pohraničia. V západných Čechách sa rozvíja podobná iniciatíva v rámci euroregiónu Egrensis, a zatiaľ ako posledný bol v júni 1992 oficiálne založený euroregión Labe/Elbe. V prípravnej etape sa nachádza euroregión s pracovným názvom Krušnohorie. Na Slovensku sa uvažuje s projektom Karpatského euroregiónu, ktorý by zahŕňal oblasti východného Slovenska, Ukrajiny a Maďarska, resp. oblasti západného Slovenska, Rakúska a Maďarska.

5. Stredoeurópska Iniciatíva

Myšlienka v podobnom duchu, hoci širšie koncipovaná, o potrebe vytvárať sieť nových regionálnych zväzkov v západoeurópskej, jadransko-podunajskej, baltskej a balkánskej oblasti, stala sa východiskom pri zrode nového regionálneho združenia, známeho ako Hexagonála, resp. Stredoeurópska iniciatíva.

Ide o zoskupenie, ktoré by sme mohli zahrnúť už do novej štruktúry Európy. Nejde o ekonomickú integračnú organizáciu, ktorá by mala nahrádzať existujúce ES a EZVO. Jadro obchodnej, hospodárskej a vedecko-technickej spolupráce spočíva predovšetkým na dvojstrannom základe. Vytvára tak predpoklady pre nové formy vzťahov, ktoré by čiastočne mohli zaplniť vákuum vzniknuté po rozpade RVHP. Prostredníctvom Talianska by mala Hexagonála približovať členov Európskym spoločenstvám a prostredníctvom Rakúska Európskemu združeniu voľného obchodu.

Pôvodne vznikla ako *iniciatíva štyroch* v novembri 1989 na podnet Maďarska, Talianska, Juhoslávie a Rakúska. Po pol roku, prijatím Česko-Slovenska, vzišla z iniciatívy *Pentagonála* a vstupom Poľska v lete 1991 bola rozšírená na *Hexagonálu*. Pod vplyvom udalostí v Juhoslávii, keď sa Slovinsko, Chorvátsko, Bosna a Hercegovina stali jej samostatnými členmi, bola premenovaná na *Stredoeurópsku iniciatívu*. Toto zoskupenie nemá žiadne pevné organizačné štruktúry a svojím charakterom je to pružná pragmatická organizácia. Sústreďuje sa na realizáciu konkrétnych projektov, ktorých účastníkmi môžu byť buď všetky členské štáty, alebo len časť z nich.

Ide najmä o projekty v doprave, v ochrane životného prostredia, pri spolupráci malých a stredných podnikov, vo vede a v technike, v informáciách, ale aj v oblasti školstva, kultúry, štatistiky a cestovného ruchu. Česká a Slovenská republika majú gesciu nad spoluprácou v kultúre, turistike a školstve, Rakúsko dozerá na energetické programy a kontrolu znečistenia životného prostredia, Maďarsko je poverené ekonomikou a financiami na podporu predovšetkým stredne veľkých priemyselných podnikov, Taliansko má na starosti dopravu. Napriek tomu, že väčšina projektov má dlhodobejší charakter, už po dvoch rokoch existencie Hexagonály možno hovoriť o určitých konkrétnych výsledkoch. Týka sa to projektov nového dopravného spojenia, napr. diaľnice a železničnej trate Terst - Budapešť - Viedeň. V oblasti energetiky bude pre Slovensko predstavovať prínos realizácia projektov ropovodu Schwechat - Bratislava či plynovod TRANSMED. V pracovnej skupine pre kultúru, školstvo a výmenu mládeže podporuje SR možnosť voľby štúdiá na stredných a vysokých školách v členských štátoch Hexagonály, ako aj riešenie otázok vzájomného uznávania dokladov o štúdiu.

Pri investične náročných projektoch prisľúbila už spoluúčasť Európska investičná banka spolu s Európskou bankou pre obnovu a rozvoj a na rokovaniach Hexagonály boli prítomní aj zástupcovia ďalších finančných inštitúcií - Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu. Konkrétne otázky financovania

projektov však musia doriešiť s medzinárodnými bankovými inštitúciami pracovné skupiny.

Po prijatí Poľska už nemá byť okruh účastníkov rozšírený, napriek určitému záujmu zo strany Bulharska, Rumunska a Švajčiarska, ktoré sa na činnosti Hexagonály budú môcť podieľať účasťou na niektorých konkrétnych projektoch. Takúto formu zapojenia privítalo aj Moldavsko, Ukrajina, Bavorsko a Albánsko. Kontakty so skupinou severovýchodných štátov naznačujú, že nie je vylúčená ani širšia regionálna spolupráca.

Tým, že Hexagonála dnes zahŕňa tie krajiny východnej Európy, v ktorých ekonomické reformy pokročili najďalej a ktoré majú pred sebou rovnaký cieľ - plnoprávne členstvo v ES, vytvára platformu pre koordináciu ich začleňovania sa do európskych integračných procesov.

Záverom

Niet pochybností o tom, že rozpad režimov existujúcich posledné štyri desaťročia v strednej a vo východnej Európe znamenal vykročenie správnym smerom, zároveň však tento krok prináša so sebou aj určité momenty nestability.

V Európe vzniká protirečivá situácia: integrujúci sa Západ a dezintegrojúci sa Východ trpiaci početnými národnostnými konfliktmi. Sme svedkami toho, že ekonomická priepasť medzi oboma časťami kontinentu sa zatiaľ prehĺbuje. Nevyhnutnosť realizovať radikálne reformy naďalej zostrujú nepriaznivé dôsledky vonkajších ekonomických šokov, z ktorých najvýraznejší je rozpad východných trhov, a predovšetkým rozklad ekonomiky bývalého ZSSR.

V tejto oblasti, ktorá býva na Západe označovaná aj ako región vystavený nekonečným otrasom a konfliktom, tvorí akúsi zónu stability tzv. visegrádska trojka, resp. "štvorka", t. j. Maďarsko, Poľsko a nástupnícke štáty ČSFR, teda ČR a SR. Práve tieto krajiny majú k ES blízko z hľadiska svojej kultúry aj histórie, a na druhej strane z hľadiska ekonomického predstavujú pre ES potenciálny trh so 65 mil. spotrebiteľov. Svoj záujem vybudovať trhovú ekonomiku a stať sa plnoprávnymi členmi Spoločenstiev vyjadrili hneď po páde "železnej opony". Pritom ich budúce prijatie do ES nie je len otázkou obchodných výhod a zvyšovania životnej úrovne. Je zároveň najbezpečnejším spôsobom ako zabezpečiť budúcnosť demokracie a nájsť si v Európe zodpovedajúce miesto. Že je aj prístup zo strany zoskupenia voči týmto krajinám v porovnaní s ostatnými postkomunistickými štátmi diferencovaný, svedčí podpis asociačných dohôd s "trojkou", resp. "štvorkou". Napriek určitým negatívnym odozvám vzťahujúcim sa na ES, ktoré nedostatočne rešpektovali skutočnosť, že asociované štáty musia trhovú ekonomiku najprv vytvoriť, ako aj ich snahe udržať importné obmedzenia v oblastiach, kde sa slabé ekonomiky mohli na trhu ES uplatniť, podpis týchto dokumentov vytvára novú štruktúru v strednej Európe. Asociačné dohody vytvárajú priestor spoločného záujmu, najmä ES na stabilizácii a rozvoji pridrú-

žených členov, a zároveň vedú k spoločným záujmom asociovaných ekonomík.

Hoci ratifikácia asociačnej dohody s ČSFR sa v súvislosti so štátovým usporiadaním republiky komplikuje, jej podpis je významným momentom vo vzťahoch SR - ES. Ide totiž o zoskupenie, ktoré stelesňuje novú politickú filozofiu a je príznačným nielen pre východnú Európu, ale rovnako aj pre vyspelé západoeurópske štáty, čo dokumentuje projekt Európskej hospodárskej oblasti, resp. záväznej prihlášky členov EZVO do ES.

Došlo 15. 6. 1992

Literatúra

- [1] Európska dohoda. [Materiál na interné použitie.] Bratislava, ÚET SAV 1992.
- [2] Hospodárske noviny 17. 1. 1991
- [3] ČERNÁ, J.: Formovanie jednotného vnútorného trhu Európskych spoločenstiev z hľadiska postupu voči nečlenským štátom. Ekon. Čas., 40, 1992, č. 7-8.
- [4] ČERNÁ, J.: Európske dohody - medzník vo vývoji vzájomných vzťahov. Ekon. Čas., 40, 1992, č. 12.
- [5] Community, Central Europe Start to Move Towards Association. East-West, 24. 9. 1990, č. 488.
- [6] The Community and its Eastern Neighbours. Brusel, EC Commission 1991.
- [7] Veränderte amerikanische Einstellungen zur EG. Europa-Archiv, 6, 1991.
- [8] THARAKAN, P. K. M.: The Political Economy of Anti-dumping Undertakings. European Economic Review, 35, 1991, s. 1341-1359.
- [9] TÍKAL, S.: Západoevropská hospodářská integrace. Praha, Horizont 1980.
- [10] ŠÍBL, D.: Perspektívy vzťahov medzi RVHP a ES v súčasnom štádiu vývoja ES. [Výskumná štúdia.] Bratislava, ÚET SAV 1991.

THE PAST AND THE PRESENT OF RELATIONS BETWEEN EASTERN AND WESTERN EUROPE

Silvia VACHANOVÁ

The article attempts to describe the development of economic and mainly trade relations between the European Eastern and Western (geopolitical) part. The author starts from the existence of three integrational configurations: European Communities (EC), European Free Trade Association (EFTA) and the former COMECON. There are briefly explicated the principles and instruments of the trade policy, which had been applied against the "socialist" countries in order to describe the deepness and dynamics of changes that became in the East - West relations. A special attention is paid to issues of relations between Czecho-Slovakia and the EC and EFTA countries. A new stage of European integration process will start at 1993. In this connection the author is looking for new strategies of the CSFR's successor States - the Czech Republic and the Slovak Republic - of their economic cooperation with the developed integrated Europe.

Finančné hospodárenie organizácií Slovenskej republiky v etape transformačného procesu

Stanislav NEUMANN*

Charakteristika ekonomického prostredia

Ekonomické prostredie prechádza zásadnou preorientáciou princípov, na ktorých ekonomika funguje. Od roku 1991 ju možno charakterizovať začatím procesu privatizácie, liberalizácie cien a zahraničného obchodu, prechodom k vnútornej konvertibilitite česko-slovenskej koruny.

Prioritou hospodárskej politiky v roku 1991 bolo v súlade so scenárom ekonomickej reformy zabrániť rozkrúteniu inflačnej špirály, a to pomocou reštriktívnej rozpočtovej, menovej a mzdovej politiky. V priebehu roka sa miera reštrikcie upravovala podľa konkrétnej situácie v rozhodujúcich oblastiach národného hospodárstva v smere určitého zmiernenia.

Medzi najvýznamnejšie opatrenia rozpočtovej politiky patrilo zníženie sadzieb dane z obratu z 0, 12, 22, 32 % na 0, 11, 20 a 29 % v máji, úpravy dovoznej prirážky (zrušenie dovoznej prirážky na dovoz tovaru pre výrobnú spotrebu v apríli, dvojité zníženie sadzby dovoznej prirážky z 20 % na 18 % v máji a z 18 % na 15 % v júni, opätovné uplatnenie dovoznej prirážky na individuálne dovozy fyzických osôb v októbri), zúženie rozsahu regulovaných cien (priebežne z 15 % v januári na 10 % v júni na 5 % po dokončení ďalšej etapy deregulácie cien v novembri). V druhom polroku bola realizovaná úprava štátneho rozpočtu, ktorá reagovala na relatívne priaznivý vývoj príjmov v prvom polroku.

Menová politika ovplyvnila menový a ekonomický vývoj predovšetkým znížením diskontnej sadzby o 0,5 bodu na 9,5 % v auguste, postupným znižovaním horného rozpätia úrokovej miery zo 14 bodov na 12 bodov v júli, z 12 bodov na 9,5 bodu v auguste a z 9,5 bodu na 7,5 bodu v septembri, znížením úrokových sadzieb z vkladov a úverov peňažných ústavov, ako aj zrušením záväzne stanovených pravidiel pre prerokúvanie platobných podmienok pri dovozoch v októbri.

Mzdový vývoj bol v roku 1991 regulovaný vládou, určením tzv. smerného rastu miezd, ktorý v priemere predstavoval 23 %, a regulačnými odvodmi za jeho prekročenie. Výsledkom reštriktívnych opatrení bola premena prevahy agregátneho dopytu na prevahu ponuky pod vplyvom zníženia dopytu. Pokles dopytu bol determinovaný - okrem transformačných procesov - aj vonkajšími vplyvmi,

* Ing. Stanislav NEUMANN, Ministerstvo financií SR, Štefanovičova 5, 813 08 Bratislava

rozpadom RVHP a prehlbujúcou sa krízou bývalého Sovietskeho zväzu, spomaľením hospodárskeho rastu vyspelých krajín, ako aj krízou v Perzskom zálive.

Proklamovaným základným kritériom rozpočtovej a menovej politiky v roku 1992 je čiastočný prechod od reštriktívnej politiky k rozvojovej politike. Tomuto cieľu bol podriadený štátny rozpočet koncipovaný ako vyrovnaný a menový program ŠBČS. Znížením diskontnej sadzby z 9,5 % na 9 % v prvom polroku a zrušením maximálnej odchýlky od diskontnej sadzby sa vytvoril väčší priestor na ovplyvňovanie podnikania obchodných bánk a podnikateľských subjektov.

Súhrnné hodnotenie

Analýza finančného hospodárenia hospodárskych organizácií SR vychádza z poznatkov špecifických analýz [1; 2; 3] a snaží sa poukázať na vývoj v nich chýbajúcich údajov.

Z pohľadu príjmov štátneho rozpočtu je dôležitá dosiahnutá absolútna výška zisku očistená od straty. Keďže za hospodárske organizácie SR nebola k dispozícii zostava o stratových organizáciách, hospodársky výsledok bol očistený od straty v štátnych hospodárskych organizáciách (ŠHO) riadených vládou SR a ČR na území SR. Ide o reprezentatívny súbor, pretože v prvom polroku 1992 participoval 86,6 % na výkonoch celkových hospodárskych organizácií. Štátne hospodárske organizácie dosiahli v prvom polroku 1992 zisk vo výške 19,775 mld Kčs, ktorý oproti rovnakému obdobiu minulého roka poklesol o 39 %. Strata vzrástla zo 4,839 mld na 10,236 mld Kčs, t. j. o 111,5 %. Počet stratových organizácií v sledovanom období vzrástol z 516 na 1301.

T a b u l k a 1

Rezort	Nákladovosť výkonov (na 100 Kčs výkonov)			
	1991		1992	
	1-3	1-6	1-3	1-6
MH SR	79,2	83,6	87,3	87,2
MPVŽ SR	96,7	99,4	107,3	108,2
MP SR	87,3	89,4	94,0	93,6
MVS SR	98,4	96,8	105,4	103,0
MLVH SR	85,0	88,6	97,8	98,6
MOCR SR	65,8	76,8	119,3	121,4
ŠHO riadené vládou SR a ČR na území SR	85,5	88,8	95,5	96,1
družstevné organizácie	121,4	119,8	150,2	140,4
z toho PHD	146,9	136,3	189,1	164,7
hospodárske organizácie SR	88,8	92,6	99,5	100,2

Isté zlepšenie vývojových trendov možno pozorovať pri *nákladovosti* (tab. 1). Hospodárske organizácie SR zaznamenali za január-marec 1992 oproti rovnakému obdobiu minulého roka rast nákladovosti výkonov o 10,7 Kčs na 99,5 Kčs, ale za január-jún 1992/1991 sa ich rast zmiernil o 3,1 Kčs na 100,2 Kčs. Vývoj výrazne negatívne ovplyvnili družstevné organizácie a z nich predovšetkým poľnohospodárske družstvá, v ktorých sa nákladovosť výkonov za január-jún 1992/1991 zvýšila o 28,4 Kčs na 164,7 Kčs. Z vybraných rezortov sa v 2. štvrťroku v porovnaní s 1. štvrťrokom 1991 podarilo znížiť nákladovosť výkonov v rezorte MVS SR a v rovnakom období roku 1992 (okrem stavebníctva) v rezortoch MH SR a MP SR. *Produktivita práce* bola vypočítaná ako pomer mzdových a ostatných osobných nákladov na 100 Kčs čistej produkcie (tab. 2).

T a b u ľ k a 2

Rezort	Produktivita práce			
	1991		1992	
	1-3	1-6	1-3	1-6
MH SR	18,8	23,1	27,6	29,0
MPVŽ SR	37,9	45,0	71,3	74,9
MP SR	22,3	26,8	34,2	34,5
MVS SR	54,6	51,1	67,3	62,1
MLVH SR	29,5	35,4	47,5	49,7
MOCR SR	24,2	29,4	60,9	61,0
ŠHO riadené vládou SR a ČR na území SR	27,1	31,6	41,0	42,0
družstevné organizácie	87,6	86,9	278,0	176,7
z toho PHD	213,2	166,2	-287,2	-1667,4
hospodárske organizácie SR	32,2	37,0	48,5	49,3

Hospodárske organizácie SR zaznamenali za január-marec 1992/1991 pokles produktivity práce o 16,3 Kčs na úroveň 48,5 Kčs. Za január-jún 1992/1991 sa jej pokles zmiernil o 4 Kčs na úroveň 49,3 Kčs. V 2. štvrťroku v porovnaní s 1. štvrťrokom 1991 i 1992 sa zvýšila produktivita práce len v rezorte MVS SR, pričom v roku 1992 výraznejšie.

Vývoj *zásob* (tab. 3) sme zisťovali v ŠHO riadených vládou SR a ČR na území SR. Celkové zásoby k 30. 6. 1992 dosiahli výšku 176,739 mld Kčs a v porovnaní so stavom k 1. 1. 1992 poklesli o 4,1 %. Vo všetkých vybraných rezortoch zásoby v sledovanom období poklesli s rozhodujúcou dynamikou v 2. štvrťroku. Najvyšší pokles zásob zaznamenal rezort MVS SR.

Doba obratu zásob (tab. 3) k 30. 6. 1992 v ŠHO dosiahla úroveň 153 dní a v porovnaní so stavom k 31. 3. sa zvýšila o 3 dni. Vo vybraných rezortoch možno pozorovať rast obratovosti zásob s výnimkou rezortu MH SR. Najvyšší rast obratovosti zásob zaznamenal rezort MVS SR.

T a b u l k a 3

Rezort	Zásoby spolu (index 1992)		Doba obratu zásob (v dňoch)	
	1.Q	2.Q	1-3	1-6
MH SR	97,7	83,6	110	137
MPVŽ SR	94,1	79,7	164	145
MP SR	98,6	80,8	78	71
MVS SR	98,4	58,5	552	351
MLVH SR	102,3	67,6	64	48
MOCR SR	91,5	75,4	593	530
ŠHO riadené vládou SR a ČR na území SR	97,2	98,7	150	153

Pohľadávky po lehote splatnosti (tab. 4) k 30. 6. 1992 v ŠHO dosiahli výšku 67,753 mld Kčs a v porovnaní so stavom k 1. 1. 1992 vzrástli o 19,2 %, a to predovšetkým zásluhou ich rastu v 1. štvrťroku o 20,2 %. Pre 2. štvrťrok je charakteristický ich mierny pokles o 0,9 %. Z vybraných rezortov s výnimkou MP SR ostatné rezorty zaznamenali pokles pohľadávok po lehote splatnosti oproti východiskovému obdobiu.

Závazky po lehote splatnosti (tab. 4) k 30. 6. 1992 dosiahli úroveň 52,265 mld Kčs a v porovnaní so stavom k 1. 1. 1992 vzrástli o 6,5 % zásluhou ich rastu v 1. štvrťroku o 10,2 %. V 2. štvrťroku poklesli o 3,3 %. Z vybraných rezortov sa vymyká z bežného trendu pokles záväzkov v oboch štvrťrokoch 1992 v rezortoch MVS SR, MOCR SR, ale naopak, ich plynulý nárast v rezorte MP SR.

T a b u l k a 4

Rezort	Pohľadávky po lehote splatnosti (indexy)		Závazky po lehote splatnosti (indexy)	
	1. Q, 92	2. Q, 92	1. Q, 92	2. Q, 92
MH SR	121,2	68,8	113,3	77,0
MPVŽ SR	109,9	86,9	108,1	87,9
MP SR	151,0	96,9	115,7	102,1
MVS SR	111,6	76,8	92,2	80,8
MLVH SR	102,0	78,0	107,6	63,0
MOCR SR	107,5	64,4	96,1	43,9
ŠHO riadené vládou SR a ČR na území SR	120,2	99,1	110,2	96,7

Z dosiahnutej výšky pohľadávok po lehote splatnosti, ako aj ich vyššej dynamiky rastu v porovnaní so záväzkami po lehote splatnosti vyplýva rýchlejší nárast druhotnej platobnej neschopnosti ŠHO. Uvedená skutočnosť sa prejavila

v náraste *koeficienta platobnej neschopnosti* (tab. 5) z 1,16 v začiatočnom období na 1,30 k 30. 6. 1992. Koeficient dáva do pomeru pohľadávky so záväzkami po lehote splatnosti. Vo vybraných rezortoch k 30. 6. 1992 dominuje druhotná platobná neschopnosť s výnimkou MH SR, kde objem záväzkov mierne prevyšuje pohľadávky po lehote splatnosti.

T a b u l k a 5

Rezort	Koeficient platobnej neschopnosti (1992)		
	1. 1.	31. 3.	30. 6.
MH SR	1,04	1,11	1,00
MPVŽ SR	1,38	1,40	1,38
MP SR	1,28	1,67	1,59
MVS SR	1,10	1,33	1,26
MLVH SR	1,46	1,38	1,71
MOCR SR	1,02	1,15	1,68
ŠHO riadené vládou SR a ČR na území SR	1,16	1,26	1,30

Závery

Súhrnné hodnotenie v 1. polroku 1992 v porovnaní s rovnakým obdobím minulého roka poukazuje na určité zmierňovanie nepriaznivých trendov, a to najmä v 2. štvrtroku.

Vysoká úroveň výkonov bola v prvých mesiacoch roka 1991 ovplyvnená liberalizáciou cien, ktorá ovplyvnila výsledky hospodárenia zvýšením tržieb z realizácie tovaru, ako aj mimoriadnym vplyvom precenenia v minulosti naakumulovaných zásob. Z toho vyplývajúca vysoká dynamika rastu účtovných ziskov ŠHO bola faktorom, ktorý v prvej polovici roka 1991 oddialil nevyhnutné prispôbovacie procesy. Organizácie vykazovali nízku schopnosť reakcie výroby na cenové impulzy, substitúciu výrobných faktorov, naďalej plytvali energiou a pracovnou silou. V priebehu roka 1991 sa postupne začalo určité prispôbovanie podnikovej sféry zmeneným podmienkam, ktoré sa prejavilo v poklese výkonov a v raste nezamestnanosti. Mierne zlepšovanie vývoja finančných ukazovateľov, ktoré sa zvyrazňuje v 1. polroku 1992, nastáva v rezorte MVS SR, predovšetkým v dôsledku presadenia sa našich stavebných kapacít na zahraničných trhoch. Oživenie stavebných prác sa prejavuje aj v tuzemsku, najmä konjunktúrou súkromných podnikateľov.

Výkonnosť priemyselných rezortov je naďalej poznačená následkami rozpadu východných trhov a insolventnosťou odberateľov.

Odvetvie poľnohospodárstva charakterizuje výrazné zhoršenie všetkých základných finančných charakteristík, ako dôsledok výrazného poklesu objemu trhovej poľnohospodárskej produkcie a kvalitatívnych charakteristík výroby.

Zovšeobecnením dostupných poznatkov možno konštatovať, že vo väčšine hospodárskych organizácií sa vplyvom nepriaznivej dôchodkovej situácie, ale aj v dôsledku nedostatočných vstupov zahraničného kapitálu neuskutočňuje zásadná reštrukturalizácia a výrobnotechnická rekonštrukcia s cieľom znížiť materiálovú a energetickú náročnosť a rádovo zvýšiť produktivitu práce.

Došlo 2. 11. 1992

Literatúra

- [1] KORBÍNI, Š.: Analýza vývoja ekonomiky SR v roku 1991 a predikcia vývoja na rok 1992. Bratislava, KVHS 1992.
- [2] KRČ, R.: Správa o hlavných smeroch vývoja národného hospodárstva v SR v roku 1991 a jeho predikcia na 1. polrok 1992. Bratislava, SŠÚ 1992.
- [3] KRČ, R.: Štatistická správa o vývoji národného hospodárstva SR v 1. polroku 1992 a predikcia do konca roka. Bratislava, SŠÚ 1992.

FINANCIAL REGIME OF ENTERPRISES IN THE SLOVAK REPUBLIC IN TRANSITION PERIOD

Stanislav NEUMANN

The article deals with the development of financial situation of enterprises in the transition period.

First of all the author briefly characterizes the creating of economic climate from the beginning of the transition process and the particular measures applied in the sphere of budgetary, monetary and wage policy. On the basis of selective financial indices the author analyses a succession of economic reform measures, which is visible in the financial regime of enterprises of the Slovak Republic.

Aggregate evaluation during first six months of 1992 in comparison with the same period of the last year points out some relaxation of the unfavourable trends, especially during second three months of 1992. A partial improvement of the financial indices development has begun in the construction industry, mostly as a result of its international competition ability. The efficiency of our industries is still marked by the failure of the Eastern markets and also by insolvency of our customers. A significant decreasing of the agricultural market production as well as decreasing of its quality has caused the failure of all basic agricultural financial indices.

Recenzie

KING, A. – SCHNEIDER, B.: **První globální revoluce**. Bratislava, Bradlo 1991. 210 s.

V roce 1992 tomu bylo 20 let, co svědomím lidstva otřásla první a zřejmě nejznámější studie Římského klubu *The Limits of Growth*. Zatím poslední, a zároveň první česky vydanou zprávou Římského klubu je kniha A. Kinga a B. Schneidera *První globální revoluce*. Snahou obsáhnout hlavní problémy rozvoje lidstva se může vyrovnat uvedené studii z roku 1972. Při nevelkém rozsahu knihy jde o cíl náročný.

Autoři začínají konstatováním, že radikálnost současných změn zaskočila všechny. Jsme v přechodném období. Za nejvýznamnější události posledních 2 let považují rozpad komunistických režimů v Evropě a válku v Perském zálivu. Křiklavé nerovnosti vládnoucí světu přinášejí všechny druhy napětí a konfliktů. Globální revoluce přítom nemá žádný ideový základ.

"Lidstvo stojí před dvojnásobnou výzvou: jak hledat cestu k pochopení nového světa s tolika dosud skrytými rysy a jak se v mlhovinách nejistoty naučit řídit tento nový svět – i jak se mu přizpůsobit ... Dnes je módou životní prostředek" (s. 16). "Jedním z aspektů současné situace je, že si uvědomujeme, že lidstvo, usilující o hmotné zisky využíváním přírody, směřuje ke zničení planety a sebe sama" (s. 17). Autoři uvádí: "...chceme stručně, mnohdy jen poznámkou a neuplně, vysvětlit již známé prvky, abychom ukázali, jak na sebe působí, a pokusit se stanovit naše výhledy v dnešní světové problematice tak jasně, jak jen to bude možné. ... Rozměry některých problémů již téměř překročily možnosti úspěšného zákroku a cena za zpoždění je neuvěřitelně vysoká" (s. 18). V citacích z úvodu by bylo možné

pokračovat. Protože pracuji kromě jiného na strategii trvale udržitelného rozvoje, mohu takové názory autorů jen potvrdit.

Kniha má 2 části – *Problematika a Resolutika* – které zahrnují 10 kapitol.

Část *Problematika* začíná kapitolou *I Smrť změn*. Může nám polichotit, že v úvodu je citováno Palachovo upálení a Havlovo zvolení prezidentem (spolu s koncem a obnovou demokracie v Chile). Dál už jsou skutečnosti vesměs nepřijemné. Krátce po zveřejnění *Limit růstu* přišla ropná krize, která ukončila mánii ekonomického růstu. Hospodářský růst však zůstává hlavním cílem ekonomické politiky, přestože v řadě případů o efektivní růst nejde.

Kolaps hospodářského komunismu a rozpad Varšavské smlouvy vyvolaly velké naděje, ale skrývají i značná nebezpečí. Historie pravděpodobně nenabídne jinou tak výhodnou příležitost k obnově většiny nebo celého světa. Odbrojení se bude zřejmě prohlubovat. Místní války budou zřejmě pokračovat. Nerovné rozdělování zdrojů je rozhodně jednou z nejsilnějších a nejzákladnějších příčin konfliktů. Válka v Perském zálivu může být předzvěstí mnoha nadcházejících konfliktů. Nemusí jít jen o konfrontaci Sever – Jih.

Trh není schopen řešit dlouhodobější problémy. Poznání globální povahy mnoha problémů je opožděné. Globální problémy omezují suverenitu zemí, leč probouzejí se i národnostní menšiny a nacionalismus. Přes velké úsilí o urychlení rozvoje chudých zemí jsou její výsledky neuspokojující. Hlad, podvýživa, nemoci a chudoba stále ještě ohrožují velkou část lidstva.

Prohlubuje je populační exploze. Je zcela nezbytné znovu hodnotit rozvojovou politiku a praxi. Ani revoluce v zemědělství neodstraňuje hlad na venkově. Za zdaleka nejnebezpečnější makroznečištění však považují skleníkový efekt. Přes závratný pokrok vědy a techniky prudce roste zadlužení a dochází ke ztrátě hodnot.

Kapitola II *Některé oblasti akutního zájmu* se zabývá růstem lidské činnosti, jež do značné míry souvisí s prudkým růstem lidské populace. Přestože porodnost citelně poklesla, je i nadále vysoká. Navíc musíme počítat s výraznou demografickou vlnou, která sama o sobě zajišťuje populační růst na několik desetiletí. Druhou základní příčinou růstu lidské činnosti je spotřební společnost. Celková lidská aktivita ve 20. století vzrostla asi 40-krát. Řešení je hledáno v trvale udržitelné ekonomice. Trvale udržitelnou ekonomiku ale nelze dosáhnout, pokud spoléháme výlučně na tržní síly. Trh totiž reaguje pouze na krátkodobé podněty.

Důsledky celosvětového oteplení by lidstvo neměly, podle autorů, s výjimkou některých pobřežních nížin významněji postihnout, což považují za příliš optimistické. Éra levných zdrojů energie, které jsou navíc neobnovitelné, pomalu končí. Celosvětové zabezpečení potravin je zřejmě technicky zvládnutelné, ne však z hlediska náročnosti na energii, vodu, erozi půdy aj. Koexistence přesycení a hladomoru je nesnesitelná. Rizikový je vzrůstající geografický nepoměr mezi Severem a Jihem. Informační společnost neodstraní těžký průmysl. Může zesílit manipulace s lidmi. Nezaměstnanost nebude tak strašná, nebude-li provázána pocitem zmarování. Nežádoucí by bylo přeskakovat vývojové etapy na Jihu.

Mezinárodní bloudění světové ekonomiky je předmětem kapitoly III. Autoři uvádí diametrálně rozdílné názory na ekonomiku USA, sílu a křehkost ekono-

miky Japonska, význam sjednocení zemí ES a rozpornost tzv. rozvojových zemí a bývalých socialistických zemí, kde rozhodující bude vývoj v bývalém SSSR.

Kapitola IV *Náznačky solidarity* analyzuje naděje posledního období v erozi vlivu supervelmocí, přípravy zákona o moři, růst občanských aktivit, potření některých chorob a růst emancipace žen.

Jak prázdný byl protiklad dvou ideologií vládnoucích ve 20. století, ukazuje V. kapitola nazvaná *Vakuum*. Podle autorů demokracie není všelék. "Veřejným nepřitelem lidstva je člověk."

Kapitola VI s názvem *Choroby lidstva* je uvedena zjištěním, že "mladí lidé jsou přístěhovalci". Zatímco dřív vychovávali rodiče děti, dnes do značné míry vychovávají děti rodiče. Současná choroba napadá společnost a jedince ztracené v jejich brutální roztržce s minulostí a bez nové souvislé představy o vlastní budoucnosti. Druhý svět se rozpadl a třetí explozoval.

Druhá část knihy začíná problematikou neefektivnosti práce mezinárodních úředníků. Římský klub vytváří "světovou resolutiku, kterou lze vymezit jako globální přístup k interaktivním řešením globálních problémů lidstva" (s. 120).

Kapitola VII *Tři nejnaléhavější oblasti* jako nejožehavější vidí konverzi zbrojního průmyslu, ochranu životního prostředí jako podmínku přežití a rozvoj versus zaostávání. Ani konverze zbrojního průmyslu není jednoduchá, zvláště ve vyspělých zemích se saturovaným trhem spotřebního zboží. V ochraně životního prostředí dominuje problém globálního oteplování. I když máme k atomovým elektrárnám zásadní výhrady, nemůžeme je přesto jednoznačně zavrhnout. Je ohrožena hmotná životní úroveň vyspělých zemí i překonání bídy v zemích rozvojových. Spotřebu energie je nutné zásadně racionalizovat a věnovat pozornost také ochraně likvidátorů CO₂, dalším skleníko-

vým plynům (metan aj.) a výzkumu mechanismu skleníkového efektu. Autoři doporučují jednotný světový projekt intenzivního rozvoje alternativních zdrojů energie.

Při rozvojové politice posledních 20 let došlo k hrubým chybám, vyostřuje se problém živoření na venkově versus živoření ve městech, nedostatečná je populační politika, chybí nové rozvojové koncepce aj. Autoři zkoumají i úlohu lokálních iniciativ, vlád, mezinárodních institucí a vliv změn na jednotlivce a společnosti.

V kapitole VIII *Řízení, vláda a možnosti vládních systémů* autoři analyzují zásadní růst složitosti řízení po roce 1945, nepřiměřenost postojů k běžným problémům, strukturu, politiku a procedury vlád a jako zvláštní aspekty uvádí odpor ke změnám, korupci, konfrontaci proti konsensu, přečeňování tržního mechanismu v zemích bývalého sovětského bloku, humanitu v politice, mezinárodní dimenze, schopnost řídit a spravovat.

Význam učení a poznávání, příspěvek vědy a technického rozvoje a problematickou roli hromadných sdělovacích prostředků autoři rozebírají v kapitole IX *Faktory resolutiky*.

Poslední, X. kapitola *Motivace a hodnoty* komentuje přežívající technokratické chápání vědy a výzkumu, jež spoléhá na "neviditelnou ruku trhu" A. Smitha. Vidina hmotného blahobytu jako cíle všeobecného snažení vyvolává lakotu a sobeckost. Základ lidstva tvoří morální a kulturní hodnoty, které se zcela nepodařilo vymýtiti žádné diktatuře. Nový hodnotový systém je nezbytný. Patří ale mezi nejsložitější problémy. Většina starých hodnot je v zásadě použitelná. Tlak globálních problémů životního prostředí si vynucuje změny etiky přírody, genové inženýrství si vynu-

cuje změnu etiky života, vzrůstající nesnesitelný rozdíl mezi bohatými a chudými si vynucuje novou etiku rozvoje, finanční spekulace narušující výrobu i trh si vynucují etiku peněz, moc sdělovacích prostředků si vynucuje novou etiku vytváření popularity a podmíněnost přežití spolupráce všech lidí na světě si vynucuje novou etiku solidarity. Etickou hodnotu získává i faktor času, neboť brzy může být pozdě. Kapitola se zabývá i koexistencí různých hodnotových systémů.

Závěrečné poznámky hovoří o interakci mezi globálním a lokálním, mezi jedincem a lokálním hnutím, vznikem neformálního sektoru, inovacemi v jazyku, analýze a přístupech, hodnotami, na nichž spočívá naše činnost, a končí výzvou k solidaritě.

Je obtížné recenzovanou knihu hodnotit. Místo požadovaných jednoznačných rad dává spoustu otázek na přemýšlení. Kniha též burcuje, např. označením za zdaleka nejpravděpodobnější variantu rozvoje lidstva nepodniknutí ničeho významného k odvrácení světové ekologické katastrofy. Scénář světové atomové války a scénář rozsáhlých, zásadních a mnohostranných opatření k odvrácení světové ekologické katastrofy považují autoři za málo pravděpodobný. Bohužel v ČSFR i ve světě nic nesvědčí o nereálnosti této prognózy. Politikové i voliči, zdá se, vesměs preferují zájem na hmotném blahobytu stávající generace na účet zachování podmínek pro existenci dosud nenarozených generací.

Knihu *První globální revoluce* lze doporučit široké veřejnosti. V žádném případě by neměla ujít řídícím a společenskovedním vědeckým pracovníkům. Těžko se totiž řeší lokální problémy bez znalosti problémů globálních.

Jan Zeman

Správy

Budúcnosť s otáznikmi

Futurologická spoločnosť na Slovensku (FSS) združuje od roku 1990 odborníkov zaoberajúcich sa otázkami budúceho vývoja spoločnosti, ekonomiky, vedy a školstva. Na seminároch, ktoré pravidelne usporadúva, diskutuje sa o rôznych témach, zameraných na priemet spoločenských oblastí do roviny ich budúceho vývoja.

V súčasnom období je otázka budúcnosti naďalej veľmi akútnou témou. Skrývajú sa za ňou aj obavy, rozpaky a všeobecná neistota. Je to vhodná pôda na neprimerané konanie, neuvážené rozhodovanie vo všetkých úrovniach spoločenského života. Hektická súčasnosť to ešte napomáha. Viac sa dívame pod nohy, namiesto toho, aby sme sa zároveň pozerali aj pred seba. Celú problematiku budúcnosti je nevyhnutné postaviť na racionálnu pôdu, s využitím potenciálu vedeckej obce, ktorá je schopná vidieť túto otázku s potrebným odborným nadhľadom.

Uvedené okolnosti viedli k usporiadaniu konferencie *Medziuniverzitný program štúdií budúcnosti* v bratislavskom Dome techniky v dňoch 14.-15. 10. 1992. Organizátormi podujatia boli: FSS, Bratislava; Občianska futurologická spoločnosť, Praha; Ústav informácií a prognóz školstva, mládeže a telovýchovy, Bratislava; Prognostický ústav SAV, Bratislava; Ekonomická univerzita, Bratislava a Dom techniky ZSVTS, Bratislava.

Konferencie sa zúčastnili pracovníci z vysokých škôl, výskumných ústavov, ústavov SAV a ďalších inštitúcií venujúcich sa tejto problematike v SR a v ČR.

Účastníci mali k dispozícii výstavu literatúry a rôznych materiálov z oblasti futurologie a prognostiky, ako aj zborník konferencie.

Prvý deň konferencie priniesol informácie o projektoch Strediska medziuniverziténeho programu štúdií budúcnosti v Prahe, vedeného F. Petráškom. Stredisko presadzuje riešiteľské, užívateľské a sponzorské aktivity v 7 hlavných projektoch:

1. *Príprava k štúdiám budúcnosti*

Cieľ: výmena skúseností a učebných podkladov používaných vo vyučovaní na vysokých školách.

2. *Služby členom zastupiteľských orgánov*

Cieľ: vytvorenie odborných a organizačných predpokladov pre poradenské služby poslancom parlamentov.

3. *Edícia časopisu *Dialógy s budúcnosťou**

4. *Štúdie vývoja vitality štátnych spoločenskostí a národov*

Cieľ: rozbor ukazovateľov vitality vhodných na prognózu.

5. *Medzinárodné občianske kolokvium *Koncipovanie budúcnosti v Európe**

Cieľ: príprava kolokvia na máj 1993.

6. *Integratívne štúdie budúcnosti národných ekonomík stredoeurópskych a východoeurópskych štátov*

Cieľ: vytvorenie riešiteľskej siete pre štúdie transformačných procesov.

7. *Informačná sieť pre štúdie budúcnosti*

Cieľ: projekt štruktúry dokumentácie výsledkov štúdií budúcnosti.

Účastníci mali možnosť prihlásiť sa na jednotlivé projekty. Témy projektov tvorili základnú osnovu a odrážali sa v referátoch, v príspevkoch i v diskusii počas celého priebehu konferencie.

Po načrtnutí globálneho pohľadu na súčasný stav otázok budúcnosti sa program zameril na jednotlivé parciálne komponenty problematiky. Na tému skúsenosti z výučby prognózovania na vysokých školách referovali P. Vincúr (EU, Bratislava) a F. Petrášek (VŠE, Praha).

Ťažisko druhého dňa konferencie tvorila téma *vitality národov*. Dotýkali sa jej tri referáty:

- *Sociálno-ekonomické podmienky života a klesajúca vitalita človeka* (J. Suchý, PgÚ SAV);

- *Slovensko a možnosť vitálneho rozvoja* (I. Bajer, PgÚ SAV);

- *Vývojové tendencie demografických procesov a vitalita národov* (P. Vincúr).

Okrem toho odzneli referáty na ďalšie témy:

- *Variant perspektívneho usporiadania výskumných a vývojových aktivít SR* (E. Šarmír, PgÚ SAV);

- *Slovensko na ceste k informačnej spoločnosti* (I. Klinec, PgÚ SAV);

- *Prognóza školstva SR* (M. Majtán, I. Rais a J. Herich, Ústav informácií a prognóz školstva, mládeže a telovýchovy).

Priebeh konferencie potvrdil nielen aktuálnosť a naliehavosť zvolenej problematiky, ale aj to, že "horúcu" otázku budúcnosti je potrebné riešiť predovšetkým v odbornej rovine, kde je možné eliminovať chaotické "šumy" a zamerať sa na reálne problémy štúdií budúcnosti.

Michal Majtán

Ján Herich

Obsah 40. ročníka ekonomického časopisu

S T A T E

<i>ČERNÁ, Jana</i> : Európske dohody - medzník vo vývoji vzájomných vzťahov	12	905
<i>DUDINSKÁ, Elvira - ŠESTÁKOVÁ, Monika</i> : Vzájomný vzťah medzi riadením podniku a informačnými systémami v podmienkach trhovej ekonomiky	11	818
<i>FIDRMUC, Jaroslav</i> : Problematika životného prostredia v Rakúsku a v ČSFR	4	261
<i>JAKÚBEK, Ivan</i> : Verejný sektor a formovanie ľudského kapitálu	11	803
<i>KÁRÁSZ, Pavol</i> : Econometric Analysis of Demand for Money in Czecho-Slovakia	9	641
<i>KOSTA, Jiří</i> : Transformácia vonkajších ekonomických vzťahov ČSFR s osobitným zreteľom na hospodárske vzťahy so SRN	10	730
<i>LAUDÁROVÁ, Hana</i> : Inštitucionálne prostredie trhu práce	1	40
<i>MARKUŠ, Jozef</i> : Nová kvalita spoločenského vývoja a zmenené postavenie terciárnych aktivít	10	715
<i>RENČKO, Juraj</i> : Makroekonomické súvislosti zamestnanosti	12	893
<i>SEDLÁK, Mikuláš</i> : Economic Reform and Privatization in Czecho-Slovakia	12	883
<i>SCHMÖGNEROVÁ, Brigita</i> : Inštitucionálno-vlastnícke vzťahy podnikov v štátnom sektore a ich zmeny v Slovenskej republike	9	627
<i>SOBEK, Oto</i> : Alternatívne spôsoby financovania verejných statkov a služieb	1	24
<i>ŠESTÁKOVÁ, Monika</i> : pozri <i>DUDINSKÁ, Elvira</i>	11	818
<i>ŠÍBL, Drahoš</i> : Formovanie novej podoby vzťahov medzi Európskymi spoločenstvami a krajinami strednej a východnej Európy	1	8

VÝCHODISKOVÉ PREDPOKLADY ŠTRUKTÚRNYCH ZMIEN EKONOMIKY SLOVENSKA

<i>HUTNÍK, Félix</i> : Potreba novej stratégie poľnohospodárskej výroby	2	124
<i>KÁRÁSZ, Pavol</i> : Porovnanie základných štruktúrnych súvislostí medzi ekonomikami ČSFR a SRN so zreteľom na Slovensko	2	85
<i>MOKRÁŠOVÁ, Viera</i> : Štruktúrne súvislosti tvorby a použitia produkcie v ekonomike Slovenska	2	99

<i>OKÁLI, Ivan</i> : Doterajší vplyv transformačného procesu na zmeny v štruktúre priemyslu ČSFR a možnosti hospodárskej politiky	2	111
<i>STRATIL, Dalimil</i> : Postavenie terciárneho sektora v ekonomike Slovenska	2	134
<i>ZAJAC, Štefan</i> : Vplyv priemyslového výskumu na zmeny v slovenskom priemysle ...	2	148
 ADAPTÁCIA PODNIKOV V SLOVENSKEJ REPUBLIKE NA PODMIENKY TRHOVÉHO HOSPODÁRSTVA A ÚLOHY HOSPODÁRSKEJ POLITIKY ŠTÁTU		
<i>GABRIELOVÁ, Herta</i> : Vývoj hospodárskej situácie podnikov v Slovenskej republike v prvom roku prechodu na trhové hospodárstvo	3	172
<i>LAUDÁROVÁ, Hana</i> : Adaptácia podnikov v Slovenskej republike na trhové podmienky vo sfére práce	3	212
<i>MARČIČIAKOVÁ, Ludmila</i> : Image podnikov	3	238
<i>MIKUŠOVÁ, Karolína</i> : Programy a hospodárskopolitické opatrenia štátu na podporu adaptácie podnikovej sféry	3	200
<i>SCHMÖGNEROVÁ, Brigita</i> : Podnikateľské prostredie a adaptácia podnikov	3	186
<i>ŠESTÁKOVÁ, Monika</i> : Problémy formovania podnikovej stratégie	3	226
 SLOVENSÁ EKONOMIKA V PRVOM ROKU TRANSFORMAČNÉHO PROCESU		
<i>AZUDOVÁ, Lubica</i> : Zdravotníctvo v sieti verejného sektora v období prechodu na trhové hospodárstvo v Slovenskej republike	6	478
<i>GABRIELOVÁ, Herta</i> : K rozdielom vo výkonnosti slovenskej a českej ekonomiky v prvom roku transformačného procesu	6	424
<i>JAURA, Zdeno</i> : Verejný sektor – významný nástroj makroekonomickej regulácie ...	6	469
<i>KLINKO, Ladislav</i> : Agropotravinársky komplex v Slovenskej republike: súčasné problémy jeho transformácie	6	433
<i>KOMÍNKOVÁ, Zora</i> : Regionálne dôsledky prvého roku ekonomickej transformácie a predpoklady rozvoja regiónov Slovenskej republiky	6	454
<i>KREJČÍ, Igor</i> : Teoreticko–metodologické prístupy k formovaniu a fungovaniu menového kurzu v transformácii česko–slovenskej ekonomiky	6	443
<i>OKÁLI, Ivan</i> : Výkonnosť národného hospodárstva a agregátny dopyt v Slovenskej republike a v Českej republike po začatí ekonomickej reformy	6	412

**ZÁPADOEURÓPSKA EKONOMICKÁ INTEGRÁCIA V OBDOBÍ PRÍPRAVY
JEDNOTNÉHO TRHU A JEJ VPLYV NA EKONOMIKU ČSFR A SR**

<i>BACHÁR, Vladislav</i> : Monetárna únia v Európskych spoločenstvách	7-8	558
<i>ČERNÁ, Jana</i> : Formovanie jednotného vnútorného trhu Európskych spoločenstiev z hľadiska postupu voči nečlenským štátom	7-8	544
<i>HUBKOVÁ, Katarína</i> : Medzinárodné aspekty činnosti štátnych podnikov v Európskych spoločenstvách	7-8	581
<i>IŠA, Jan</i> : Vývojové tendencie západoeurópskej ekonomickej integrácie	7-8	509
<i>KALINOVÁ, Jana</i> : Dôsledky vytvorenia jednotného vnútorného trhu pre členské štáty ES a EZVO	7-8	533
<i>KOHÚTOVÁ, Eva</i> : Vývoj rozpočtovej sústavy Európskych spoločenstiev	7-8	570
<i>MIKELKA, Eduard</i> : Európske spoločenstvá na začiatku 90. rokov	7-8	493
<i>RABENSEIFEROVÁ, Mária</i> : Postavenie nemeckej ekonomiky v Európskych spoločenstvách	7-8	593
<i>TÍKAL, Svatopluk</i> : Jednotný vnitřní trh Evropských společenství a Evropská ekonomická oblast	7-8	519
<i>VALENT, Stanislav</i> : Pozitívne a negatívne dôsledky vstupu Španielska a Portugalska do Európskych spoločenstiev	7-8	603

THE CZECHO-SLOVAK ECONOMY: DIAGNOSIS OF THE SITUATION AND PREDICTION

<i>ANGELIS, Ivan</i> : Trade Policy of the CSFR with Special Regard to Competitiveness and to Export Promotion Program	11	846
<i>ŠUJAN, Ivan</i> : Analysis and Forecast of the Czecho-Slovak Economy in 1991-1993 ..	11	832
<i>VINTROVÁ, Růžena</i> : Economic Recession and Possibilities of Recovery	11	841

**TRANSFORMAČNÉ PROCESY V KRAJINÁCH STREDNEJ A VÝCHODNEJ
EURÓPY**

<i>RENDEK, Ignác</i> : Ekonomická reforma v Poľsku – o niektorých príčinách regresu ..	4	271
<i>RENDEK, Ignác</i> : Transformačné procesy v ekonomike bývalej NDR	5	336
<i>RENDEK, Ignác</i> : K pokusom o reformy ekonomického systému v bývalej Juhoslávii ..	9	649

K FORMOVANIU BANKOVEJ SFÉRY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Rozhovor s viceguvernérom ŠBČS, Ústredia pre SR, Ing. Egonom Hlavatým, DrSc.	4	251
Rozhovor s Ing. Alojzom Ondrom, generálnym riaditeľom Slovenskej štátnej sporiteľne	5	331

DISKUSIA

<i>HOREHÁJ, Jozef</i> : Potreba zmien v ekonomickom vedomí	1	50
<i>IVANIČOVÁ, Zlatica</i> : Modelový prístup ku vzťahu cien a výrobných kapacít	5	349

Z DEJÍN NÁRODNÉHO HOSPODÁRSTVA A EKONOMICKÉHO MYSLENIA NA SLOVENSKU

<i>JAURA, Zdeno</i> : Náčrt historických východísk súčasných problémov štátnej správy a samosprávy	10	766
--	----	-----

KONZULTÁCIE

<i>BREZINA, Ivan</i> : pozri <i>UNČOVSKÝ, Ladislav</i>	11	861
<i>DOLINSKÁ, Jana</i> : pozri <i>UNČOVSKÝ, Ladislav</i>	11	861
<i>GOGA, Marián</i> : Kvantifikácia závislosti priemernej mzdy od niektorých makroekonomických ukazovateľov	10	743
<i>GROFIKOVÁ, Ivana</i> : Hospodársky rozmach "štyroch drakov" a adaptácia ich exportnej expanzie na meniace sa podmienky na svetových trhoch	5	360
<i>HOA, Nguyen Dinh</i> : Tajomstvo hospodárskeho zázraku "štyroch drakov"	12	920
<i>HRNČIAROVÁ, Lubica</i> - <i>ŠKULTÉTY, Ivan</i> : Úvahy o konštrukcii a použití indexov spotrebiteľských cien	9	662
<i>HUSÁR, Jaroslav</i> : Ako chápať makroekonomické veličiny?	11	850
<i>IVANIČOVÁ, Zlatica</i> : Analytický prístup ku kvantifikácii daňovej politiky	1	60
<i>KRČ, Miroslav</i> : Vojenská produkce v odvetvách priemyselnej výroby USA	5	375
<i>PETRIČOVÁ, Jarmila</i> : Neoinštitucionálne prúdy v súčasnej ekonomickej vede	10	752
<i>RICHTEROVÁ, Věra</i> : Strategie rozhodování v rozvoji chemického podniku na základě expertizní analýzy	4	284

<i>SOJKA, Jozef – STANČÍKOVÁ, Dana: DEA analýza aplikovaná na stabilitu efektívnosti veľkých chemických firiem</i>	4	295
<i>STANČÍKOVÁ, Dana: pozri SOJKA, Jozef</i>	4	295
<i>ŠKULTÉTY, Ivan: pozri HRNČIAROVÁ, Lubica</i>	9	662
<i>UNČOVSKÝ, Ladislav – BREZINA, Ivan – DOLINSKÁ, Jana: Monopoly a protimonopolná politika</i>	11	861

PREHLADY

<i>BLECHA, Lubomír: Stratégia diverzifikácie výroby: jej podstata a meranie</i>	9	671
<i>CZESANÝ, Slavoj: Strukturálné adaptácie v tržnej ekonomike</i>	5	398
<i>HOŠKOVÁ, Adela: Stimulačná investičná politika v trhových ekonomikách</i>	4	309
<i>NEUMANN Stanislav: Finančné hospodárenie organizácií Slovenskej republiky v etape transformačného procesu</i>	12	944
<i>ŠÍBL, Drahoš: Medzinárodná migrácia obyvateľstva a problémy utečencov</i>	5	387
<i>VACHANOVÁ, Silvia: Minulosť a súčasnosť vzťahov medzi východnou a západnou Európou</i>	12	933

ZO ZAHRANIČNEJ VEDY

<i>NAGY, Katalin: Labour Market Situation and Employment Policy in Hungary</i>	1	69
<i>RODRÍK, Dani: Ako koncipovať programy štruktúrnej adaptácie</i>	9	685

GLOSÝ

<i>HUSÁR, Jaroslav: Nad novým výkladovým slovníkom ekonomických termínov</i>	9	702
--	---	-----

PROFILY

<i>Kornel Stodola - M. Fabricius</i>	11	876
<i>Peter Zafko – L. Kázmerová</i>	1	74
<i>Profesor Imrich Karvaš - E. Hlavatý</i>	10	779

RECENZIE

JAMES, William E. – NAYA, Seiji – MEIER, Gerald M.: Asian Development, Economic Success and Policy Lessons – <i>I. Grofiková</i>	4	324
KING, A. - SCHNEIDER, B.: První globální revoluce - <i>J. Zeman</i>	12	950
KLAUS, V.: Ekonomická věda a ekonomická reforma (statě a eseje) – <i>J. Lysoněk</i> ..	2	163
SAMUELSON, P. A. – NORDHAUS, W. D.: Ekonomía I. – <i>V. Gonda</i>	6	485
ŠÍBL, D. a kol.: Malý slovník trhovej ekonomiky - <i>S. Vachanová</i>	11	880
VAVROUŠEK, J.: Životní prostředí a sebeřazení společnosti – <i>J. Zeman</i>	4	321

S P R Á V Y

Nová stratégia rozvojového sveta? (<i>E. Šarmír</i>)	1	76
Stretnutie regionalistov v Trenčianskych Tepliciach (<i>Š.Kocian</i>)	3	247
Medzinárodná konferencia Czecho-Slovakia Towards the European Communities. Economic Issues - <i>Z. Komtnková</i>	7-8	615
Medzinárodná konferencia stredoeurópskych a východoázijských krajín k otázkam transformácie ekonomických systémov - <i>E. Hlavatý</i>	7-8	623
IV. Svetový kongres regionalistov - <i>M. Buček</i>	9	706
III. medzinárodná konferencia ISSEI - <i>D. Štíbl</i>	10	782
III. medzinárodná európska akadémia v Bonne - <i>V. Jurkuliak</i>	10	783
Budúcnosť s otáznikmi (<i>M. Majtán - J. Herich</i>)	12	953
Úvodník k 40. výročiu Ekonomického časopisu (<i>Z. Komtnková</i>)	1	3
Výsledky ankety k ekonomickým perspektívam ČSFR a SR	10	785
Bibliografia	2	167
Obsah 40. ročníka Ekonomického časopisu	12	955

**Z OBSAHU budúceho čísla
EKONOMICKÉHO ČASOPISU**

Adam LAŠČIAK - Jozef SOJKA:

Modelové prístupy v hospodárstve Slovenska

Lubica AZUDOVÁ:

Sociálne efekty transformačného procesu

Jaroslav HUSÁR:

Organizácia údajov o národnom hospodárstve
v tvare matice spoločenského účtovníctva

Emília PAPULOVÁ - Jozef PAPULA:

Investičné rozhodovanie ako súčasť stratégie
podniku

Elena MOJŽIŠOVÁ:

K možnostiam použitia finančnej matematiky
(pri investičnom rozhodovaní)

EKONOMICKÝ ČASOPIS

ČASOPIS PRE EKONOMICKÚ TEÓRIU,
HOSPODÁRSKU POLITIKU A SPOLOČEN-
SKO-EKONOMICKÉ PROGNÓZOVANIE

Ekonomický časopis prináša state, diskusné príspevky a analytické štúdie z oblasti ekonomickej teórie, hospodárskej politiky, riadenia, teórie a metodológie spoločenskej prognózy a výsledky prognostických prác, teórie financií, cien, ekonometrie, matematickej ekonómie, ekonomickej štatistiky, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných prierezočných a odvetvových ekonomík, ako aj sociálneho rozvoja. Venuje pozornosť otázkam svetovej ekonomiky a česko-slovenských vonkajších ekonomických vzťahov. Zaoberá sa aj dejinami ekonomického myslenia a národného hospodárstva. Prináša profily význačných slovenských, českých a svetových ekonómov, recenzie teoretických prác, správy z vedeckého života a bibliografiu.

JOURNAL FOR ECONOMIC THEORY, ECO-
NOMIC POLICY AND SOCIAL AND ECONOM-
IC FORECASTING

Ekonomický časopis brings out articles, discussions and analytical studies on economic theory, economic policy, management, theory and methodology of social forecasting and results of forecasting works, theory of finance, prices, econometrics, mathematical economics, economic statistics, industrial economics, agricultural economics, and other cross-sectional and branch problems, as well as on social development. It pays attention to problems of the world economy and the Czecho-Slovak external economic relations. It also deals with the history of economic thought and the national economy. It brings profiles of outstanding Slovak, Czech and world economists, reviews of theoretic works, reports on scientific life and bibliography.

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ústavu ekonomickej teórie SAV a
Prognostického ústavu SAV,
ročník 40, 1992, č. 12.

- Vydáva Slovak Academic Press, spol. s r. o.
- Sadzba: ÚET SAV

- Registračné číslo 7021.

- Rozširuje, objednávky vrátane do zahraničia a predplatné prijíma SAP – Slovak Academic Press, spol. s r.o., P.O.Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. Celoročné predplatné 228.- Kčs, jednotlivé čísla 19.- Kčs.

Distributed by SAP – Slovak Academic Press Ltd., P.O.Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Czecho-Slovakia.

Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© SAP – Slovak Academic Press, spol. s r.o.
Bratislava 1992